

NIBR-rapport 2009:22

Guri Mette Vestby

Stedsutvikling i Eidfjord - en sosiokulturell stedsanalyse

NIBR

Norsk institutt for by- og regionforskning

Stedsutvikling i Eidfjord

- en sosiokulturell stedsanalyse

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2009:13

Demografi og næringsutvikling i Sogn og Fjordane

NIBR-rapport 2008:17

Attraktive turistdestinasjoner – gode oppvekstmiljøer?
Geilo og Hemsedal for lokal ungdom

NIBR-rapport 2007:22

Spredt boligbygging i sentraliseringens tid

Rapportene koster kr 250,-, og kan bestilles fra NIBR:

Gaustadalléen 21

0349 Oslo

Tlf. 22 95 88 00

Faks 22 60 77 74

E-post til

nibr@nibr.no

www.nibr.no

Porto kommer i tillegg til de oppgitte prisene

Guri Mette Vestby

Stedsutvikling i Eidfjord

- en sosiokulturell stedsanalyse

NIBR-rapport 2009:22

Tittel:	Stedsutvikling i Eidfjord -sosiokulturell stedsanalyse-
Forfatter:	Guri Mette Vestby
NIBR-rapport:	2009:22
ISSN:	1502-9794
ISBN:	978-82-7071-808-5
Prosjektnummer:	0-2721
Prosjektnavn:	Sosiokulturell stedsanalyse i Eidfjord
Oppdragsgiver:	Eidfjord kommune
Prosjektleder:	Guri Mette Vestby
Referat:	Denne stedsanalysen viser hva som er dominerende forestillinger om Eidfjord som bosted, næringsplass og turiststed, og hvilke muligheter som finnes for lokalsamfunns-utvikling (stedsbilder). Videre hvordan stedet brukes i dag til ulike formål og virksomheter (stedsbruk), samt at det finnes både sammenfallende og motstridende oppfatninger om videre grep (stedsinteresser). Stedets identitet og attraktivitet knyttes an til dette. Ulike aktørers erfaringer og synspunkter belyses gjennom kvalitative tilnæringsmetoder..
Sammendrag:	Norsk og engelsk
Dato:	September 2009
Antall sider:	125
Pris:	Kr 350,-
Utgiver:	Norsk institutt for by- og regionforskning Gaustadalléen 21, 0349 OSLO Telefon: (+47) 22 95 88 00 Telefaks: (+47) 22 60 77 74 E-post: nibr@nibr.no
Vår hjemmeside:	http://www.nibr.no
	Trykk: Nordberg A.S. Org. nr. NO 970205284 MVA © NIBR 2009

Forord

Arbeidet med denne sosiokulturelle stedsanalysen er gjennomført på oppdrag fra Eidfjord kommune, og har pågått i perioden september 2008 til sommer 2009. En foreløpig utgave har inngått som del av grunnlaget for å utforme en revidering av en fysisk stedsanalyse som Asplan Viak i Bergen står for. NIBR og Asplan Viak v/ siv.ark. Fredrik Barth har samarbeidet underveis, og stedsanalysene legges samtidig fram for kommunestyret i Eidfjord innen 1.oktober 2009.

Eidfjord kommune har stått for hovedfinansieringen av prosjektet. I tillegg har Hordaland fylkeskommune og Miljøverndepartementet bidratt. NIBR takker alle disse for muligheten det har gitt til å arbeide med det nye konseptet som sosiokulturelle stedsanalyser er, og håper analysen vil være et nyttig grunnlag for det videre arbeidet med stedsutviklingen i Eidfjord.

Sosiolog Guri Mette Vestby har vært NIBR's prosjektleder og har skrevet denne rapporten. Hun har også tatt alle bildene, med ett unntak. I Eidfjord er det mange som har stilt opp som informanter og latt seg intervjuer, deltatt i fokusgruppeintervjuer eller i ulike temagrupper som har arbeidet fram forslag. Samlet har dette gitt et rikholdig datamateriale fra ansatte og politikere i kommunen, fra næringslivet og lokalbefolkningen. Ungdom har også vært viktige informanter. I kommunen er det samfunnsutvikler Lisbeth Bygstad Celik som har vært en verdifull kontaktperson og lokal administrator og tilrettelegger. Samarbeidet med den politisk oppnevnte Stadutviklingskomiteèn som ledes av Gunvall Medhus har også fungert veldig bra! En stor takk til alle!

NIBR, september 2009

Berit Nordahl
Forskningssjef

Innhold

Forord	1
Sammendrag.....	5
Summary	13
1 Stedsutvikling i Eidfjord – tema og perspektiv i en sosiokulturell stedsanalyse	20
1.1 Bakgrunn for stedsutviklingen	20
1.2 Stedsanalyser i forkant av planlegging og nye tiltak ...	21
1.3 Sosiokulturell stedsanalyse	22
1.4 Problemstillinger og metoder	24
1.4.1 Problemstillinger	24
1.4.2 Metoder for datainnsamling og analyse	25
1.4.3 Hvem er rapporten skrevet for?.....	28
2 Stedsutviklingen påvirkes av mange forhold	30
2.1 Hva legger føringer og virker inn på stedsutviklingsprosjektet?	30
2.2 Den økende stedskonkurransen og det store fokus på aktiv stedsutvikling	31
2.3 Stedsutviklingskomitèens oppdrag og virkemåter.....	33
2.4 Lokale, regionale og statlige målsettinger og satsinger påvirker prosjektet	36
2.4.1 Kommuneplanens mål vedr. stedsutvikling	36
2.4.2 Regionale mål for stedsutvikling i lokalsamfunn.....	36
2.4.3 Nasjonale satsinger på stedsutvikling.....	37
2.4.4 Planlegging og medvirkning i tråd med ny Plan- og bygningslov (PBL)	39
2.5 Lokale parallelle prosesser har betydning.....	40
3 Stedsbruk: behov, formål og funksjoner.....	43
3.1 Hvorfor er det viktig å ha fokus på stedsbruk?	43
3.2 Hva skal sentrum av Eidfjord være – for hvem?.....	45
3.3 Dagens fysiske sentrumsområde og bruken av det....	50

3.3.1	Hvilke geografiske område omfatter analysen vår?....	50
3.3.2	Det fysiske tettstedet: inntrykk og funksjoner	51
3.4	Sosiale møteplasser i Eidfjord sentrum	58
3.5	Eidfjordingenes forslag til framtidig utvikling av tettstedet	60
3.5.1	Bevare, styrke eller videreutvikle positive elementer som allerede finnes	61
3.5.2	Endre eller fjerne negative elementer, samt tilføre nye positive elementer	62
4	Stedsbilder: oppfatninger og forestillinger om Eidfjord.....	67
4.1	Både sentrumsområdet og bygda i fokus	67
4.2	Hvordan formes stedsbilder?	67
4.3	Stedsbilder av sentrum i Eidfjord	70
4.3.1	Bildene av fremtidige formål og funksjoner	70
4.3.2	Symbolske formål og funksjoner med utviklingen av sentrumsområdet.....	71
4.4	Stedsbilder av bygda Eidfjord	75
4.4.1	Bildet av den rike kraftkommunen.....	76
4.4.2	Bildet av en kommune som vertskapsted for mange store arrangementer	78
4.4.3	Bildet av Eidfjord som turiststed.....	81
4.4.4	Bildet av den naturskjønne plassen mellom Hardangerfjorden og Hardangervidda.....	84
4.4.5	Bildet av Eidfjord som et trygt og godt sted.....	86
4.4.6	Bildet av stedet som går i vinterdvale	87
4.4.7	Stedsbilder omfatter lokalbefolkningen.....	88
4.5	Stedsidentitet, omdømmebygging og stedsutvikling..	91
5	Stedsinteresser: stedsutvikling som produkt og prosess	97
5.1	Innledning	97
5.1.1	Stedsutviklingsprosjektet som sosial samhandlingsarena	97
5.1.2	Samarbeid og konkurranse mellom ulike næringslivsaktører	99
5.1.3	Samhandling mellom aktører innenfor og utenfor beslutningssystemet	100
5.1.4	Stedsutviklingen som samhandlingsarena for tilflyttere og eidfjordinger	103
5.2	Interesser knyttet til fysisk utforming av sentrumsområdet.....	106
5.2.1	Arealbruk og stedsinteresser.....	106

5.2.2	Visuell og estetisk utforming og stedsinteresser.....	107
6	Avsluttende kommentarer om vegen videre	109
6.1	Stedsbruk, stedsbilder og stedsinteresser.....	109
6.2	Den lokale stedsutviklingen: hva nå?	110
6.3	Utfordringer framover.....	112
	Litteratur	118

Sammendrag

Guri Mette Vestby

Stedsutvikling i Eidfjord

-en sosiokulturell stedsanalyse

NIBR-rapport 2009:22

1. Eidfjord i Hardanger

”Eidfjord – unik frå fjord til fjell” proklamerer kommunen, en av de minste i Norge i folketall, men ikke i utstrekning. Store deler av Hardangervidda hører til denne kommunen, og her finner vi den berømte Vøringsfossen og den vakre Måbødalen. ”Identiteten vår ligger nok i fjellet”, sier ordføreren og mange med han, inkludert de unge. De bruker fjellet mye, og både vidda og de stupbratte fjellformasjonene ned mot Hardangerfjorden gir denne kommunen sitt visuelle særpreg. Eidfjord skiller seg fra andre kommuner i Hardangerregionen ved at den verken har frukt dyrking (som i Ullensvang) eller industri (som i Odda). Den skiller seg også fra mange andre bygdekommuner i landet ved å ha økonomisk armslag som følge av vannkraftrettighetene og utbyggingen av Sima kraftverk inne i fjellet på begynnelsen av 1980-tallet. Fjellturister, bilturister og cruiseturister er svært viktige for næringsliv og som attått-næring, og det er i Eidfjord det nye cruiseanlegget i Hardanger er blitt lokalisert. De aller fleste innbyggerne bor i tettstedet som fra gammelt av var et ladested ved fjorden på vegen fra Østlandet over Geilo og vidda til Bergen. Befolkningstallet er nå 955 og er redusert med om lag 100 personer i løpet av de siste 20 åra. Men statistikken viser at kommunen har hatt en høy småbarnsinnflytting de siste tre åra, noe som kan tyde på at det er et attraktivt sted for barnefamilier.

2. Stedsutvikling: også en sosial og kulturell prosess

Denne sosiokulturelle stedsanalysen vektlegger spesielt hvordan ulike aktører bruker stedet, hvilke forestillinger eller bilder de har av stedet i dag og for framtiden, og hvilke interesser som er knyttet til dette. I Eidfjordsamfunnet finner vi både sammenfallende og divergerende forståelser av hva slags potensial stedet har, hva slags utvikling som er ønskelig og hva som bør prioriteres. Oppfatninger om kvaliteter, negative faktorer, mangler og muligheter varierer. Analysens problemstillinger er inndelt etter stedsbruk, stedsbilder og stedsinteresser. Vi har benyttet ulike kvalitative metoder i vår datainnsamling: personlige intervjuer, fokusgruppeintervjuer, fulgt arbeid i lokale temagrupper, deltakende observasjon på folkemøter, samt dokumentstudier og befaringer. Denne prosessen har samtidig fungert som en medvirkningsprosess der mange i lokalbefolkningen har deltatt og bidratt med så vel informativ erfaringsbasert kunnskap om stedet som et mangfold av kreative forslag til tiltak. Stadutviklingskomiteèn skal bruke dette materialet til å lage en handlingsplan med konkrete forslag.

Utgangspunktet for denne stedsanalysen var blant annet ønsket om å balansere lokalbefolkningens behov og interesser mot turistenes. Siden turistene er så viktige for denne bygda, har mange av grepene og prioriteringene til nå hatt denne målgruppen spesielt for øye. Nå er det lokalbefolkningens tur, sies det. I analysen retter vi først søkelyset på viktigheten av ikke bare å operere med disse to kategoriene, men ha et nyansert blikk på hvem som er brukergrupper og derved målgrupper for stedsutviklingens tiltak. Kategoriene lokalbefolkning og turister består begge av flere grupper som bruker stedet på mange måter og til ulike formål.

Vi belyser først hvordan stedsutvikling skjer i en spesiell kontekst; dvs. at en del andre forhold og faktorer rammer inn og påvirker aktørene og prosessen i Eidfjord. Dette dreier seg om: Generelt stor oppmerksomhet på steders kvaliteter og særpreg, attraksjonsdimensjoner, omdømme og tiltrekningskraft; ny Plan- og bygningsloven med krav til økt medvirkning; økt interesse for estetisering i offentlige rom; inspirasjon fra andre kommuners tilsvarende prosjekter; økt stedskonkurranse; og ikke minst andre parallelle satsinger og prosjekter lokalt i Eidfjord innen kultur, reiseliv og profilering. I tillegg viser vi hvordan også sosiale og kulturelle faktorer representerer bestemte føringer. For det første

ble datainnsamlingen også en sosial samhandlingsarena som dro vekslers på lokalkulturelle tradisjoner for samarbeid og store dugnadsinnsatser rundt større arrangementer. For det andre bidro Stadutviklingskomitèens oppdrag og virkemåter til at lokalbefolkningen engasjerte seg: de fikk utvidet sitt mandat fra ren fysisk stedsanalyse til et mer helhetlig fokus på tiltak, aktiviteter og trivsel; de sa klart fra i alle anledninger at det er lokalbefolkningen som er den viktigste ressursen i dette arbeidet; og de satte seg selv i en lytteposisjon.

Dette har også skapt forventninger rettet mot den administrative og politiske ledelsen i kommunen, og en del har pekt på at dette blir en prøveklut for om stedsutviklingsarbeid som dugnadsinnsats betraktet er verdt å engasjere seg i. Det avhenger av om folk opplever at deltakerdemokratiet fungerer. Får skeptikerne rett i at denne type dugnadsinnsats gir små resultater, vil dette lett bli en barriere for det videre arbeidet. En utilsiktet bieffekt kan dessuten bli at det smitter over på andre dugnadsprosjekter. Sosial kapital, som består av tillit og gjensidighet i nettverk og relasjoner, er en vesentlig men sårbar ressurs i stedsutvikling.

3. Stedsbilder og stedsbruk: forestillinger om stedets kvaliteter og særtrekk i dag og i framtida

Hva som skal skje i sentrumsområdet påvirkes av forestillinger om bygda som helhet. Det er samstemmighet blant så vel unge som voksne, tilflyttere som bygdefolk, om en del stedsbilder: som den naturskjønne og attraktive turistkommunen, den rike kraftkommunen, og det trygge og gode stedet. Oppslutningen om fortsatt utvikling av turist- og reiseliv er stor og ingen framhever noen ulemper, slik vi kan finne i enkelte andre turistbygder. Den rike kraftkommunen oppfattes både som en attraktivitetsdimensjon og samtidig en mulig sovepute for folks frivillighet og engasjement. På den annen side tegnes et tydelig bilde av en svært liten bygd som evner å være vertskap og arena for flere store årlige arrangementer og begivenheter. Det er knyttet stolthet til det kollektive selvbildet som befestes gjennom disse sosiale og kulturelle praksisene. Mange har erfaring med at dette er et trygt og godt sted. Dette er ikke uvanlig i bygde-Norge, men blir spesielt tydelig når det møtes av erfaringer fra tilflyttere fra europeiske storbyer med mye kriminalitet.

Tettstedet Eidfjord beskrives som et sted preget av ”liv og røre” sommerstid og av vinterdvale store deler av det øvrige året. Dette er noe som oppleves mer utilfredsstillende for tilflyttere, og det blir tydelig at den opprinnelige lokalbefolkningen har sine etablerte sosiale nettverk og ikke i samme grad trenger de uformelle møteplassene ute i det offentlige rom. Interessene varierer altså med stedstilhørighet. Enkelte beskriver et sted der det er vanskelig å bli kjent, men alle tilflyttere vi har vært i kontakt med tegner et bilde av en vennlig og hjelpsom lokalbefolkning og lokale myndigheter som det er lett å be om råd og hjelp hos. Tidligere erfaringer fra kraftutbyggingen med å ta i mot (arbeids)tilflyttere har nok betydning for denne imøtekommenheten. Bygda synes å være gode til å gi tilflyttere bidragsytende roller, særlig i kulturlivet. Også stedutviklingsprosessen har åpnet for deltakelse for nytilflyttede bygdefolk med interesse for hvordan Eidfjord skal bli i fremtiden. Skillelinjer mellom ”de og vi” bygges ned, det letter integrering og skaper trivsel. Det vil utvilsomt være viktig å holde fram med denne praksisen.

Stedsbruk er et begrep vi bruker i vid forstand. Her foregår det først og fremst handels- og næringsvirksomhet, kommunal administrasjon og tjenesteproduksjon, hoteldrift og noe serveringsvirksomhet. Av og til er sentrum også arena for kulturarrangementer, opplevelser, fritidsbruk og rekreasjon. Sentrum er lite og kompakt, men virker likevel oppdelt og preges av mangel på sammenheng, av flere grunner. For det første er det en klar todeling av øvre og nedre sentrum. Størsteparten av lokalbefolkningens kultur- og fritidsaktiviteter foregår i øvre del av sentrumsområdet som ligger et stykke unna kaien og fjorden. Om vinteren er det her oppe de viktigste sosiale møteplassene er; da særlig knyttet til aktiviteter, treninger og møter. På en hverdag utenom turistsesongen er det for eksempel svært få barn og unge å observere nede i sentrum. Noen unge har sine uformelle møteplasser om kveldene på Mix-kiosken eller fritidsklubben. Det bør for øvrig ikke mange i det nedre sentrum ved fjorden, noe som bør gis større oppmerksomhet framover, både fordi det er behov for vitalisering og fordi det mangler boliger til nye tilflyttere. For det andre framstår det nedre sentrumsområdet som lite helhetlig på grunn av alle de åpne arealene og parkeringsplassene som ligger ”i midten”, samt av til dels svært ulik teknisk og estetisk kvalitet på bygningmassen. Dessuten er det en mangel på estetisk

sammenbindende elementer, selv om det faktisk er gjort flere gode fysiske forbedringer og utsmykninger langs gateløp og plasser.

Det mangfoldige og frodige bildet lokalbefolkningen tegner av et *framtidig Eidfjord* gjennom alle sine forslag til tiltak dreier seg ikke bare om konkrete forbedringer eller nye aktiviteter og funksjoner som de ønsker at sentrumsområdet skal romme. Forslagene kan også sies å være uttrykk for mer symbolske formål som er viktig for dem, nemlig (I) vitalisering, (II) sosial integrasjon og brobygginger, og (III) lokal identitetsbygging.

Vitaliseringen dreier seg om at bruken av sentrumsområdet bør forsterkes og fornyes, at vinterdvalen reduseres og at lokalbefolkningen ser det som sitt sted like mye som besøkendes arena. Klarer de å skape mer "liv og røre" vil det samtidig beviset at dette stedet er "liv laga". Mange av forslagene kan tolkes som et ønske om *brobygginger* som kan bidra til sosial integrasjon: at folk skal gis flere anledninger til å møtes, enten på uformelle møteplasser og serveringssteder, som del av aktiviteter og opplevelser, eller rundt arbeid med utsalgssteder, markedsaktiviteter, kulturarrangementer etc. Også andre broer tegnes i fremtidsbildene: mellom ulike næringsaktører som vil etablere et nærmere samarbeide; mellom tilflyttere og bygdefolk; mellom aktører i kommunen og en engasjert sivilbefolkning; og mellom skillelinjer som oppsto etter tidligere historier og hendelser i lokalsamfunnet.

Den *lokale identitetsbyggingen* dreier seg om flere forhold, alt fra særpreg ved fysisk utforming til lokal mentalitet. For eksempel er det kommet en del kreative forslag som, hvis de realiseres, symbolsk vil fortelle så vel bygdefolket selv som omverdenen noe om deres vilje og evne til å tørre å satse på nye ting og gi takhøyde for dette. Strikkeprosjektet, der trærne i allèen i innkjøringen vestfra ble kledd med stripete skjerf produsert av kvinner i bygda, ga et slikt signal. Bygdefolkets samlede "tiltaksapakke" sier dessuten noe om at også tettstedet ved fjorden er viktig for deres stedstilknytning og lokale identitet. De vil være stolte av Eidfjord ved fjorden, på samme måte som de er stolte av fjellene og vidda. Både ungdom og voksne peker på potensialet for kreative installasjoner og anlegg i og langs elveløpet, - et område som i høyeste grad inngår i stedets identitet og historie. Ellers er det strandsonen som fra gammelt av var hjertet i bygda der lossing og

lasting av varer foregikk, det var et kjerneområde for ferdsel på fjorden og for besøkendes ilandstigning. I dag er det turistenes arena, men det er som ungdom påpeker få som definerer strandsonen som sentrum. Et mer helhetlig perspektiv på strandsonen, kaiområdet og de gamle bygningene synes påkrevet, inkludert det å åpne sentrumsbruken mer mot fjorden og bevare siktlinjene. Forslaget om istandsetting og ny bruk av gamle bygninger (Heggjagarden, Sjøbua, Gammelskulen, Ungdomshuset), samt eventuell nybygging som estetisk er forenelig med den gamle byggeskikken, kan tilføre stedet et særpreg som hever det estetiske og kulturhistoriske inntrykket. Samtidig vil dette imøtekomme behovet for så vel nye møteplasser som nye aktiviteter innen kultur og handel. Bruksverdien for lokalbefolkningen vil øke og attraktiviteten for turistene stige. Da prosessen startet opp var kulturarv- og miljø lite framme, men underveis fikk dette gradvis større oppmerksomhet, av svært forskjellige grunner. For det første fordi lokalbefolkningen ble invitert inn i en åpen idéprosess som omfattet dette geografiske området, for det andre fordi kommunen endelig fikk kjøpe den gamle Heggjagarden, og for det tredje fordi det i dette området ble aktuelt å realisere tidligere planer for et nytt bolig/næringsbygg (Sentrum terrasse) som det er noe delte meninger om.

At dette området utgjør førsteinntrykket av Eidfjord når en kommer kjørende langs fjorden vestfra, er også viktig i denne sammenheng. Å øke stoppeeffekten for gjennomreisende, både vestfra langs fjorden og østfra over vidda, er et klart mål og noe som særlig handelsstanden har interesser i. Det blir viktig å utnytte potensialet for økt stoppeeffekt etter åpningen av Hardangerbrua i 2013 (at stoppen tas i Eidfjord sentrum i stedet for som nå på fergen). Mange av forslagene som ble lagt fram er interessante i så måte; som at det bør tenkes på både visuelle førsteinntrykk, parkering, lett synlige og hyggelige offentlige rom med sitteplasser, lekeplass eller aktivitetsareal for barn, café med utsikt over fjorden, utsalgssted for lokalprodusert mat, minipol, og informasjon om hva som finnes av muligheter for handel, rekreasjon og opplevelser for besøkende. Mye av dette vil også komme bygdefolk til gode.

4. Stedsinteresser: interessefellesskap og ulikheter

Mange mener noe om hva som kan og bør gjøres i Eidfjord, og de ulike aktørene har sine interesser knyttet til hvilke grep som skal

tas. Men prosessen med mange deltakere har også synliggjort at stedsutviklingen er et kollektivt fellesanliggende og at det eksisterer et interessefellesskap rundt det overordnede mål å skape et levende og attraktivt sentrum i ei livskraftig bygd. Det er også mange sammenfallende interesser knyttet til å videreutvikle kommunen som et attraktivt turiststed. Samtidig eksisterer det motstridende interesser når det gjelder parkeringsspørsmål og utforming av de åpne arealene midt i sentrumsområdet som er ”negativt båndlagt” til besøksparkering og cruisebusser. Vi ser også at istandsetting, estetiske uttrykk, renovering og nybygging av bygninger i sentrumsområdet er et felt der interessene går ”på kryss og tvers”. At noen viktige stemmer i bygda er fornøyde med tingenes tilstand og ikke helt ser behovet for å satse på stedsutvikling, kan for øvrig bli en brems i lys av den økte stedskonkurransen.

Ulike næringsdrivende erkjente tidlig at de har felles interesser å ivareta når det gjelder markedsføring mot hyttefolk og turister, åpningstider, trafikkale utbedringer og informasjonstiltak i sentrum. De ønsker nå å danne et næringslag, noe de mener samtidig vil styrke dem som aktør i dialog og forhandlinger med kommunale og regionale myndigheter. Også her er det et interessefellesskap. Men noen av aktørene driver i samme bransje og er på et lite sted mer sårbare konkurrenter. Særlig uttrykkes det klare interesser av at nyetableringer ikke må konkurrere ut de som finnes. Behovet for et uformelt samlingssted som en café / pub kan komme til å representere et etterlengtet tilbud, men også en konkurrent. Diskusjonene om dette avdekker også at tilflyttere – naturlig nok – har større interesser i slike møtesteder enn folk fra Eidfjord som har sine veletablerte sosiale nettenverk. Dessuten kommer en del av dem fra (europiske) storbyer og bærer med seg andre kulturelle tradisjoner for sosiale møteplasser. Men også norske tilflyttere, særlig de single, og eldre ungdom i bygda, signaliserer at de ønsker seg dette. Et slikt ønske bør ses i lys av styrking av stedstilhørighet, noe som i stor grad er basert på sosial tilhørighet.

Avslutningsvis peker vi på vegen videre og at arbeidet bør følges opp på en systematisk måte gjennom etablering av en form for *samarbeidsforum* på tvers av offentlige og private aktører, interesser og erfaringer. Slik vil en både imøtekomme det uttrykte behovet for mer dialog på tvers av offentlige-private skillelinjer og ivareta det store engasjementet som nå finnes for stedsutvikling i

Eidfjordsamfunnet. At kommunen fortsetter praksisen med å involvere ungdom og tilflyttere i stedsutviklingen er spesielt viktig, da disse både er en verdifull og nytenkende ressurs og betydningsfulle for bygdas framtid.

Summary

Guri Mette Vestby

Place development in Eidfjord

– socio-cultural place analysis

NIBR Report 2009:22

1. Eidfjord in Hardanger

“Eidfjord – Unique from Fjord to Mountain”. This is how the local council of one of the least populous municipalities in Norway announces the rural community. Large stretches of the Hardanger plains lie within the municipal borders. This is where the biggest waterfall in Norway, Vøringsfossen, lies in the stunning Måbødal. “Our identity is forged in the solid mountains”, says the mayor, a sentiment many others agree with, including the young. The rugged mountainous terrain, the highland plains and near perpendicular escarpments falling into the Hardanger fjord constitute the municipality’s visual character. Eidfjord is unlike other municipalities in the Hardanger region insofar as it lacks commercial fruit growers (like Ullensvang) and a manufacturing industry (like Odda). It is also unlike many other rural municipalities in having economic room for manoeuvre, a result of owning the rights to hydropower and the underground Sima Power Station, built in the early 1980s. Tourists travelling on foot, by car or ship are essential to local business people and provide an additional income to others. Eidfjord was chosen when locating the new Hardanger cruise ship terminal was up for decision. Most of the inhabitants live in this small town by the fjord, originally an old place for trading (*ladested*). Current population is 945, down by about a hundred since about twenty years ago. But the statistics also show a high rate of infants moving to the town in the past

three years, an indication perhaps of what young families see in the place.

2. Place development: A social and cultural process

This socio-cultural place analysis takes particular notice of how stakeholders use the place, their perceptions or images of the place today and looking forward, and concomitant interests. Within the Eidfjord community people are united as well as divided in their conceptions of the potentials of the place, what counts as a desirable future and how priorities should be stacked. Conceptions of qualities, negative factors, place images and place interests vary. The questions asked by the analysis are organised according to use of place, place images and place interests. Qualitative methods for gathering data, including personal interviews, focus group interviews and on-site inspection are used in this analysis. This process has also provided a participatory forum in which many local people took part and offered useful information on the place from firsthand experience and a wealth of creative ideas about how to improve the community. A plan of action and concrete recommendations will be drawn on this material by the place development committee.

The starting point of this place analysis was, among other things, a desire to balance the needs and interests of the local population against those of the tourists. Since tourists are so important to the community, many of the projects and priorities target this group in particular. Now it's the turn of the community's residents, it is said. In the analysis we emphasise the importance of looking beyond these two categories and identifying user groups and, in consequence, target groups for place development projects. The local population and tourists are both made up of different groups, whose use of the place differs both with regard to manner and purpose.

We first examine how place development proceeds in a particular context, which means how other factors and circumstances constrain and influence stakeholders and processes in Eidfjord. Included here are the high level of interest in the attributes, particular characteristics, dimensions of appeal, place reputation and attractiveness; the new Planning and Building Act, which sets new standards of consultation and participation; sharper competition between places; and, not least, parallel investments

and projects in the Eidfjord area in the field of culture, tourism and branding. In addition we also show how social and cultural factors both encourage and constrain. First of all, the collection of data became a site of social interaction which benefited from local cultural traditions of co-operation and wide-ranging voluntary work in connection with large-scale arrangements. Second, the Place Development Committee's mandate and modus operandi encouraged local people to get involved. Their mandate was widened from a physical place analysis to a more comprehensive, coherent focus on measures, activities and enjoyment. As they said at every opportunity, the public is the most important resource in this work. The committee was there to listen and learn.

This raised expectations as to what the municipality's central administration and political leadership could accomplish, and to some, this was a trial run to see whether it was worth getting involved in voluntary place development work. It depends on whether people believe participatory democracy is actually working. If the sceptics are proved right, and the results of this type of voluntary effort are meagre, it could easily present an obstacle for the work ahead. As an unintended effect, it could affect other projects requiring voluntary input. Social capital, comprising trust and reciprocity in networks and relations, is an important but fragile resource in place development.

3. Place images and place uses: Perceptions of the place qualities and distinguishing attributes today and looking ahead

However the centre of the municipality is altered, plans will be affected by perceptions of the place as a whole. Young and old, newcomers and natives share certain place images, including the stunning natural beauty and appeal as a tourist destination; prosperity generated by hydropower; a reliable, good place. There is wide support to encourage the tourist industry to grow, and no one mentions any drawbacks in this regard, which has been known to happen in certain other rural municipalities where tourism looms large. The image of a municipality made prosperous by hydroelectric power is considered one aspect of the appeal of the place, but also a likely disincentive to voluntary work and involvement. On the other hand, there is a clear picture of a tiny place in the country which manages to organize several large

annual events and arrangements. There is a sense of pride in this collective self-image which these social and cultural pursuits serve to amplify. The place is experienced as a safe, secure and good place to live. This is not unusual for rural communities, but is particularly noticeable when it is met by the experience of newcomers from crime-ridden European cities.

The town of Eidfjord is described as a “hive of activity” in the summer season, which reverts for the rest of the year to a comatose state of winter hibernation. Newcomers find it harder to come to terms with than natives, since the latter have their social ties and less need of informal venues in the public arena. Interests vary with place attachment. Some say it is difficult to get to know people, but all newcomers contacted by us describe the locals as friendly and helpful, and local authorities as willing advisers and helpers. No doubt the town draws on recent experience of helping new residents. There was an influx when the hydroelectric plant was built. The town is, it seems, good at giving newcomers an opportunity to do something constructive for the place, especially in the field of cultural activities. The place development process has also given newcomers with an interest in shaping Eidfjord’s future an opportunity to join in. The difference between “them” and “us” is gradually eroded, integration is encouraged along with a sense of gratification. Continuing along this line will clearly benefit the community.

We use the term ‘place usage’ in the wider sense. It covers commerce and industry, municipal administration and service delivery, hotel management and catering. The centre also occasionally hosts cultural events, entertainments, leisure and recreation. The centre is small, densely built, but seems nonetheless fragmented and rather disorganised. There are several reasons for this. One reason is that the centre is divided into two parts. Most of the cultural events and leisure activities take place in the upper half, at some distance to the quay and shoreline. The main winter venues are here, associated in particular with activities, training and meetings. On an ordinary day outside the peak tourist season, it is difficult to find children or adolescents enjoying themselves in the centre. Some have their own informal meeting places in the evenings, the Mix kiosk and the youth club. Not many people actually live in the lower part of the centre, near the fjord, which perhaps should be addressed in the future, because

there is a need to revitalise the area and because there is a lack of housing for new residents. Another reason for a fragmented impression is that the lower centre area is dissected by open spaces and car parks in “the middle” of the area, and by the very varied standard of the housing, both aesthetically and technically. There is also a lack of unifying aesthetic elements, although the physical quality has improved somewhat with the decoration of streets and squares.

The picture drawn by the local inhabitants of a diverse, *fertile future Eidfjord* in the many ideas for projects not only envisages concrete improvements or new activities and functions they would like to see located in the centre. The suggestions can also be said to express a symbolic objective, that is, (I) vitalising the centre; (II) encouraging social integration and bridge-building; and (III) local identity building.

Vitalising the centre is about encouraging and rejuvenating use of the area in the centre; measures which counteract winter hibernation; and steps which encourage the local people to see the centre as their own as much as the tourists'. If they succeed in generating a “hive of activity”, it will give credence at the same time to the *viability* of the place. Many of the suggestions can be interpreted as a desire for bridge-building, to promote social integration, giving people more opportunities to get together either in informal venues and amenities or through activities and entertainments, or in work associated with commercial outlets, market activities, cultural events, etc. Other bridges are envisaged for the Eidfjord of the future, linking different industries interested in closer collaboration; improving contact between newcomers and natives; between local authorities and an interested civilian population; and across divides left over from the past.

Local identity building concerns several factors, from the style of the physical environment to local mentality. To take one example, several creative suggestions would, if realised, signify something to the community itself and to the outside world about their determination and courage to do new things and promote an atmosphere of tolerance in which to do them. The knitting project, in which striped scarves knitted by the ladies of the village were draped around the trees along the avenue at the westward entrance, was one such signal. The villagers' “raft of measures”

also signifies the importance of the place by the fjord to their sense of belonging and local identity. They want to feel proud of Eidfjord on the fjord, just like they are proud of the mountains and the highland plains. Youth and adults alike highlight the potential for creative installations and structures in the river and along its banks, an area which to the highest degree is part of the identity and history of the place. However, the shoreline, which used to be the heart of the village where goods were loaded and unloaded, and travellers embarked and disembarked, is attractive to the tourists today. But as the adolescents say, not many people consider the area at the water's edge as part of the centre. A wider, more integrated perspective on the water-bordering zone, the area around the quay and the old buildings, would seem called for. It would open up the prospect from the centre to the fjord, a sight worth preserving. The idea to renovate and use the old buildings (Heggjagarden, Sjøbua, Gammelskulen, Ungdomshuset), and, possibly, erect new buildings in a style which harmonises with the old style, could inject a sense of individuality, enhance the visual aesthetic and accentuate the cultural history of the place. At the same time, it would meet the need for new meeting places and new cultural and commercial activities. The utility value for the local inhabitants would increase as would the attraction for tourists. When the process began, little prominence was given cultural heritage and the environment, but as time passed, these aspects grew in importance, if for very different reasons. First, it was because the local people were invited to think new ideas for the geographical area; second because the council was finally able to buy the old Heggjagarden; and third because an opportunity arose to realise old, controversial plans to erect a combined residential and commercial property (Sentrum terrasse) in the area.

4. Place interests: Joint interests and inequalities

Many people have an opinion about what could and should be done in Eidfjord. And there is a connection between the interests of the various stakeholders and the projects they would like to see succeed. But the process and many of its participants have also highlighted the community-wide importance and mutual interest in creating above all a vibrant, attractive centre in a viable rural community. There are many compatible interests associated with developing the municipality as an appealing place for tourists. But there are also incompatible interests with regard to parking, design

---

of open spaces in the middle of the central area, which is reserved for visitor and tour bus parking. We also see how interests run both in parallel and in opposition when it comes to repairing and restoring existing buildings, the aesthetic style to be chosen, and whether to put new buildings in the centre. That some important voices in the community are happy with the current state of things, and are not entirely convinced of the need to invest in place development could, moreover, put a damper on progress, making the increasing rivalry between places potentially more damaging to the community.

Different commercial interests were quick to announce a common stance with regard to marketing targeting cabin owners and tourists, opening hours, road improvements and information-related propositions for the centre. They are now interested in establishing a chamber of trade and commerce, something they believe will strengthen their hand in discussions and negotiations with municipal and regional authorities. But some of these stakeholders are in the same line of business, and competition in a small place increases the vulnerability of all. New businesses, stakeholders agree, must not be allowed to lead to the demise of the old. A new informal meeting place like a café or pub could represent a long-awaited amenity, but also a rival. Discussions over these matters show that newcomers are more interested in new amenities, naturally enough, than people from Eidfjord, with their long-established ties and social networks. In addition, some of the newcomers from (European) cities have other cultural traditions for social intercourse. But Norwegian newcomers too, especially if they are single, and older youth in the village would like to see changes in this direction. It should therefore be seen as a means of consolidating the sense of belonging, something which in large measure is based on social attachment.

Finally, we focus the need of a forum of cooperation, with participants from both the local authorities and the civil society. Both young adults and migrants should continue to participate in the place development, as significant resources and inhabitants in the future.

1 Stedsutvikling i Eidfjord – tema og perspektiv i en sosiokulturell stedsanalyse

1.1 Bakgrunn for stedsutviklingen

Eidfjord er en liten kommune som satser på tettstedsutvikling i kommunesenteret Eidfjord. Kommunen innerst i Hardangerfjorden har 955 innbyggere (1/6-2009). Beliggenheten gjør den til et attraktivt turiststed for fjellturister på Hardangervidda, med anløp av cruiseskip av sommeren og for turister på gjennomfart mellom Øst- og Vestlandet. Riksveg 7 fra Geilo over Hardangervidda, og ned forbi Vøringsfossen er den sentrale ferdselsåren, og Hardangervidda Natursenter i Øvre Eidfjord er ett av de mest besøkte turistentre på Vestlandet. Kommunen ønsker at flere skal stoppe opp nede i Eidfjord sentrum, og ikke minst at lokalbefolkningen selv skal bruke dette stedet mer. De ønsker at det skal bli mer liv i sentrum og at dette skal bli en attraktiv møteplass, handelsplass, arbeidsplass og kulturplass. Mange investeringer og mye oppmerksomhet er viet turistene, nå er det lokalbefolkningens behov og Eidfjord som bosted som skal i søkelyset. Som bostedskommune trenger Eidfjord å opprettholde, eller helst øke, befolkningsgrunnlaget i årene som kommer. Det er en sterk konkurranse som foregår så vel mellom by og land, som mellom bygdekommuner om folk, næringsetablering, turisme og handelsetablering. Eidfjord hører til de kommunene som aktivt har drevet rekruttering av nederlandske familier, og flere er nylig kommet til bygda. I motsetning til mange andre småkommuner har Eidfjord hatt en solid kommuneøkonomi pga. kraftutbygging.

Kommunehuset i Eidfjord

1.2 Stedsanalyser i forkant av planlegging og nye tiltak

Eidfjord kommune ga NIBR i oppdrag å gjennomføre en sosiokulturell stedsanalyse i tilknytning til arbeidet med stedsutviklingen i kommunesenteret Eidfjord¹. Asplan Viak i Bergen fikk i oppdrag å lage en fysisk stedsanalyse som en revidering av den tradisjonelle fysiske stedsanalysen som kommunen fikk utført i 1998. Underveis har vi samarbeidet: NIBR har fått tilgang til data fra arbeidsbokmetoden som Asplan Viak gjennomførte på ungdomsskolen, mens de på sin side har kunnet bruke vår sosiokulturelle stedsanalyse som kunnskaps- og idègrunnlag når de nå lager den arkitektfaglige og planfaglige tettstedsanalysen. Kommunen skal bruke disse stedsanalysene som grunnlag for det videre arbeidet med planlegging og nye tiltak i Eidfjord.

---

¹ NIBR har laget en veileder om sosiokulturelle stedsanalyser

Det ble opprettet en politisk komitè for stedsutviklingen; Stadutviklingskomitèen med 5 medlemmer. Kommunens samfunnsutvikler har vært sekretær og ledet prosjektet. Kommunestyret ga først komitèen mandat til å fremme forslag for fysisk utforming. Deretter ble mandatet utvidet til et mer helhetlig perspektiv for å gjøre bygda mer attraktiv, slik at en får befolkningsøkning og skaper bli-lyst i Eidfjord. For å få til dette skulle en også legge vekt på å fremme lokal kreativitet, skaperkraft, engasjement og bevisstgjøring, ikke minst gjennom å gi folk en mulighet for å påvirke utviklingen, ta medansvar og medstyring (Eidfjord kommune 2008). Stedsutviklingskomitèen skal legge fram for kommunestyret forslag til tiltak og prioriteringer innenfor sitt mandat.

1.3 Sosiokulturell stedsanalyse

Fysiske stedsanalyser har tradisjonelt vært basert på registreringer og forslag knyttet til landskap, bebyggelse og fysiske elementer, og formålet har vært å bedre estetiske og funksjonelle kvaliteter. Miljøverndepartementet laget på 1990-tallet en veileder for slike stedsanalyser og gjennomførte en omfattende kurs- og kompetansebyggende virksomhet. (Miljøverndepartementet 1993). Sosiale og kulturelle sider ved et sted ble imidlertid mindre berørt. Den sosiokulturelle stedsanalysen tar utgangspunkt i at et sted ikke bare er et fysisk sted, men et resultat av at mennesker bruker stedet på ulike måter og til forskjellige formål, har ulike erfaringer og opplevelser knyttet til stedet, og ulike synspunkter og interesser forbundet med utviklingen framover. Både gjennom menneskers forestillinger om hva stedet er og gjennom bruken (praksis) dannes mentale bilder av stedet. Siden folk er forskjellig finnes det mange måter å oppfatte eller tolke et sted på. Måten å snakke om stedet på, samt hvordan det framstilles i media, turistbrosjyrer og kommunale planer, påvirker også slike stedsbilder. Det er dette som innen humanistisk geografi betegnes som sosial konstruksjon av steder (Røe m.fl. 2002, Relph 1976, Tuan 1997).

Stedsutvikling er dessuten også en sosial og kulturell prosess, der ulike erfaringer, meninger og interesser møtes, og der fellesskap eller motsetninger synliggjøres. Dette er det viktig å avdekke siden det uansett vil ha påvirkning på arbeidet, enten som positive drivkrefter eller som barrierer i den videre prosessen. En

sosiokulturell analyse retter søkelyset på ulike brukergrupper, siden stedsutviklingen både skal komme grupper i befolkningen og i næringslivet til gode, samt være rettet mot turisme og besøkende. Måten analysen er lagt opp på er samtidig et viktig verktøy for å få ulike aktører til å engasjere seg i det felles overordnede målet om å skape en attraktiv bygd og et levende og inkluderende kommunesentrum.

Viktige avgjørelser skal tas når det gjelder forming og omforming av de *fysiske omgivelsene i sentrumsområdet*, og så vel arealer, anlegg, bygninger og transportområder- og trasèer inngår i dette. Hva som skal bevares, endres eller tilføres, og hvordan dette skal se ut rent estetisk, får stor betydning for det lille og kompakte stedet. Fysisk planlegging og arkitektonisk utforming får innvirkning på så vel trivsel, funksjonalitet og bruk, samtidig som dette bidrar til stedets identitet. Derfor er det viktig å rette søkelyset på *bruken av sentrumsområdet* som bosted og oppvekststed, sosial og kulturell møteplass, handels- og næringssted, administrasjonssentrum og arbeidsplass, besøkssted og turiststed.

Det er et mangfold av interesser knyttet til dette, men det er et lite sted med relativt få innbyggere, og derfor blir spørsmålet om sambruk og samlokalisering viktig. Samtidig må en sørge for at bestemte brukerinteresser ikke kommer på kollisjonskurs med hverandre, og at noen brukerinteresser dermed fortrenses. Lokalt blant eidfjordingene finnes det mye erfaringsbasert kunnskap om dette kommunesenteret, om hva som fungerer bra og dårlig, hva som kan utløse gnisninger og konflikter, og hva som mangler eller savnes. Samlet er det også mange idèer og oppfatninger om hva som er bra for stedets videre utvikling. *Aktørperspektivet* er derfor sentralt, og arbeidet med analysen har derfor også fungert som en *aktiv medvirkningsprosess* for lokalbefolkningen og lokalsamfunnet. Planleggere og politikere i kommunen vil dermed få et langt bredere og realistisk grunnlag for de grep og avgjørelser de skal ta i stedsutviklingen. Ikke minst er det et godt verktøy for å få samlet kunnskapen som finnes i lokalbefolkningen og det lokale næringslivet om stedets positive og negative kvaliteter, og oppfatninger om hva de mener er en gunstig utvikling av stedet Eidfjord. Slik blir det mulig å identifisere ulike interesser og oppslutninger om mulige tiltak og løsninger i forkant. Derved kan en kanskje avverge konflikter i etterkant.

I mange kommuner synes denne dimensjonen ved stedsutvikling å være undervurdert eller sett bort fra, selv om forskning og erfaring viser at suksesskriterier – eller barrierer – i stor grad er knyttet til selve prosessen. Hvordan prosessen forløper, hvordan ulike aktører er involvert, hvilke interesser som dominerer, hvem som er i posisjoner til å legge premisser, hvordan ildsjeler gis handlingsrom og hvordan samarbeid og relasjoner bygges opp og motsetninger bygges ned er av stor betydning (Vestby og Røe 2004). Sosiokulturelle stedsanalyser synliggjør slike forhold og bidrar dermed til at barrierer kan overvinnes og at det blir større bevissthet om det som fremmer en god prosess.

1.4 Problemstillinger og metoder

En sosiokulturell stedsanalyse tar sikte på å identifisere ulike stedsbilder, stedsbruk og stedsinteresser, og se på hvordan disse henger sammen og gjensidig påvirker hverandre.

1.4.1 Problemstillinger

1. Stedsbilder

- Hva slags forestillinger eller bilder finnes av Eidfjord sentrum: særtrekk, kjennetegn, kvaliteter, mangler og ulemper?
- Hva er bra og bør bevares eller utvikles videre?
- Hva mangler eller er negativt og bør endres?
- Hvilke oppfatninger eksisterer om stedets muligheter, potensiale og forutsetninger? Hva er det mulig (eller umulig) å få til her?
- Hva er ønskelig utvikling og hvilke prioriteringer og valg bør tas for å få det til?
- Hva slags elementer bør stedets identitet bygges opp rundt?
- Hva vil det være strategisk klokt å satse på?

2. Stedsbruk

- Hvilke formål brukes stedet eller bestemte deler av Eidfjord sentrum til?
- Hvem bruker stedet hvordan?

- Hva foregår av ulike virksomheter?
- På hvilke måter betyr stedet noe for ulike grupper?

3. Stedsinteresser

- Hvilke interesser eksisterer for ulike utviklingsretninger for Eidfjord sentrum?
- Eksisterer det ulike interesser i forhold til:
  - fysisk utforming
  - estetikk og visuell utforming
  - kulturarv og kulturmiljøer
  - kulturliv
  - rekreasjon
  - handelsvirksomhet
  - turistvirksomhet
  - transport
  - offentlige og private tjenester/servicefunksjoner
- Hvilke interesser er knyttet opp mot utbygging og utnyttelse av arealer?
- Eksisterer det konflikter eller motsetninger mellom interesser for bevaring og endring?
- Støtter lokale media bestemte interesser?

4 Felles problemstillinger for stedsbilder, stedsbruk og stedsinteresser

- Hvilke ulike fellesskap og allianser eksisterer?
- Hvilke motsetningsforhold eller konflikter eksisterer?
- Hvordan representerer dette positive føringer eller vridninger?
- Hvordan bidrar dette til hindringer eller barrierer?

1.4.2 Metoder for datainnsamling og analyse

Aktørperspektivet

Vi ønsket å samle kunnskap og synspunkter fra ulike lokale aktører som berøres av, eller er involvert i stedsutviklingen. Disse har

bidratt til datamaterialet som intervjuobjekter, datakilder og deltakere i den lokale prosessen:

- voksne bygdefolk
- tilflyttere
- ungdom i ulike aldre
- næringslivsaktører
- kommuneansatte
- politikere

Sammenlignet med tradisjonelle medvirkningsprosesser, som dreier seg om å involvere lokalbefolkningen, har en sosiokulturell stedsanalyse et videre aktørperspektiv. Vi har også inkludert perspektivene til aktører som vanligvis er mer på ”innsiden” av prosessen; som ansatte i kommunen og lokale politikere. Disse er i posisjoner som gjør det lettere å legge premisser og påvirke sentrale avgjørelser for utviklingen av stedet. Bedrifter, næringsliv og lokale virksomheter som ofte har sterke interesser knyttet til stedsutviklinegn er også involveret (hotel, handel, samt Destinasjon Eidfjord og Eidfjord Utvikling). Den sosiokulturelle analysen vil således gi et mer heldekkende bilde av de ulike interessene og oppfatningene som gjør seg gjeldende på stedet.

Datainnsamlingsmetoder

Metodeopplegget ble utformet i samarbeid med Stedsutviklingskomitèen for at det skulle fungere både som en datainnsamling for en sosiokulturell stedsanalyse og som en lokal medvirkningsprosess. I en analyse som skulle kartlegge og analysere ulike aktørers stedsbilder, stedsbruk og stedsinteresser var det hensiktsmessig å anvende flere ulike metoder, såkalt metodetriangulering. NIBR har i den sosiokulturelle stedsanalysen anvendt følgende metoder:

A) Personlige intervjuer og samtaler med sentrale personer fra ulike samfunnsfelt (politikk, kommuneadministrasjon, handel, næringsliv- og utvikling, lokalbefolkning/tilflyttere).

B) Fokusgruppeintervjuer- og samtaler med inviterte deltakere:

- Ungdom på videregående trinn
- Eldre ungdom som bor i bygda
- Voksne fra bygda

- Innflyttere til bygda
- Næringsdrivende i Eidfjord sentrum

C) Underveisformidling og etablering av temagrupper

- Åpent folkemøte med presentasjon fra NIBR av resultater fra fokusgruppene (+ arbeidsbokmetoden på ungdomsskolen v/ Asplan Viak)
- Etablering av tema-grupper som i tida framover skulle være sjølgående og drøfte stedets utfordringer, muligheter og mangler, og arbeide fram konkrete forslag og innspill til stedsutviklingen:
  - Sosiale møteplasser
  - Opplevingar – aktivitetar og arrangement
  - Sjøbua og Heggjagarden
  - Treningssenter
  - Ridesenter
  - Trafikk, parkering, ferdsel
  - Næringsliv

D) Lytte til temagruppernes arbeid med forslag til tiltak:

- deltakelse i temagruppernes siste-møter
- deltakelse på fellesmøte der gruppene presenterte sine forslag

E) Dokumentanalyser: av planer, sakspapirer, statistikk, skrifter, aviser, turistmateriale

F) Befaringer ute i Eidfjord sentrum og omkringliggende områder i kommunen

G) Dialog med Stadutviklingskomiteen: flere møter og uformelle samtaler med komiteen underveis i arbeidet

Samlet har disse metodene gitt et bredt grunnlag for den sosiokulturelle stedsanalysen, som sammen med bygdefolkets synspunkter, idèer og refleksjoner forhåpentligvis vil være

verdifulle innspill til den videre planlegging og kommunens eget arbeide med stedsutvikling.

Mye er fint i Eidfjord, men det er mange meninger om hva som kan gjøre stedet mer attraktivt

1.4.3 Hvem er rapporten skrevet for?

Denne rapporten er først og fremst skrevet for oppdragsgiveren Eidfjord kommune og for politikere og innbyggere der. Men vi har også hatt i tankene at den skal ha relevans for andre kommuner som arbeider med stedsutvikling og for regionale og nasjonale myndigheter som er opptatt av by- og bygdeutvikling. Det er selvsagt en utfordring å skrive slik at rapporten både kan ha interesse for de som kjenner Eidfjord godt og skal bruke den som grunnlag for den videre stedsutviklingen, og for utenforstående som forhåpentligvis finner at erfaringene og analysene har overføringsverdi. Vi har derfor prøvd å balansere det spesifikke lokale mot det mer allmenne.

Et annet forhold er vurderinger omkring bruken av samfunnsvitenskapelig teori. Siden innholdet i rapporten skal være tilgjengelig for alle uansett bakgrunn, inneholder den ikke eksplisitte teoretiske drøftinger. Det ligger imidlertid klare

---

teoretiske perspektiver til grunn for våre analyser.² Vi presenterer anvendelsen av dem på en måte som vi håper gir det innsamlede datamaterialet blant eidfjordingene til interessant lesning.

---

² Med utgangspunkt i en samfunnsvitenskapelig basis, anvender vi teorier innen sosiologi og samfunnsgeografi som ser stedet som en sosial konstruksjon. Det konstruktivistiske perspektivet rommer også diskursive betraktninger om stedsforståelser, samt teorier om formingen av steds-representasjoner. Humanistisk (samfunns)geografis syn på menneskers stedstilhørighet og intersubjektive forestillinger om stedet ligger også til grunn for våre analyser (Cresswell 1996, Holloway & Hubbard 2001, Massey 1991, Tuan 1977).

2 Stedsutviklingen påvirkes av mange forhold

2.1 Hva legger føringer og virker inn på stedsutviklingsprosjektet?

Stedsutvikling på et konkret fysisk sted, i dette tilfelle Eidfjord sentrum, skjer ikke i et vakuum. Det er en del forhold som rammer inn og påvirker aktørene som er involvert, enten det er lokale politikere, kommuneadministrasjonen, næringslivet eller lokalbefolkningen. Hvordan disse forholder seg til stedsutviklingen og hva de ser som ønskelig og mulig er noe som finner sted i en bestemt *tidsperiode*. Denne tidsperioden kjennetegnes av stor oppmerksomhet om steders kvaliteter og særpreg, attraksjonsdimensjoner og tiltrekningskraft. Dette er høyt på dagsorden i så vel kommuner som fylkeskommuner, i regionsamarbeid og hos nasjonale myndigheter, noe som representerer et gunstig klima for satsing på lokale stedsutviklingsprosjekter. Men det er også viktige *lokale forhold* som har lagt føringer og hatt innvirkning på så vel innhold som prosess og samarbeid. De viktigste føringene ligger i andre parallelle prosjekter eller prosesser som på en eller annen måte dreier seg om lokalsamfunnsutvikling, det være seg kulturprosjekter, offentlig planlegging eller profilering mot nye innbyggere. Sosiale og kulturelle føringer er ofte undervurdert i stedsutviklingsprosjekter.

2.2 Den økende stedskonkurransen og det store fokus på aktiv stedsutvikling

Alle norske bygder, tettsteder, byer og regioner opplever at de befinner seg i en konkurransesituasjon om å være *et sted* som har såpass vesentlige kvaliteter, fortrinn og egenskaper at det velges av mange nok til at de blir eller fortsetter å være livskraftige. Så også for Eidfjord kommune. Både hvor mange og hvem som velger stedet teller, enten det er folk som skal bo der, jobbe eller drive næringsvirksomhet, dvs. ha sitt daglige virke eller tilholdssted i Eidfjord. Men det er også mange brukere av stedet som kommer utenfra. Det er folk besöker stedet for å handle eller benytter seg av service og tjenester, opplever idrett og kultur der, eller de kommer dit for rekreasjonsformål. Besøkende til Eidfjord er så vel på dagsbesøk fra nabobygda eller regionen, som turister fra inn- og utland. De er der kanskje den ene gangen i livet eller som fjerdegenerasjons hyttefamilie.

Bokvaliteter er betydningsfulle også for næringslivet: folk velger ikke å bo et sted på grunn av jobbmuligheter alene, det er også viktig å trives der og oppleve at det er et bra sted for hele familien og hele døgnet. Det samme gjelder for næringsetableringer; de aller fleste nyetableringer er små bedrifter og hvor bedriftseieren vil bo er derfor viktig (Gundersen 2005). Noen velger bosted ”først”, dvs. at de er fast bestemte på å bo i Eidfjord fordi det representerer så mange kvaliteter for dem, og så finner de en jobb ”etterpå”. En slik begrunnelse som primært er knyttet til sted fant vi hos så vel tilbakeflyttede bygdefolk og unge i 20-åra som forteller at de holder på å hanke inn jevnaldrende som også ”elsker Eidfjord”, og hos nederlendere som er rekruttert via Placement (se www.placement.no) . Mange av disse hadde ingen konkret jobb da de kom med flyttelasset. Den nye landsomfattende flyttmotivundersøkelsen viser for øvrig at jobb og stedsqualiteter er de to viktigste motivene for flytting til bygderegioner (Sørlic 2008).

Å framstå som et attraktivt bosted er viktig overfor så vel potensielle tilflyttere som folk som kjenner stedet av erfaring; enten det er ungdom som kan flytte tilbake etter utdanning eller tilflyttere som en gjerne vil forhindre at ender i videreflytterkategorien. Disse foretar erfaringsbaserte valg; de har

bodd der og vet hva stedet har å by på, hva det mangler og hva som er positive og negative sider. For små bygder og tettsteder er dette mer kritisk, ettersom flyttestrømmene i økende grad går mot de store byene (Sørli 2003).

Stedskonkurransen foregår også mellom samarbeidspartnere. Innad i fylket eller i Hardangerregionen foregår det for eksempel samarbeid på mange viktige samfunnsområder, alt fra reiseliv til energi, transport og servicefunksjoner. I Hardanger samarbeider en i Hardangerrådet om profileringskampanjen "Flytt til Hardanger" (www.hardangerraadet.no). Samtidig konkurrerer de enkelte kommunene seg imellom om å framstå som attraktive overfor mange av de samme aktørene. Dette er særlig forståelig når en vet at generelt så skjer det meste av flyttinger og næringsetableringer mellom nabokommuner eller innenfor den enkelte region (Vestby (red.) 2005).

Det følger av den økte stedskonkurransen at jakten på eget særpreg og stedsidentitet er kommet høyt på dagsorden.

Konkurransefortrinn ligger ikke bare i tilgang på jobber, offentlige og private tjenester, boliger og vakker natur, - dette kan en finne mange steder. Da blir spørsmålet om hva som skiller og framstår som unikt viktig. Hvorfor vant Eidfjord kampen om crusiekai i indre Hardanger? Hvorfor ble Eidfjord valgt som arrangementssted for Brufesten som markerte kontraktsinngåelsen? Hvorfor kommer så mange turister til Eidfjord? Hvorfor velger en god del nederlendere denne kommunen blant mange andre norske som profilerer seg på Placements messer i Nederland?

En attraktiv kommune bør også ha et *sentrum eller hjerte i bygda* som kan dekke innbyggernes og besøkendes behov, så vel av praktisk og fysisk art som sosialt og kulturelt. Som brukere av sentrumsområdet utgjør de dessuten kundegrunnet for de lokale næringsdrivende som er avhengig av kunder som kommer til dem. Eidfjord sentrum overlever i stor grad pga. turister og besøkende, enten det er hyttefolk som stopper og handler inn til påskeferien eller det er barnefamilier som følger ni-åringen til småbanecup'en i juni.

Dette er bakteppet for stedsutviklingsarbeidet i Eidfjord. Bakteppet forklarer fokuset på stedskonkurransen, stedskvaliteter, stedsidentitet, attraktivitet og betydningen av et bra sentrumsområde.

2.3 Stedsutviklingskomitèens oppdrag og virkemåter

Stedsutviklingskomitèens oppdrag og virkemåter har gitt klare føringer for hva som er i fokus og for hvordan lokalbefolkningen har engasjert seg.

I utgangspunktet skulle stedsutviklingsprosjektet dreie seg om å få gjennomført en revidering av en fysisk stedsanalyse som var blitt laget på 1990-tallet, og som var grunnlag for en del tiltak og fysisk utbedringer som den gang ble foretatt. Da de begynte sitt arbeid så de imidlertid at det var ønskelig ikke bare å se på det fysiske sentrumsområdet. Som tidligere nevnt ba de kommunestyret om utvidet mandat for å kunne anlegge et mer helhetlig perspektiv på innhold og prosess, nemlig å gjøre bygda mer attraktiv slik at en kunne få befolkningsøkning og skape bli-lyst i Eidfjord. For å få til dette ville de også legge vekt på å fremme lokal kreativitet, skaperkraft, engasjement og bevisstgjøring, ikke minst gjennom å gi folk en mulighet for å påvirke utviklingen, ta medansvar og medstyring (Eidfjord kommune 2008).

For det første førte dette til at NIBR ble engasjert og sammen med komitèen inviterte lokale aktører inn i en åpen prosess der svarene på hva som kunne gjøre bygda mer attraktiv og skape bli-lyst lå hos deltakerne: dels i kraft av deres lokalkunnskap og erfaring, dels som et resultat av samhandling og bevisstgjøring som vokste fram blant deltakerne underveis. Det utvidede mandatet viste seg å ha *positive virkninger på prosessen* ved at det åpnet for forslag og kreative idèer som dreide seg om en lang rekke andre forhold i tillegg til fysisk utforming og planlegging: aktiviteter og opplevelser, næringsvirksomhet og nye tjenestefunksjoner, samarbeidsrelasjoner og samlokaliseringer, informasjonsbehov og kommunikasjonsformer.

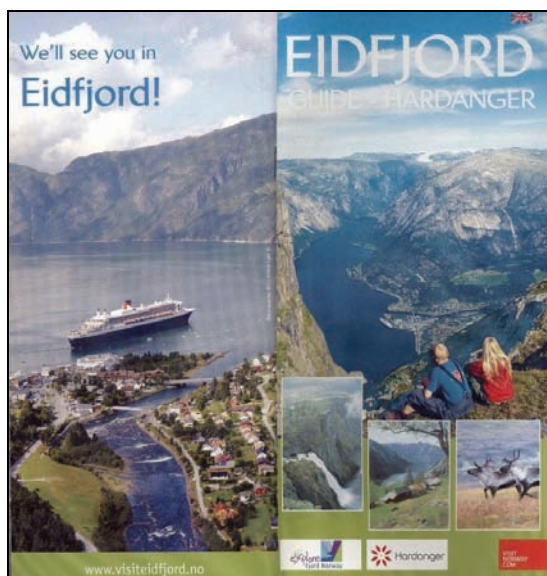
Det utvidede mandatet eller oppdraget fra kommunestyret til stedsutviklingskomitèen ga tydelige føringer for medvirkning og lokal forankring. Deltakerdemokratiske prinsipper lå altså til grunn for arbeidet og ga retning til valg av metoder og måter å involvere folk på. Mens representative ordninger baseres på prinsippet om ”vote”/stemme ved valg, er deltakerdemokratiske ordninger basert på representasjon og medvirkning gjennom ”voice” – at man høres

fordi man er berørt eller har relevant kompetanse, kunnskap og ressurser. Dette preget også NIBR's valg av metoder.

I alle gruppeintervjuer, folkemøter og samlinger som komitèen - eller lederen og sekretæren (samfunnutvikleren)- har vært tilstede, har de formidlet denne grunnleggende innstillingen. Dels er dette gjort eksplisitt ved at de på ulike måter har sagt at det er lokalbefolkningen som er de viktigste ressursene i dette arbeidet. Dels har dette vært implisitt ved at de underveis ikke selv har forfektet sterkt visse meninger eller oppfatninger av hvordan ting burde være i sentrumsområdet. Dette skal de ta stilling til når alle forslagene fra de lokale, samt analysene fra NIBR og Asplan Viak, ligger på bordet.

Kombinasjonen av *det helhetlige perspektivet, den åpne tilnærmingen og lytteposisjonen* som stadsutviklingskomitèen har satt seg i, bidro etter vår mening sterkt til at folk engasjerte seg, brukte tid og krefter og kom fram med kreative tanker og forslag.

Men det er grunn til å påpeke at oppdraget fra kommunestyret, og måten komitèen har forvaltet det på, også har ført til at det er skapt forventninger. Dette er forventninger som den politiske og administrative ledelsen i kommunen nå må forholde seg til. Det er skapt forventninger om at forslagene behandles seriøst, at det blir synlig at en del av dem legges til grunn for planutforming og tiltak, at konkrete ting gjennomføres og at det for framtida etableres gode og åpne (transparente) samarbeidsforhold mellom innbyggerne og kommunen. Stedsutviklingsprosjektet er blitt en prøveklut på om "det er noen vits" i å engasjere seg. På en måte kan en si at den dugnadsånden- og praksisen som finnes i kultur- og idrettslivet i Eidfjord, som muliggjør de store skippertakene i den lille kommunen, nå er mobilisert i stedsutviklingen av hjemplassen. Skulle det vise seg at de skeptiske stemmene får rett og at denne type dugnad gir små resultater, kan det være en fare for at det smitter over på også de andre dugnadsprosjektene. Det er denne dugnadsånden som bidrar til at dette stedet evner å være vertskap for store arrangementer og begivenheter som trekker mange til bygda og gjør bygdefolket stolte av Eidfjord.

Turistbrosjyrer fra Eidfjord

2.4 Lokale, regionale og statlige målsettinger og satsinger påvirker prosjektet

Konteksten rundt stedsutviklingsprosjektet består også av offentlige målsettinger på feltet, både de som er formulert lokalt i Eidfjord, de som finnes regionalt i Hardangerrådet og fylket, eller de som er forankret i nasjonalt politikk på feltet.

2.4.1 Kommuneplanens mål vedr. stedsutvikling

Visjonen for kommunen er formulert i Kommuneplanen: ”*Eidfjord – eit natur- og kultursenter i Hardanger*” (Eidfjord kommune 2001).

I kommuneplanen er det noen overordnede mål som er særlig relevante for stedsutviklingen:

- ”Eidfjord skal vera ein kommune som har arbeids- og fritidstilbod av god kvalitet, og vera ein attraktiv stad å leva og bu”
- ”Ålmenta i Eidfjord skal sikrast høve til aktiv deltaking, medansvar og medstyring”

I kapitlet som omhandler bosetting og folketall finner vi blant annet disse målene:

- ”Prioritere utvikling og styrking av tettstaden Eidfjord”
- ”Det skal tilretteleggjast for auka busetnad/fortetting i sentrumsnære område”

2.4.2 Regionale mål for stedsutvikling i lokalsamfunn

Tettstedsutvikling har både fysiske, sosiale, kulturelle og næringspolitiske formål, og flere og flere kommuner tar nå et mer helhetlig grep der stedsutvikling inneholder alle disse dimensjonene og ser dem i sammenheng. Dette er i tråd med så vel nasjonale som regionale målsettinger. I Hordaland har for eksempel Regionalt Næringsforum utarbeidet et utviklingsprogram som forrige året ble vedtatt av fylkesutvalget i Hordaland. Ett av

de prioriterte innsatsområdene for 2008 er ”Livskraftige lokalsamfunn”, der det blant annet fremheves at ”By og bygd må få høve til eigenutvikling og auka attraktivitet for gamle og nye innbyggjarar samt for tilreisande. For å få til inkluderande fellesskap lokalt må det satsast på gode møteplassar og lokale tilbod som gjer at by og bygd vert gode stader å leva, arbeide og bu. Det må stimulerast til fornying innan eit mangfald av næringar. Samtundes er det viktig at lokal eigenart vert teke i vare og kommunisert positivt i samspel med andre. Dette vert eit konkurranseføremøn for heile fylket”. Næringslivets interesser og de lokale/regionale samfunnsinteresser møtes i behovet for en mer helhetlig stedsutvikling slik at ”tettstader og lokale område blir meir attraktive og næringsvenlege – mellom anna gjennom satsing på gode møtestader og kulturbasert næringsutvikling” (Hordaland fylkeskommune 2008).

2.4.3 Nasjonale satsinger på stedsutvikling

Nasjonalt er det de senere årene drevet flere utviklingsprogrammer av betydning for lokal stedsutvikling. Ett av de mest sentrale har vært Tettstedsprogrammet: ”Miljøvennlige og attraktive tettsteder”, som ble ledet av Miljøverndepartementet (MD) i perioden 2001-2005 (Miljøverndepartementet 2005). Tettsteder i 16 mindre kommuner i fire fylker deltok i programmet som avstedkom mange erfaringer med viktig overføringsverdi. Arbeidet bidro dessuten til å styrke lokal identitet og stolthet over eget sted, gjennom at det ble fokusert på lokale tradisjoner og kulturminner, estetikk og næringsutvikling. Sentrale målgrupper var ungdom og kvinner, siden dette er grupper som erfaringsmessig flytter fra bygdene. Sosiale og fysiske møteplasser, ungdomsboliger, kultur- og fritidsliv, kommunikasjoner og medvirkning er eksempler vesentlige tiltak. Erfaringene viste blant annet at de kommunene som lyktes best var de som sørget for å sette stedsutviklingen høyt på den politiske dagsorden og forankre arbeidet godt i kommunens politiske og administrative ledelse. Dessuten var det viktig med samarbeid mellom ulike kommunale etater.

En annen satsing er det pågående Småsamfunnsprosjektet (2006-2009) i regi av Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) med i underkant av 40 forskjellige pilotprosjekter rundt om i landet, der det er et særlig fokus på gode tjenester og velferdstilbud, attraktive

lokalsamfunn og næringsutvikling (Kommunal- og regionaldepartementet 2009). En av kategoriene for pilotprosjektene er ”Attraktive stader: mobilisering, lokal-samfunnsutvikling og stadutvikling”.

Husbanken, som sorterer under KR D, har også et stedsutviklingsprosjekt: ”BLEST – bolyst og engasjement i små byar og tettstadar” (Husbanken 2009). Det skal gå i fire år fra høsten 2007 og støtter opp under det engasjement som allerede finnes omkring stedsutvikling på småsteder. Husbanken og KR D er dessuten støttespillere til prosjektet ”Trivselsbygda”, basert på en idè fra Norges Bygdekvinnelag for å sette fokus på hva som skaper trivsel på bygda i arbeid og fritid (Kommunal- og regionaldepartementet 2009).

I den nye Stortingsmeldingen om distrikts- og regionalpolitikken (St.meld. meld. Nr. 25 2008-2009), poengteres det at stedsutvikling bør være en del av regionale utviklingsstrategier på linje med andre tiltak for å styrke lokal samfunnsutvikling. Det tas til orde for en helhetlig stedsutvikling: ”Stadutvikling handlar om prosessar og tiltak som med utgangspunkt i den fysiske staden skal auke opplevinga av attraktivitet. Det handlar om metodar for å utvikle lokalsamfunnet i samspelet mellom fysiske omgjevnader, møteplassar og sosialt miljø, kultur, samferdsel og næringsutvikling, gode bustader og betring av dei fysiske omgjevnadene. Det handlar og om byggjeskikk som femner om både estetikk, fysisk og sosialt livsmiljø, ressursbruk, energi og universell utforming”. I meldingen vektlegges mobilisering, medvirkning og dialog med innbyggere, næringsliv og utbyggerinteresser, samt at ungdom må inn i det lokale utviklingsarbeidet.

Vi vil også nevne nettstedet www.stedsutvikling.no, som samler mye relevant stoff om ulike sider ved slikt arbeid. Hensikten er å gi kommunene inspirasjon og gode idèer til å skape attraktive og miljøvennlige steder, som grunnlag for bosetting og næringsutvikling. Nettstedet er utviklet av Miljøverndepartementet i samarbeid med Kommunal- og regionaldepartementet, Statens Vegvesen, Vegdirektoratet, Riksantikvaren, Husbanken, Norsk Form og fylkeskommunene. Alle disse er aktører som er aktive i kompetansebygging, vegledning og forsøksvirksomhet innenfor stedsutvikling.

Omdømmebygging er kommet høyt på dagsorden. Mange byer og landkommuner har satt søkelyset på sitt omdømme for vurdere hvordan dette kan styrkes, eventuelt bygges om dersom det er dårlig. Kommunal- og regionaldepartementet har til og med startet en egen Omdømmeskole der en del kommuner rundt om i landet deltar i felles skolering og med egne omdømmeprosjekter (www.krd.dep.no/ry).

Kultur og kulturbasert næringsutvikling er blitt et viktig tema i stedsutvikling og i omdømmebygging. Det finnes en egen veileder som er relevant i denne sammenheng: KRYSS – veileder for kulturplanlegging i norske byer og tettsteder. Med norske og internasjonale eksempler vises kulturens positive effekter, metoder i kulturplanlegging, samt modeller for samarbeid mellom kommune, næringsliv og andre aktører (Statsbygg 2005/ www.kryss.no).

Riksantikvaren har nylig utgitt en veileder i stedsutvikling som beskriver prosessen (DIVE) med å ta hensyn til kulturhistoriske kvaliteter i by- og stedsutvikling (Riksantikvaren 2009/ www.ra.no).

Regionale og nasjonale myndigheter sto for øvrig bak arbeidet med utviklingen av metoden – og senere veilederen – for sosiokulturelle stedsanalyser som NIBR utviklet (Akershus fylkeskommune, Husbanken, Kommunal og regionaldepartementet, Miljøverndepartementet). Arbeidet i Eidfjord er basert på denne metoden (Ekne Ruud, Bratbakk, Røe og Vestby 2007).

2.4.4 Planlegging og medvirkning i tråd med ny Plan- og bygningslov (PBL)

1.juli i år (2009) ble plandelen i den nye Plan- og bygningsloven iverksatt. Den nye loven tydeliggjør at *samfunnsdelen* i Kommuneplanen skal være førende for arealutviklingen. Samfunnsdelen skal inneholde langsiktige utfordringer, mål og strategier og en juridisk bindende arealdel som angir hovedtrekkene i arealdisponeringen. Kommunesamfunnet som helhet og alternative strategier for utvikling av kommunen skal redegjøres for i samfunnsdelen. Den skal også være grunnlag for sektorenes planer og virksomheter, og kommunedelplaner for

temaer eller virksomhetsområder skal ha en handlingsdel som angir hvordan planen skal følges opp de fire påfølgende år.

Kommuneplanens samfunnsdel skal også gi retningslinjer for hvordan kommunens mål skal nås ved *medvirkning* fra andre offentlige organer og private. Det heter blant annet at ”Planmyndigheten skal gjennom hele planarbeidet sørge for en åpen, bred og tilgjengelig medvirkning i lokalsamfunnet og dialog med organiserte og uorganiserte interesser. Planmyndigheten skal tilstrebe størst mulig offentlighet og reell medvirkning i planprosessene” (Miljøverndepartementet 2008). Det fremheves at det er en plikt å iverksette aktive tiltak for å få til den ønskede medvirkning, og at dette skal gjøres tidlig i planprosessen. Det legges altså opp til en praksis som tilsier at berørte aktører skal kunne medvirke aktivt og tidlig, i motsetning til for eksempel som mer passive respondenter på planforslag som er lagt ut til høring, da mye allerede er bestemt.

2.5 Lokale paralelle prosesser har betydning

Stedsutviklingen og meningsdanningen påvirkes ikke minst av andre lokale forhold og prosesser som foregår i Eidfjordsamfunnet. Heri ligger sosiale og kulturelle føringer og betydningen av dem er ofte undervurdert. Kommuner som skal arbeide med stedsutvikling bør ha et bevisst blikk på at omkringliggende eller paralelle forhold, dvs. kontekstuelle faktorer, virker inn.

I Eidfjord er det særlig grunn til å peke på disse konkrete prosjektene:

- kunst- og kultursatsingen
- strikkeprosjektet
- tilflytterprosjektet
- kjøp av Heggjagarden

I forbindelse med kommunens *kunst- og kultursatsing* fikk de utarbeidet et strategidokument som forelå da vårt arbeid og datainnsamling startet høsten 2008. Området ”kunstsatsing” innebar forslag til hvordan kunst kunne integreres i stedsformingen, men berørte også kulturhistoriske elementer og

bruk av gamle bygninger, samt forslag knyttet til byrom og plasser (Paavola og Østebø 2008). Monteringen av årsstidsfargede lysøyler på torgplassen foran kommunehuset - med sitater fra ungdommen om hjemplassen- var et resultat av dette prosjektet.

Strikkeprosjektet var blitt satt i gang våren 2008: ”Graknitti – strikk bygda sammen”. Med utgangspunkt i et tilsvarende prosjekt i Chicago, ble bygdas kvinner satt i gang med å strikke ”skjerf” som så ble sydd på trestammene på alléen i innfartsåren til Eidfjord. Resultatet var oppsiktsvekkende og ble dekket av så vel lokale, regionale og nasjonale media. I Eidfjord ble prosjektet møtt med alt fra skepsis til begeistring, men såpass mange syntes det var fint at nye skjerf ble strikket til trærne sommeren etter.

Selv om dette er dels svært forskjellige prosjekt eller tiltak, har de noen symbolske betydninger som er felles. De signaliserer at det i Eidfjord eksisterer en mentalitet for aktive satsinger og vilje til å bruke kultur i stedsutviklingen. Strikkeprosjektet kommuniserer også at det her er rom for å realisere nye og annerledes tiltak som utfordrer tradisjonelle tankemønstre og oppfatninger. Selv om det kan være mange meninger om disse forskjellige tiltakene, så er gevinsten for bygda at dette forteller noe om takhøyde og toleranse. Det skal en ikke undervurdere.

Prosjektet Heggjagarden foregår også parallellt. Dette er en gammel gård oppført på 1800-tallet nær sjøen og innfarten, og det har hatt en vesentlig betydning i Eidfjords historie som skyss-stasjon, gjestgiveri, landhandel og postkontor. Den har i mange år vært i privat eie, men nå har kommunen endelig fått overtatt eiendommen og har invitert lokalbefolkningen til å komme med forslag til hva bygningen kan huse av nye virksomheter. Gruppene vi satte i gang så også på dette.

Innfartsåren til Eidfjord: Den gamle Heggjagarden med strikkeprosjektet

Tilflytterprosjektet er som navnet sier et eget prosjekt for å tiltrekke seg nye innbyggere. Eidfjords kvaliteter og muligheter framheves og profileres, noe som samtidig synliggjør kommunen som bosted for lokalbefolkningen som allerede bor der. Eidfjord deltar i det regionale "Flytt til Hardanger"-prosjektet, og profilerer seg på messer i Nederland som har til hensikt å lokke nederlendere til å bosette seg i norske kommuner.

3 Stedsbruk: behov, formål og funksjoner

3.1 Hvorfor er det viktig å ha fokus på stedsbruk?

Stedsbruk, stedsbilder og stedsinteresser er de tre hovedelementene i sosiokulturelle stedsanalyser. Det er hvordan dette ser ut og erfares innenfra, hos ulike lokale aktører, som er det sentrale for analysen. I tillegg betrakter vi stedsutviklingsprosessen som en *sosial samhandlingsarena*, der de lokale aktørene møtes for å arbeide mot det felles overordnede mål å skape et livskraftig og levende Eidfjord.

Disse tre elementene er selvsagt nært forbundet med hverandre, men vi presenterer dem først hver for seg med utgangspunkt i det *empiriske materialet*. I dette tilfelle består empirien av de erfaringer, synspunkter, oppfatninger og tanker om framtidig utvikling som ulike aktører i Eidfjord har bidratt med.

Eidfjord som sted er ikke bare et fysisk, tilsynelatende objektivt sted som oppfattes likt av alle som bruker det. Før det første formes oppfatningene av den enkeltes bakgrunn og ståsted; det er svært forskjellig å erfare Eidfjord for en nytilflyttet nederlender og for ordføreren som er født og oppvokst der. For det andre brukes Eidfjord til svært ulike formål og dekker helt forskjellige og en lang rekke behov. Bakgrunn og bruk preger forestillingen om stedet, dvs. oppfatninger om hvordan det er og hva det kan og bør utvikles til å bli i fremtiden (dette beskrives nærmere i neste kapittel: om stedsbilder). Selv om det er et lite sted er stedsbruken av Eidfjord sentrum svært kompleks og sammensatt. Stedsbruk er et begrep vi bruker i vid forstand. Det dreier seg om å se samlet på

alt som foregår i sentrumsområdet spesielt og kommunen generelt, på alt som mennesker foretar seg der. Rundt bruken av stedet knytter det seg ulike behov, funksjoner og virksomheter.

Flyfoto av Eidfjord sentrum

Næringsdrivende som selger varer eller driver serveringssteder, og som altså i stor grad er avhengige at kundene kommer ”over

dørstokken” til dem, ønsker at det er flest mulig folk i sentrum. Det er en interesse de deler med mange andre. Det øker kundegrunnlaget for de som vil selge varer og tjenester, eller vil trekke folk til arrangementer og aktiviteter, og det gjør sentrum trivelig som sosial møteplass for alle slags folk. I likhet med mange andre bygder ønsker Eidfjord seg et livskraftig tettstedssentrum, et hjerte i bygda der det er ”liv og røre”, mye som foregår og følgelig en del folk. Folk trekker folk. Da bør en starte med å se på *hvem* som bruker eller kunne tenkes å bruke sentrumsområdet for å finne ut hva som skal til for å tiltrekke seg flere, oftere og i sterkere grad.

3.2 Hva skal sentrum av Eidfjord være – for hvem?

Et sentralt spørsmål i en sosiokulturell stedsanalyse er å spørre hva slags sted sentrumsområdet skal være, dvs. hvilke funksjoner og behov det skal dekke. Neste spørsmål er da å spørre: for hvem? Hva er svarene på spørsmålet i dag og hva er det for utviklingen framover?

Alle som for kortere eller lengre tid oppholder seg i sentrum er midlertidige brukere av sentrumsområdet og potensielle kunder for deler av næringslivet. Det er tre hovedkategorier brukere som peker seg ut: (I) *lokalbefolkning*, (II) *turister* og (III) *næringsdrivende* (sistnevnte er ofte også lokalbefolkning, men ikke alltid). Disse gruppene kan igjen deles opp i undergrupper som bruker stedet til ulike formål eller som har ulik tilknytning til Eidfjord.

(I) *Lokalbefolkningen* har for eksempel litt ulike behov avhengig av om de er:

- bygdefolk født og oppvokst i Eidfjord
- norske tilflyttere (familietilflytting eller jobbtilflytting)
- utenlandske tilflyttere

Grad av stedstilknytning gjør en forskjell. Ulikhet i behov kommer blant annet til syne i at de opprinnelige eidfjordingene synes å ha mindre behov for det uformelle sosiale møtestedet (f.eks. pub) enn tilflyttere, ettersom de som er fra bygda har sine veletablerte

nettverk og aktiviteter. Noen av dem har en tendens til å målbære at det er nok tilbud, tiltak, aktiviteter og møteplasser og ikke særlig behov for nye ting. Tilflyttere på sin side har forlatt gamle nettverk og sine tidligere stedsbaserte familietilknytninger, og må etablere nye relasjoner. Selv de som flytter dit fordi de slår seg sammen med en eidfjording må igang med sosial relasjonsbygging.

Alder spiller også en rolle: voksne etablerte har andre behov og ønsker enn ungdom, og ungdom som er i videregående alder og bor borte hele uka har andre behov enn ungdomsskoleelevene som bor hjemme i Eidfjord. Den ungdommen vi intervjuet som gikk på videregående i Øystese sa at de ikke trenger flere organiserte idrettstilbud når de hele uka trener volleyball på idrettslinja, men de etterspør uformelle sosiale møteplasser. For videregående elever på andre linjer (på Voss, samt noen i Odda) vil imidlertid dette være annerledes. Småbarnsfamilier ser behovet for avskjermede leke- og oppholdssoner i sentrum, et behov som for øvrig vil komme andre aldersgrupper til gode. Slik er det med mange tiltak: det vil ofte være bra for flere forskjellige folk eller grupper.

Lokalbefolkningens bruk kan også inndeles etter om det er knyttet til arbeid eller rekreasjon, nyttige ærender eller kulturopplevelser, eller om det er treninger eller rene sosiale sammenhenger som fører dem til sentrum av bygda.

(II) *Turister og tilreisende* til Eidfjord er en sammensatt gruppe. De har det til felles at de er eksterne og ikke hører til bygdelivet, men ut over det vil de etterspørre relativt forskjellige stedskvaliteter. Alle bør imidlertid inngå som målgrupper i stedsutviklingen:

På dagsbesøk el. kortere besøk:

- cruisebåt-turister (stort sett utenlandske)
- hutigbåt-turister (fra Bergen med buss, båt fra Norheimsund)
- besøkende og deltakere til kultur- og idrettsarrangementer
- feriegjester med Eidfjord som destinasjon
- konferansedeltakere på hotellene
- gjennomreisende ferierende (norske og utenlandske)
- gjennomreisende nyttetraffikk og folk i jobbsammenheng
- folk på besøk i jobbsammenheng (regionale/nasjonale aktører på møter, kundebesøk mv.)

På lengre opphold eller jevnlig besøk:

- hytteeiere/-leiere på fjellet eller ved fjorden
- folk som bor der i jobbsammenheng (bruarbeidere, vegvesenet, bygdebokforfatter, kunstneropphold mv.)

Cruiseskip ved kai i Eidfjord

Ved å identifisere hvor sammensatt besøkende-kategorien er, vil en i stedsutviklingsprosjektet kunne tenke ulike måter å møte ulike behov og tilrettelegging for ulike bruk. Informasjonsskilt om hva som finnes i Eidfjord sentrum er noe alle besøkende kan ha nytte av, enten de kommer i land fra cruiseskipet eller tar seg en pause i konferansen de er på. Tilrettelagt fjordfiske kan benyttes av alle målgrupper som er nevnt ovenfor. Foreldre som er med barn på fotballcupen i juni kan både trenge mat til campinghyttelivet og være interessert i å kjøpe med seg lokalprodusert tradisjonskost. Det vil hyttefolket også, samtidig som de kan tenkes å ville benytte tilbud om treningsstudio, ridning eller ta seg en øl på pub'en.

(III) *Næringsdrivende* plasserer vi i en kategori for seg, blant annet fordi deres stedsbruk er knyttet til jobb og til ansvar for næringsvirksomheter- og funksjoner. I stor grad vil dette være ting

som kommer de to andre gruppene til gode, ettersom mange av de næringsdrivende har både lokalebefolkning, turister og tilreisende som kundegrunnlag. I tilknytning til stedsutvikling i sentrum av Eidfjord kan det imidlertid være hensiktsmessig å peke på noen skillelinjer som vil ha betydning for aktørenes meninger og prioriteringer om konkrete tiltak og viktigheten av disse. For det første kan en tenke seg at de med røtter i bygda ser mer helhetlig på stedsutviklingen og har mer *"hjerte for bygda"*. De er gjerne bosatt der og er derfor også private brukere av stedet:

- de næringsdrivende som tilhører bygdefolket (opprinnelige eller tilflyttede)
- næringsdrivende som har forankring et annet sted (regionalt, nasjonalt eller internasjonalt)

Selv om erfaringer tilsier at aktører med "røttene langt neri hjembygda" ser mer helhetlig på ulike sider ved et steds kvaliteter (Vestby og Røe 2004), er det mange eksempler på at mer eksterne næringsdrivende også er opptatt av stedets utvikling og ikke bare bedriftens utvikling. Dels kommer det bedriften til gode at livskraftige steder tiltrekker seg potensielle kunder. Dels er bedriftseiere (for eksempel hotelleiere) avhengig av å rekruttere og holde på ansatte, og da blir stedets kvaliteter som bosted viktig. Den nylig gjennomførte bo- og flyttemotivundersøkelsen viser for eksempel at i tillegg til jobb er det steds kvaliteter som er viktigste årsak til at folk velger å flytte til eller bli boende på småsteder (Sørli 2008).

I forbindelse med stedsutvikling kan det dessuten være hensiktsmessig å gjøre et annet skille mellom næringsaktører:

- de som er avhengig av at kundene rent fysisk kommer til dem, - "dørstokk-kundene" skal kjøpe sine varer og tjenester mens de befinner seg i Eidfjord sentrum
- de som selger sine varer og tjenester til kunder uansett bosted, som driver nettbasert virksomhet eller som leverer sine produkter på et marked som ikke er primært forankret i Eidfjord

Det er annerledes å selge mat, håndryppede lys og spatjenester, enn datatjenester, filmproduksjon og nettbaserte konsulenttjenester. Næringsdrivende i Eidfjord som i stor grad

baserer seg på ”dørstokk-kunder”, vil ha mer å tjene på stedsutvikling; attraktive og trivelige steder tiltrekker seg folk, både fastboende og besøkende, som altså også er potensielle kunder. Sentrumsområder med ”liv og røre” tiltrekker seg også spontane kunder, og informasjon og tilgjengelighet var derfor viktige elementer da næringslivsaktørene i Eidfjord drøftet stedsutvikling.

Siste stopp for vidda. Hvordan øke stoppeffekten overfor gjennomreisende?

I Eidfjord, også i sentrum, er det en del utsalg, serveringssteder og overnattingsplasser som er *sesongbaserte* og som bare er åpne i sommerhalvåret. Disse er stort sett rettet inn mot turister og besøkende, men noen har også lokalbefolkninga som kundegrunnlag (som Vik pensjonat med serveringen i sentrum).

Alle disse ulike gruppene som er nevnt ovenfor vil på en eller annen måte kunne sies å være *målgruppe for stedsutviklingen*. Et sted er imidlertid ikke som andre varer som skal profileres og selges. Selv et lite sted er et komplekst og mangfoldig ”produkt” som er i stadig endring, og målgruppen er svært sammensatt. Dessuten er mange av målgruppene faktisk med på å forme eller prege ”produktet Eidfjord” gjennom sin virksomhet, sin deltakelse i

sosiale og kulturelle aktiviteter, eller i fellesfora i politikk, næringsliv og sivilsamfunn.

Sist, men ikke minst, er det viktig å framheve betydningen av å inkludere både de *nåværende og potensielle brukere* i tenkningen rundt Eidfjords utvikling. Ved også å tenke på potensielle tilflyttere og tilbakeflyttere, potensielle turister og besøkende av ymse slag, samt potensielle næringsdrivende, kan en forme stedet slik at det virker tiltrekkende og attraktivt også på de som ikke bor der eller bruker/besøker det i dag. Destinasjon Eidfjord og reislivsbaserte næringer er vant med å tenke potensielle brukere. Det bør også samfunnsutviklere i kommunen og politikere gjøre.

3.3 Dagens fysiske sentrumsområde og bruken av det

3.3.1 Hvilke geografiske område omfatter analysen?

Oppdraget stedsutviklingskomitèen fikk fra kommunestyret var først knyttet til sentrumsområdet, dvs. den sentrale delen av tettstedet Eidfjord. Tettstedet er imidlertid mer enn dette området nede ved fjorden; det er boligområder både på andre siden av elva og i de øvre sentrumsområdene (Læg Reid). Komitèen ba imidlertid om å få utvidet sitt mandat fra fysisk stedsutvikling til i større grad å se på hva som skal til for å skape et attraktivt sted og skape bilyst, samt styrke befolkningens engasjement og medvirkning. Men det fysisk-geografiske området ble ikke utvidet samtidig. Dette innebærer, slik vi tolker det, at komitèen for det første skal sørge for at det lages forslag og planer for utforming og bruk av det (avgrensede) nedre sentrumsområdet. For det andre skal de se dette området i et mer helhetlig perspektiv, dvs. både skjele til kvaliteter ved kommunen som sådan og til bruk og funksjoner som foregår i hele tettstedet. Det betyr at vi i vår sosiokulturelle analyse også følger dette mer helhetlige perspektivet, selv om vi konsentrerer oss mye om sentrumsområdet. Asplan Viaks fysiske stedsanalyse vil derimot være avgrenset til dette (opprinnelige) sentrumsområdet.

Plankart over tettstedet Eidfjord, med elva Eio og utløpet til Hardangerfjorden (15.02.2008)

3.3.2 Det fysiske tettstedet: inntrykk og funksjoner

Innfartstrasèene gir førsteinntrykket av stedet

Det er to måter å komme til Eidfjord på. Enten kommer en over Hardangervidda fra Geilo, ned via Måbødalen og den berømte Vøringsfossen, og gjennom den naturskjønne bygda Øvre Eidfjord fram til tettstedet Eidfjord nede ved Hardangerfjorden. Eller en kommer inn til Eidfjord langs fjorden fra andre steder i Hardanger (som Granvin, Norheimsund og Ulvik), - da må en med ferge og deretter en ti-minutters kjøretur. Det er denne fergestrekningen som skal erstattes av den nye Hardangerbrua som skal stå ferdig i 2013. Fra Odda er det fergefri bilveg langs sørøstsiden av

Hardangerfjorden. Noen kommer også til Eidfjord med båt: det er i overveiende grad turister som kommer med cruiseskip eller hurtigbåt fra Norheimsund lenger ute i Hardangerfjorden.

Innfartsstrekningene byr på førsteinntrykket av stedet og bidrar til gjennomreisendes vurderinger av om de skal stoppe opp. Siden det er et poeng å få flere til å stoppe i Eidfjord, ble dette viet mye oppmerksomhet. Underveis i prosessen ble dette tydeligere; når en diskuterte hva som skulle til for å stoppe i Eidfjord, skjønte en at stopp-effekten måtte slå inn før en var inne i sentrumsområdet. Innkjøringen fra Hardangerviddavegen skjer gjennom et særdeles vakkert landskap fra høgjellet ned dalen mot fjorden. Når en nærmer seg sentrum er folk enige om at det er en heller trist innfart preget av noe småindustri og lite pene områder. Kontrasten blir stor og derved framstår dette innfartsområdet som enda mindre pent.

Innkjøringen fra Hardangerfjorden til Eidfjord sentrum

Innkjøringen langs Hardangerfjorden er derimot en fin opplevelse. Kommer en når det er mørkt, vil en tydelig se at Eidfjord ligger som en hjerteformet lagune inne i fjorden mellom høge fjell. Folk med tilknytning til stedet beskriver dette som en spesiell opplevelse; det visuelle inntrykket når de runder en fjellknaus ved

fjorden og får se dette ”hertet”: hjemlassen sin. Kommer en på dagtid vil en allerede rett etter fergeleiet se at det flere steder er anlagt estetisk vakre murer langs riksvegen. Selve innfartsvegen mot sentrumsområdet går langs fjorden og er preget av fysisk opprusting med gangvei, murer, gateløp, bryggeplass og en liten allé. Det er trærne her som i fjor sommer ble kledd i strikkede ”skjerf”, det såkalte strikkeprosjektet, som bestemødre og andre strikkeglade damer i bygda var med på. Dette originale prosjektet, som de for andre år på rad preger innfarten, oppfatter noen som artig og andre som teit. Men uansett hva en måtte mene signaliserer det nytenkning og bidrar kanskje til at gjennomreisende blir nysgjerrige på stedet og stopper opp.

Hvordan er så det fysiske tettstedet Eidfjord?

Sentrum for turister og besøkende

Det bor få mennesker i selve sentrumskjernen, den domineres av hotell, et sommeråpent gjestgiveri, noen butikker, kommunehuset, turistkontoret, servicebygg, bensinstasjon, parkeringsarealer og gjennomfartsveger. Den ny cruisekaien synes mange er fin, og forlengelsen av hotellet på kaien inneholder en ny kultursal og kunstgalleri. Førsteintrykket er at det er tydelig at det tidligere har vært gjennomført en del fysiske utbedringer og estetiske opprustinger. Så vel gateløp, brolegging, kanter og steingjerder, belysning og torgplassen ved kommunehuset vitner om dette. I tillegg er det skulpturer og noen kunstinstallasjoner av en type en ikke forventer å finne i et gjennomsnittlig norsk bygdetettsted. I ytterkant av sentrumskjernen, ved fjorden, er det et nyanlagt og vakkert friområde med grønne plener og sandvolleyball-bane.

Inntrykket er at turister og tilreisendes behov har styrt vesentlige avgjørelser om den fysiske utformingen av sentrumsområdet. Det er i stor grad her de befinner seg når de går i land, besøker eller stopper i Eidfjord. Siden dette er en gruppe som er særdeles viktig for at en del av næringsvirksomheten skal overleve, legger dette klare føringer på valg og beslutninger vedrørende utforming og utvikling av sentrum, enten det er kommuneadministrasjonen, politikere eller næringslivet som er beslutningstakere. Men nå er det mange som tar til orde for at en må tenke på lokalbefolkningens bruk og behov knyttet til sentrumsområdet

Det er ingen tvil om at dette er et potensielt stoppested og et cruiseanløp. Riksvegen går rett igjennom tettstedet og tilstøtende parkeringsarealer bærer bud om at her er det gjort plass til mange biler og busser. Det samlede areal som er avsatt til trafikkformål virker for det besøkende blikk ganske stort, relativt sett. Vi blir dessuten fortalt at mange som ikke er sikre på om de vil stoppe er ute av sentrum og på vei videre før de får enset seg. Det er altså ikke et stort sted, en kommer på begge sider raskt til ubebygde områder.

Gjennomfartstrasèen midt i sentrum, med svært ulik bygningsmasse

For oss som kommer utenfra er noe av det første som slår oss at det fysiske sentrumsområdet er kompakt, men samtidig oppdelt i ulike soner. Det kan derfor være behov for noe som binder sammen sonene: nedre og øvre sentrumsområde, sentrum øst og vest for elva, sjøsiden og indre deler av sentrum.

En årsak ligger i at lokalbefolkningens bruk av tettstedet i stort er spredd på flere områder, også utenfor selve sentrum. Svært mye av det som er relatert til oppvekstmiljø og barn og ungdoms kultur- og fritidsliv, er lokalisert til den øvre delen av tettstedet, på Læg Reid. Der er det skole, barnehage, idrettsanlegg med utendørsanlegg, svømmehall, kulturskole, nyrenovert samfunnshus og kirke. Dessuten er det mange bolighus i dette området. Også

voksne bruker dette området mye, og det kan langt på vei betegnes som en sosial og kulturell møteplass nært forbundet med deltakelse i bestemte aktiviteter. Dette betyr samtidig at mange eidfjordinger til daglig ikke er ”nede i sentrum” fordi de ikke har noe der å gjøre. Særlig synes dette å gjelde barn og ungdom, og det er tydelig at de ikke er en del av ”gatebildet” her. Unntaket er fritidsklubben for ungdom, som holder til i gamleskolen nede i sentrum, og sandvolleybanen ute på Ostangen.

Når dette kompakte tettstedet virker noe oppsplittet eller fragmentert, har det også å gjøre med egenskaper internt i selve sentrumsområdet. Der er det flere åpne plasser; parkeringsarealer og arealer som synes å ”vente” på å bli tatt i bruk eller utformet på en bedre måte, både estetisk og funksjonelt. Dette er også noe som tydelig kom fram i intervjuer og hos temagrupper som arbeidet med forslag. De framhevet at sentrum i for stor grad består av store *åpne plasser*, som enten bare tidvis brukes (som til busser som skal hente cruisebåtturister eller til parkering ved store arrangementer), eller som bare ikke er til noe og ligger brakk (som rundt ungdomshuset og gamleskolen). (se næmere om konkret forslag i kap. 3.5.1). Med til diskusjonene om hvordan sentrum skal være og hva det skal brukes til, hørte også det faktum at det midt i sentrum er en større skogstomt, delvis gjengrodd .Det er i privat eie, og er i reguleringsplanen regulert til næring. At dette arealet er en svært verdifull ressurs sett i et stedsutviklingsperspektiv, kan det neppe være tvil om. Temagruppernes forslag inkluderer mulig annen utnyttelse av dette området, som for eksempel park med aktivitetsinstallasjoner, ”Tarzan”-løype eller skøytebane. Å flytte parkeringen for hotellet og hit var også et forslag (se 3.5.1 og 3.5.2)

Bygningsmassen: varierende med behov for sammenbindende elementer

Bygningsmassen i sentrum domineres av det nybygde hotellet på cruisekaaien. For dominerende mener noen, mens andre synes det er blitt et staselig og fint bygg. Som en del av hotellet ligger kultursalen, som benyttes både av hotellet til konferanser og kommunen eller bygdefolk. Der er det større folkemøter og arrangementer, samt kino i helgen. Vegg i vegg ligger Galleri Bergslien, som er et kunstgalleri for maleren Nils Bergslien.Selve hotellbygningen er fire-fem etasjer høy, det vil si at hotellet er over dobbelt så høyt som de andre byggene i sentrum.

Hotellet med kultursalen og Galleri Bergslien til høyre

På utsiden av dette hotellet ligger selve cruisekaien, og skipene (som er enda høyere enn hotellet) legger altså til med langsida midt i sentrum og stenger mesteparten av sikten utover fjorden fra sentrum. Om dette gjør noe er det forskjellige meninger om: noen synes det er negativt og at kaien burde vært anlagt et annet sted, andre synes det er flott syn som bekrefter at dette er et attraktivt besøkssted som tiltrekker seg utenlandske turister.

Ellers ligger kommunehuset sentralt i sentrum, det er ganske nytt og gitt et tradisjonelt uttrykk. Den øvrige bygningsmassen er ganske sammensatt, både i form og med hensyn til vedlikehold. Både ungdom og voksne trekker fram at det er noen bygninger som er dårlig vedlikeholdt og som derfor skjemmer inntrykket og reduserer verdien av andre forskjønelser og opprustninger som gjøres. Bygningsmassens sammensetning virker dessuten litt tilfeldig, noe som selvsagt gjelder mange steder som er grodd fram gjennom årenes løp. Innenfor et lite område finner vi alt fra gamle sjøboder og handelsbygninger av historisk verdi med vestlandsk byggeskikk, til sveitserbygninger, funkishus og kasselignende bygninger fra 1960-tallet. En av utfordringene blir å finne noen sammenbindende elementer som kan gi området et preg av

interessant mangfold i stedet for en tilfeldig samling svært ulike bygninger.

Strandsonen er en del av sentrum

Sentrumssonen nede ved sjøen er samtidig strandkanten. Dette har fra gammelt av vært hjertet i bygda der lasting og lossing av varer foregikk, det var et kjerneområde for ferdsel på fjorden og for besøkendes ilandstiging. Kaiområdet, inkludert den gamle Sjøboden og Heggjagarden som ligger rett bortenfor, er en viktig del av stedets identitet, og det å ta vare på og videreutvikle dette vil styrke denne kvaliteten. I motsetning til mange andre steder som ligger ved fjord og sjøkant vender ikke dette tettstedet seg i særlig grad mot vannet. Det som er av oppholdssoner langs fjorden (kaien i tilknytning til hotell/cruiseanløp og friområdet bortenfor Ostangen) kunne med fordel brukes mer; til flere formål og av flere. Dessuten er de områder som er mest brukt i dag de som ligger lenger inn i området. Utfordringen framover må bli å ikke bygge ned ytterligere sikt mot fjorden, og at det som anlegges der skaper brukssoner- og bygninger slik at fjordkanten kan tas ytterligere i bruk. Også av lokalbefolkningen.

Kommunebuset i Eidfjord

I sentrumsområdet ligger også kommunehuset med bibliotek. På kommunehuset foregår det også en del møter utenom de rent politiske. Både konkret og symbolsk er kommunehuset et viktig sted for ”hjerter i bygda”. Det er også i sentrumsområdet at de to matbutikkene, de to-tre souvenir/håndverks/husflidsbutikkene og de fleste servicebedriftene er lokalisert (bilverksted, konsulentfirma, Eidfjord utvikling, Destinasjon Eidfjord, bank, besinstasjon. Mens Quality Hotel og Resort Vøringsfoss som nevnt ligger på cruisekaiaen, er Eidfjord fjell og fjord- hotel også i sentrum, rett over sentrumsplatået. Vik pensjonat er et gammelt og velrenovert sted midt i sentrum, som i sommerhalvåret tilbyr både servering og overnatting. Andre overnattingssteder er også i drift sommerstid (gjestehus, cominghytter og lignende ligger over elva, men i tettstedsområdet).

3.4 Sosiale møteplasser i Eidfjord sentrum

For lokalbefolkningen er sentrum i det daglige der de handler og ordner praktiske ting. Sommerstid er det også en sosial møteplass ved at folk møtes ute på terrassen på Vik pensjonat midt i sentrum. En del barn og særlig ungdom møtes dessuten ved sandvolleybanen og tilstøtende badeplass, eller ungdommen samles på Mix-kiosken. Møtene mellom folk utendørs ved kaiaen, på torvplassen utenfor kommunehuset eller andre steder i sentrum synes å være mer tilfeldige. Folk setter seg ikke ned i noen særlig grad.

Innimellom oppsøker folk sentrum når det foregår større arrangementer, som Trihlaton og sommerfesten. Sommerstid er sentrum preget av liv og røre i langt større grad enn mange andre norske bygdesentrum, dels pga. alle turistene, dels pga. en del arrangementer, og dels fordi det da finnes uformelle stikk-innomsteder (pub-funksjon). Mix-kiosken, som også serverer mat, har border og benker utenfor, og er et serveringssted som har åpent hele året. Her er det tidvis også en del ungdom som går til og fra ungdomsklubben, samt folk som er glad i å spille (tipping, Riks-Toto). Sommerstid er det en del turister der. Kaffikroken på Coop-butikken er en møteplass for folk som handler. En annen uformell møteplass er Hydrostasjonen; vi blir fotalt at her møtes ”gutta boys”, - det er bussjåfører, ”heimekara”, skiftarbeidere – det er voksne karer som hygger seg her. Om sommeren er det langbord

med parasoll utendørs, mens i vinterhalvåret samles de inne i smørehallen.

En av ungdomsskoleelevene sa dette om bruken av stedet: ”Eg er mykkje i sentrum om sommaren, på volleybanen, kiosken og på kaien å bade med venner, utpå med båt. Om vinteren derimot er det ikkje så mykkje som skjer i sentrum. Då er eg på kiosken og klubben med venner”. Det er sannsynligvis en ganske representativ uttalelse. For øvrig er det (ungdoms)klubben, Mix-kiosken og kaia som er de stedene flest ungdom oppgir som steder de bruker i sentrum. Når de blir spurt om steder for sosiale aktiviteter, svarer halvparten av de unge kulturskolen og idrettshallen (Fra arbeidsbokundersøkelsen Asplan Viak).

Sosial møteplass: Mix'en i Eidfjord

Vinterstid fungerer ikke sentrum for de rene sosiale møtene. Da møtes folk i langt større grad på anleggene oppe på Lægroid i forbindelse med aktiviteter og øvelser. Temagruppen som jobbet med sosiale møteplasser framhevet også at det er et stort antall

organiserte aktiviteter der mennesker møtes, mens det er mindre alternativ for uformelle sosiale møteplasser. Når folk møtes i sentrumsområdet innendørs vinterstid er det som bonus i tilknytning til møter eller arrangementer på kommunehuset eller kulturhuset. Den klare todelingen gjør at mange i lokalbefolkningen savner den uformelle møteplassen høst-vinter-vår: et stikk-innom-sted som er åpent for alle og som ikke er aktivitetsrelatert eller knyttet til møter/arrangementer.

Det er imidlertid gjort forsøk med noen tiltak for å imøtekomme dette behovet. På Eidfjord fjell & fjord hotell i overkant av sentrumsområdet har de invitert til uformelle samlinger; som quizkvelder, jentekvelder, internasjonale mat-kvelder, band-kvelder og lignende. Egne ungdomskvelder har det også vært. Innehaver sender sms-meldinger og inviterer inn til slike uformelle kvelder. Dette omtales positivt av bygdefolk, også av de eldre ungdommene. Men det sies også at et problem er at hotellene er for store, dvs. at lokalitetene ikke oppleves som intime nok for å oppnå en tett og uformell pub-stemming.

Når temagruppen for sosiale møteplasser framholder at det er viktig å bygge på allerede eksisterende muligheter for møteplasser, så sikter de blant annet til at slike plasser og initiativ ikke må utkonkurreres av nye tiltak, men heller videreutvikles det eksisterende.

3.5 Eidfjordingenes forslag til framtidig utvikling av tettstedet

Gjennom datainnsamlingen og medvirkningsprossessen er det kommet fram en rekke ulike *forslag* til hva som bør gjøres i sentrumsområdet. Noen tiltak er kortsiktige, andre langsiktige. Noen er konkrete, fysiske tiltak, andre er sosiale eller kulturelle. Noen er det kommunale myndigheter som har ansvar for å gripe fatt i, eller de kan sørge for relevant planlegging, andre er det naturlig at aktører i næringslivet samarbeider om. Noe kan lokalbefolkning, lag og foreninger jobbe videre med, andre ting er det opp til private gård- og grunneiere å ta ansvar for. Det er med andre ord en *lang rekke ulike aktører* som rår over ulike virkemidler som er aktuelle for å realisere forslag det er oppslutning om. Alle disse kan bidra. Men det er grunn til å framheve at en rekke

stedsutviklingsprosjekter, inkludert de som ble evaluert i Miljøverndepartementets tettstedsprogram for noen år siden, slo fast at en vesentlig forutsetning for å lykkes er at kommunens administrative og politiske ledelse slutter aktivt opp om prosjektet. Det vil si at kommunens rådmann og ordfører kommer på banen sammen med alle de andre aktørene.

Nedenfor presenterer vi en lang rekke forslag til tiltak av forskjellig art. Noen fordrer langsiktig planlegging, forhandlinger og drøftinger, andre kan gjennomføres så å si umiddelbart eller på kort sikt. Noen er opplagt realiserbare, andre er det mer tvilsomt om er mulig å få til eller få oppslutning om. Men hovedsaken er at dette viser hvor kreative de lokale aktørene er og at de ser svært mange muligheter for sentrum i hjembygda. Dette forteller at forestillinger om stedet i framtida danner et *stedsbilde* preget av optimisme!

3.5.1 Bevare, styrke eller videreutvikle positive elementer som allerede finnes

Fysiske tiltak og anlegg

- bevare utsikt og siktlinjer til fjorden
- forlenge trekaiaen fram mot Sjøbua
- bedre fiskemulighetene
- ta vare på innfartsåre vestfra
- sette i stand plassen mellom ungdomshuset og gamleskolen til torgplass
- ta vare på lokal byggeskikk ved gamle bygg
- styrke/utvikle eksisterende serveringssteder
- bedre badestranden
- skaffe bedre sand i sandvolleybanen + nett rundt
- sikre grønne lunger
- få mer blomsterarrangement i sentrum
- få mer grønt rundt parkeringsplassene
- skogen (midt i sentrum) kan bli park med labyrint
- bedre sentrumsnær parkering
- få flere sitteplasser
- videreutvikle turstiene i sentrumsområdet

- forbedre gang/sykkelveg mellom Øvre Eidfjord og sentrum

Sosiale, kulturelle og informative tiltak

- styrke aktivitetsrelaterte sosiale samvær (rundt trening, møter, øvelser, dugnad)
- fylle tomme hus med aktiviteter
- fortsette med store arrangementer for tilreisende (kultur og idrett)
- utvide åpningstider i butikkene
- utvide fredags/lørdagskino for ungdom
- få mer kunst
- få mer og bedre informasjon langs turstiløypene
- utvide småbanecupen med treningsleir

Eidfjord fjell & fjord hotell har en fin beliggenhet oppe på platået. Hva med forslaget om å anlegge "spansketrapp" ned mot sentrum?

3.5.2 Endre eller fjerne negative elementer, samt tilføre nye positive elementer

Fysiske tiltak og anlegg

- forskjønne innfartsåren østfra

- flytte besinstasjon og bilverksted til industriområdet
- få informasjonsskilt- og boards om hva som finnes hvor
- minske skiltjungelen
- tegne skilt og piler på asfalten
- male noe spesielt (som huskes) på asfalten ved innfarten
- anlegge mer avskjermede soner for opphold
- få flere sitteplasser/fine små parkområder med benker
- anlegge lekeplass eller barnevennlig sikret lekested
- anlegge park med aktivitets-installasjoner (disser, sandkasse, klatrestativ, ”aktiv kunst”, vannaktiviteter etc.)
- ”Tarzanløype”: installasjoner som innbyr til aktivitet
- skøytebane om vinteren
- anlegge minigolfbane
- anlegge badeland/utendørs svømmebasseng i parken
- etablere dusjanlegg for båt-turister
- la geologien sette preg på sentrum, lage steinpark
- utforme kunst i naturlig stein
- etablere utendørs markedsplass eller torgplass med tak over
- endre bussoppstillingsplasser for cruisebåter
- utforme mer fotgjengervennlig gang- og trafikkarealer i sentrum
- etablere mer fjernparkering
- flytte parkeringsplasser i rundkjøringa til bak hotellet (skogen)
- skjule parkering med flyttbare moduler pyntet med grønt
- anlegge ”spansketrapp” nedenfor Eidfjord fjell & fjord hotell mot sentrum
- bygge ei rekke med småhus i sjøbod-form med vestlandsk utforming (skifertak og lignende)
- skaffe nye lokaler til kulturbaserte virksomheter og håndverk
- etablere næringspark: areal for næring/lagerplass for næringsdrivende
- anlegge tunnel med glasstak under Eio (elva)
- få glass som man kan se fisken igjennom
- anlegge ny bro over elva (ved elevmunningen Ostangen)
- lyssette elva
- demme opp en flott badekulp

- mure opp kanalvegger en kan tagge på
- få taubane over elva
- få taubane fra Ostangen til Vindoksla
- få gondolbane til Øktanuten
- etablere flere boliger: leiligheter i sentrum

Plassen mellom Gamleskulen og Ungdomsbuset foreslås satt i stand som torgplass

Nye sosiale, kulturelle og informative tiltak

- få mer padling og surfing i elva
- etablere helgetilbud til vgs-elever som kommer hjem
- etablere nettcafè/cafè som ungdom selv driver
- få kino på lørdag/spesielt når gode ungdomsfilmer
- få utekino
- arrangere teaterhelger med flytende scene på fjorden
- arrangere country/blues/rock-helger
- invitere til ulike events, som Tattoo convention el.l.
- arrangere utstilling og salg av lokale produkter, mat og drikke
- lage lokalhistorisk utstilling el. mini-museum

- få i gang aktiviteter som formidler lokalkultur og tradisjoner (som håndverkskurs, foredrag, kunst- og kulturutstillinger)
- etablere økologisk bakeri
- salge av organiske produkter (alternative nutrition)
- etablere mini-pol
- etablere mikrobryggeri
- etablere marked: innhold salg og aktiviteter
- arrangere bingo
- samordne informasjon og markedsføring om produkter, tjenester, aktiviteter og arrangementer til turister, hyttefolk og lokale
- etablere aktivitetsbyrå med tilrettelegging av arrangementer i etablerte lokaler og bedrifter
- etablere uformell pub og/el. café vinterstid ("Sjøboden burde absolutt blitt brukt til noko, for eksempel restaurant med stor terrasse utover sjøen, men beholdt den gamle stilen. Med biljard og dart, og kanskje pizza-servering" - sitat eldre ungdom)
- arrangere padlekonkurranser, maratonpadling, kurs (fjordaktivitet)
- drive båtuleie

(Utenfor selve sentrumsområdet)

- etablere ridesenter
- etablere treningssenter på Legreid (med utsikt til fjord og fjell): aerobic, spinning, bodypump, styrketrening, dans, pilates, eldretrim
- få i gang treningstilbud også for de under 18 år
- asfaltere grusbanen + markere asfalten for ballspill + dekke med gummatte for idrett + skøytebane om vinteren + parkering for kirke, idrettshall og andre

Sammenholder vi alle forslagene er det disse elementene folk er mest opptatt av:

- mer helhetlig planlegging av trafikk, transport og parkering (arealer og systemer for cruise-kai, båtplasser, vegger, bussoppstilling og p-plasser, avskjerminger)

- helhetlig perspektiv på strandsonen – utsikt/siktlinjer må bevares: kaiforlengelse, badeplasser, fiske, grønne soner, båthavn, sjøboder
- estetisk fornying og forbedring
- bedre skilting og informasjon (innholdsmessig og estetisk)
- aktiviteter og opplevelser som marked, utekino, teater, musikkarrangementer mv.
- egenaktiviteter som bowling, minigolf, padling, fiske, sandvolleyball, bading, vannaktiviteter, riding, trening, skøyting
- leke- og aktivitetsområde for barn med gode installasjoner og trygt i forhold til trafikk
- utsalgsplasser for lokalbaserte produkter (håndverk, mat, drikke)
- uformelle sosiale møteplasser, pub el.cafè hele året
- kulturarv: bygninger med lokalhistorisk byggeskikk (gamle + nybygg)

Mange forslag om mer grønt, blomster, avskjermede soner og fjernparkering

---

4 Stedsbilder: oppfatninger og forestillinger om Eidfjord

4.1 Både sentrumsområdet og bygda i fokus

Stedsutviklingskomitèens oppdrag er fysisk knyttet til det nedre sentrumsområdet og hva som skal skje der, samtidig som oppdraget ble utvidet til å omfatte andre forhold vedrørende det å skape en attraktiv bygd, styrke bli-lyst og skape engasjement og medvirkningsmuligheter for lokalbefolkningen. Vi presenterer derfor både mer allmenne stedsbilder av bygda eller kommunen Eidfjord og oppfatninger og forestillinger som eksisterer om sentrumsområdet. At vi slik favner både sentrum og bygda som sådan gir dessuten mening fordi mye av det som skjer, eller ikke skjer, i Eidfjord sentrum påvirkes av forhold som gjelder hele kommunen eller den lokale kulturen og mentaliteten.

I dette kapitlet presenterer vi de stedsbildene som er mest framtreddende lokalt. Som alltid vil de interne bildene være ”tykkere” enn det eksterne omdømmet fordi de er basert på folks kunnskap og egne erfaringer. Men vi inkluderer tilflytteres oppfatninger om stedet, og synes dette er viktig fordi de ser det med nye øyne og automatisk sammenligner med andre steder. Slik kan blant annet hjemmeblindhet som skjuler spesielle kvaliteter, eller spesielle mangler, avdekkes.

4.2 Hvordan formes stedsbilder?

Hva slags tanker har eidfjordingene om sin egen bygd? Hva slags inntrykk tror de folk som gjester bygda har? Hvordan opplever tilflytterne Eidfjord?

Stedsbilder er oppfatninger og forestillinger om hvordan stedet *er*, hva som er positive og negative særtrekk og kvaliteter, mangler og muligheter. Stedsbilder rommer både fortid, nåtid og framtid: hvordan historien og utviklingen til nå har formet sentrumsområdet; hvordan det framstår og fungerer i dag; hvilke muligheter og potensial som eksisterer for framtidig utvikling. Hva som er riktige eller viktige tiltak for å skape et livskraftig sted inngår også i oppfatningene om stedet.

Hva en kan se med det blotte øye, eller fakta om ting som foregår der, behøver ikke bli oppfattet på samme måte av forskjellige aktører. Hvordan en *leser* et sted eller tolker stedets muligheter vil avhenge av øynene som ser. Det kommer med andre ord an på aktørperspektivet: det kan se annerledes ut for ungdom og eldre, for folk som har vokst opp på stedet og nederlandske tilflyttere, for cruiseturister og hytteturister, for utbyggere og unge voksne på boligjakt, for handelsdrivende og kunder. Hva som skal til for at tettstedet i Eidfjord oppleves trivelig og attraktivt, kan det være ulike oppfatninger om. Vi vil altså finne både ulike og sammenfallende oppfatninger og forståelser av stedet.

...men alle er enige om at Eidfjord ligger flott til inne i Hardangerfjorden

Stedsbilder er i stadig endring: de blir utviklet, formet og befestet gjennom hvordan stedet brukes og hva slags gode og dårlige erfaringer som er forbundet med bruken. De endres også gjennom hvordan folk snakker sammen om hvordan stedet er og hvordan det bør utvikles. Derfor har også den lokale prosessen som nå har funnet sted i Eidfjord sannsynligvis påvirket folks oppfatninger om stedet. Først deltok 45 mennesker i ulike fokusgruppeintervjuer og her fikk vi skrevet ned i alt 470 meninger om Eidfjord, fra de positive kvalitetene til mangler og negative forhold.

Intervjusamtaler med disse gruppene hadde dessuten karakter av drøftinger og diskusjoner, og det innebærer at meninger befestes, slipes, tilføres noe nytt og endres. På folkemøtet underveis i prosessen var det om lag 80 deltakere: de fikk presentert ulike bilder av Eidfjord som var framkommet til da, det ble offentlig ordveksling og nye drøftinger i temagruppene som ble etablert. 32 mennesker deltok i temagruppene som møttes 3 ganger og drøftet forslag til tiltak og hva som de syntes var særlig viktig. Da de så kom sammen til et nytt fellesmøte presenterte de forslagene for hverandre og stedsutviklingskomitèen, og kommenterte og utvekslet meninger. Mange av de folkene som har vært en del av denne prosessen, inkludert de vi har foretatt personlige intervjuer med, har sikkert gjort stedsutviklingsprosjektet i Eidfjord til samtale-emne hjemme, på jobben eller i sosiale lag.

Alle samtalene, informasjonsflyten, meningsutvekslingene og diskusjonene må uten tvil ha hatt betydning for de *stedsbilder* som nå eksisterer blant folk. Hva det er mulig, ønskelig og klokt å gjøre for å utvikle Eidfjord sentrum er noe mange nå mener mye om, og de vet at det er mange andre som har et eierforhold til denne utviklingen. Slik blir stedsbilder og stedets identitet sosialt skapt eller konstruert innenfor rammen av den lokale Eidfjordkulturen. Det er derfor dette som danner grunnlaget for den sosiokulturelle stedsanalysen.

I tillegg til alle disse sosiale sammenhengene der stedets kvaliteter og utviklingsmuligheter sto på dagsorden, formes oppfatningene også av hvordan forskjellige sider ved stedet beskrives eller fremstilles i aviser, offentlige planer og dokumenter, kommunens nettsider og informasjonsavis, lokale organisasjoners skrifter og turistmateriale.

4.3 Stedsbilder av sentrum i Eidfjord

4.3.1 Bildene av fremtidige formål og funksjoner

Oppfatninger og forestillinger om sentrumsområdet er nært knyttet til bruken som vi omhandlet i forrige kapitel: hvilke funksjoner og formål sentrum har i dag og hva ulike aktører synes det skal være i fremtiden.

Stedsutviklingen i sentrumsområdet bør bidra til å styrke og utvikle kvaliteter, fjerne eller redusere negative forhold, og se på hva som mangler eller kan tilføres. Med utgangspunkt i temagruppens forslag, fokusgruppeintervjuer og personlige intervjuer, samt drøftingaer på fellesmøter, er det noen formål knyttet til stedsbruk som framstår som viktige. Dette kan sammenholdes i *følgende formål eller målsettinger* som inngår i det fremtidige bildet av stedet:

- å gjøre det mer attraktivt å oppholde seg i sentrumsområdet, både for turister og lokale bygdefolk
- å se tilbud, tiltak og aktiviteter for turister og bygdefolk mer i sammenheng og tenke funksjoner for bruk av begge grupper
- å gjøre de store åpne plassene og rommene til mer skjermede og avgrensede oppholdssoner, inkludert mer barnevennlige soner
- å videreutvikle og etablere uformelle sosiale møteplasser for lokalbefolkningen, særlig høst-vinter-vår
- å etablere et mer bevisst blikk på de historiske elementene og koble dem mot moderne og attraktive tilbud og funksjoner
- å bedre utnyttelsen av strandsonen og utsikten mot fjorden, - en viktig del av stedets identitet og særpreget
- å tenke på visuelle uttrykk og estetisk utforminger som viktig for trivsel for så vel bygdefolk som besøkende
- å styrke stopp-effekten slik at enda flere gjennomreisende stopper opp i Eidfjord sentrum
- å styrke næringsgrunnlaget for butikker og servicebedrifter lokalisert i sentrum: få flere hyttefolk, tilreisende og gjennomreisende som kunder

Forslagene forteller noe om oppfatninger og forestillinger om hva stedet Eidfjord kan være – for hvem. Bildet av turiststedet

Eidfjord skal i fremtiden stilles sammen med bildet av hjertet i hjemlplassen til bygdefolket, dvs. at det skal balanseres mot hverandre. Stedet trenger så absolutt turistene og forskjellige besøkende; de er viktige for handelsstanden og små og store reislivsbedrifter, og de skaper liv og røre i sentrumsområdet (særlig sommerstid). Dessuten bidrar de til å sette Eidfjord på kartet ved å være et sted mange vet hvor er og snakker om etter sine besøk, det vi si at stedet ikke er så anonymt og ukjent som mange andre norske bygder. Dette gjør noe med den kollektive selvfølelsen og stoltheten over Eidfjord som er viktig for lokalbefolkningens stedsidentitet og tilhørighet.

4.3.2 Symbolske formål og funksjoner med utviklingen av sentrumsområdet

Når vi ser på den lange listen over forslag til utbedringer og utvikling for Eidfjord sentrum, er det første som slår en at folk har tenkt på utrolig mange forskjellige sider ved hvordan dette området er og fungerer, og hvordan det kan bli. De ser muligheter!

Men det mangfoldige og frodige bildet de tegner av et framtidig Eidfjord sentrum gir også uttrykk for mer symbolske formål og funksjoner. Hva som anses viktig er konsentrert rundt tre kjerneområder: *vitalisering, brobygging (sosial integrasjon) og lokal identitetsbygging.*

Bildet av et vitalisert sentrum: hjertet i bygda

Vitalisering rommer alle nåværende og fremtidige aktiviteter, funksjoner, virksomheter – dvs. at stedsbruken bør forsterkes og fornyes. De vil gjøre sentrumsområdet i større grad enn nå til bygdefolkets arena, ikke bare turistenes. Og de vil redusere bildet av bygda i vinterdvalen og styrke de sosiale møteplassene. Forestillingene om et vitalisert sentrumsområde ble tydeligere og sterkere jo mer som kom fram av forslag og tanker som var drøftet i de ulike temagruppene. Det var særlig interessant å se at gruppene gikk ut over sine opprinnelige tema, - for eksempel når temagruppe ”trafikk og transport” tok opp skjærmede områder for barns lek og aktivitet, samt sosiale møteplasser, som del av sine forslag. Eller at Næringslivsgruppa også befattet seg med møteplasser og sosiale relasjoner. De så at mange elementer henger sammen og til syvende og sist er det menneskenes livsgrunnlag og

en livskraftig bygd saken dreier seg om. Symbolsk vil de styrke hjertet på hjemplassen sin og får de til dette vil det bevise at stedet ”er liv laga” og har en fremtid.

Bildet av et sentrum som arena for brobygging

Brobyggingen – eller sosial integrasjon – kan ses som et bakenforliggende ønske bak alle forslagene. Folk skal gis flere anledninger til å møtes:

* Det kan være rene sosiale møter eller de møtes i forbindelse med aktiviteter og opplevelser, eller rundt arbeid med utsalgssteder, markedsaktiviteter og kulturarrangementer.

* Folk i næringslivet, som på det første fokusgruppeintervjuet kom fram til at det hadde vært formålstjenlig om de samarbeidet mer, har tatt dette videre for å danne en næringskippnad.

* Tilflyttere skal få større muligheter til å bli kjent og sosialt integrert. Det er en spesiell utfordring i Eidfjord som har fått relativt mange nederlendere som nye innbyggere. Norske bygdekommuners erfaringer med tilflyttere har enten vært med nordmenn som er mer og mindre like bygdefolket eller med utlendinger som er asylsøkere og flyktninger som i stor grad er ulike dem selv. Nederlenderne er både like og ulike lokalbefolkningen. Forestillingen om likhet kan skygge for å se en ulikhet som rommer så vel kreative muligheter som særlige utfordringene. For nederlendere selv er det også viktig at de klarer å skape en bro mellom sine tidligere liv og det nye livet i Eidfjord. Det er starten på det å slå rot på nytt.

* I stedsutviklingsprosessen har bygdefolket nå spilt inn mange meninger og forslag til de kommunale myndighetene (politiske og administrative). Datainnsamlingen vår ble slik en medvirkningsprosess som kan bygge broer over tradisjonelle skillelinjer mellom de som er hhv. innenfor og utenfor viktige planleggings- og beslutningsprosesser rundt stedets utvikling. Med andre ord: brobygging mellom de som er ”inne på kommunehuset” og de andre utenfor. Ett eksempel er at kommunen nå i regi av stedutviklingskomitèen har invitert bygdefolk til å komme med forslag til hva slags aktiviteter og funksjoner den gamle Heggjagarden skal fylles med nå som kommunen har fått kjøpt denne kulturhistoriske bygningen ved fjorden.

* Som mange andre småsamfunn er det også i Eidfjord erfaringer med hendelser som har skapt skillelinjer og som inngår i det som er deres felles historie. Stedsutviklingsprosjektet, og ikke minst realisering av en del av forslagene som er kommet opp, kan i så måte bidra til å redusere negative etterdønninger etter gamle historier.

* *Samlet* ser det ut til at det nå har dannet seg forestillinger eller forventninger om ”sentrum for brobygging”. Stedsutviklingsprosessen kan bidra til sosiale og kulturelle brobygginger. Men det avhenger klart av at aktørene på hver sin side av ”broene” deltar i slike symbolske brobygginger.

Bildet av sentrumsutviklingen som lokal identitetsbygging

Lokal identitet kommer blant annet til uttrykk i form av kulturarv, bygninger, tradisjoner, håndverk mv. Det er mange som vil sette i stand Sjøbua og Heggjagarden og skape nye aktiviteter som forteller noe om bygda og bygdefolket før og nå. Samtidig ser de for seg at dette kan bli møteplasser og samlingssteder, dvs. at de tar vare på gammel kulturarv og kombinerer det med nye behov. Det gamle ungdomshuset, gamleskolen og plassen mellom disse to husene inngår også i dette. Forslaget om å bygge en rekke med nye sjøbuer basert på lokal byggeskikk er et annet element i lokal identitetsbygging. De ovenfornevnte bygninger og plasser ligger innenfor en liten radius og kan utvikles til å bli et særpreget kultur- og kulturminnemiljø i sentrum.

Det var tydelig at det skjedde noe ettersom prosessen skred fram: i oppstarten var det påfallende at det nesten ikke ble snakket om kulturarv og kulturminner, enda kulturminneåret 2009 sto for døren. Etter hvert begynte konkrete idèer og tanker om de gamle husene og stedets historie og tradisjoner å bli en del av vitaliseringsprosjektet.

Heggjagarden. Bygdefolket er invitert til å foreslå hva den kulturbistoriske bygningen skal romme av nye virksomheter

Ved å skape nytt liv i de gamle husene, og bygge inn nye bygg eller elementer som passer sammen med dem, vil de samtidig rekonstruere noe av det som i gamle dager var hjertet i Eidfjord. Midt i dette området som huser de historiske bygningene- og miljøene, ligger imidlertid en tomt der det er konkrete planer for et 4-5 etasjes nybygg med næringslokaler og boliger: Sentrum terrasse. Det er en del kritiske røster til dette prosjektet og det stilles spørsmål ved om det vil passe inn. Isolert sett er det behov for bygg til næring og bolig, men det er beliggenheten (og dels prosessen) som møter motbør. Dessuten stilles det spørsmål ved om dette er en attraktiv lokalisering av boligbygg siden gjennomfartsvegen går rett ved.

Men det er ikke bare fysiske ”byggesteiner” som er aktuelle i den lokale identitetsbyggingen. Flere av forslagene vil styrke Eidfjord som et særpreget stoppested og besøkssted, noe som er spesielt og som folk vil huske: fra blomstermaling av asfalten og strikkeprosjektet på trærne i innfartsvegen, til spansketrapp opp mot øvre sentrumsplatå, glasstunnel i elva eller flytende teaterscene

på fjorden. Om en klarer å utvikle kreative elementer som er særpreget for akkurat dette stedet, vil dette samtidig fortelle noe om den lokale mentaliteten. Er de kreative og tør å satse på nye ting? Er det takhøyde for å få det til? Har de innsatsviljen som er nødvendig for å realisere slike idèer? Lokal mentalitet er også en del av et steds identitet, ”hvordan folk er her”.

4.4 Stedsbilder av bygda Eidfjord

Oppfatninger og forestillinger om bygda eller kommunen som helhet må også med. Dels fordi disse forestillingene påvirker mye av det som skjer i sentrumsområdet. Dels fordi mandatet til stedsutviklingskomitèen også var å se på hva som skaper, eller skal til for å skape, en attraktiv kommune å bo i. Andre studier viser at både bilder av bygda og byen kan bestå av gjennomgående positive eller negative forestillinger. Mens ”den tradisjonelle bygda” forbindes med smalt vare- og tjenestetilbud/ kjedelig/ likhet/og sosial kontroll, så forbindes ”den idylliske bygda” med ro/ rent/ trygt/ sosial omsorg/ pent, grønt og sunt liv (Gunnerud Berg og Lysgård 2004). Anvendt på Eidfjord finner vi at de dominerende forestillingene blant folk der viser seg i overveiende grad å høre inn under betegnelsen ”den idylliske bygda”. Dette gjelder i nesten like stor grad ungdom, selv om disse også fremhever noen av de negative elementer som kan knyttes til ”den tradisjonelle bygda”.

Nedenfor presenteres de dominerende forestillingene om bygda eller kommunen Eidfjord, nemlig bildet av:

- den rike kraftkommunen
- vertskapsstedet for mange store arrangementer
- turiststedet
- den naturskjønne plassen mellom Hardangerfjorden og Hardangervidda
- det trygge og gode stedet
- stedet som går i vinterdvale
- den vennlige lokalbefolkningen

Morgenstemning i kraftkommunen Eidfjord

4.4.1 Bildet av den rike kraftkommunen

Når vi spør hva som er bra ved Eidfjord, dukker bildet av den velstående kraftkommunen raskt opp, uten at vi bragte det på bane. Tilflyttere sier for eksempel at en bra ting med Eidfjord er ”god kommuneøkonomi” og ”støtte frå kommunen til husbygging”. Ungdom på videregående løfter også fram at de bor i en ”rik kommune” og ”en ressurssterk kommune”. Det samme gjelder voksne folk i bygda: ”kommunen har mye penger” og ”kommunen er raus (økonomisk)” sier de. Kommunens gode økonomi grunner i rettighetene til vannkraft som ble utløst av den store utbygginga av vannkraftverket i Simadalen på slutten 1970-tallet og begynnelsen av 80-tallet. Eidfjord ble en kraftkommune omtrent samtidig som de ble en egen kommune igjen. I følge ordføreren var ikke dette uvesentlig for løsrivelsen i 1977 (siden 1964 hadde Eidfjord, og Ullensvang vært èn kommune); ”det styrka oss i trua på at vi skulle greie oss sjølv”. Naturressurser kan altså også på denne måten bidra til et steds identitet og en kollektiv selvfølelse.

I Eidfjord har det vært mulig å realisere store utbyggingsoppgaver som idrettshall, svømmehall, samfunnshus, kultursal i tilknytning til hotellet, og cruisekai. Som kraftkommune har de også hatt en romslig kommuneøkonomi for velferd og offentlige tjenester.

”Godt utbygde offentlige tenester (skule, barnehage, eldreomsorg)” sier en av de voksne i bygda, mens en annen sier ”billige og bra offentlige tilbud” for å karakterisere hjembygda. Barn og unge kan for eksempel få gratis kulturskole, det finnes stipend og reisesponsing til ungdom på videregående og gode etablererordninger/tilskottsordninger. De som vil bosette seg kan få gratis tomt og tilskudd på kr. 200 000. Tilflytterne ser klart at det offentlige tjenestetilbudet er bra og framhever for eksempel ”gratis/billig trenings- og svømmetilbud”, ”godt tenestetilbud, kort ventetid for helsetilbud, full barnehagedekning, kino etc.” og at det er ”billig barnehage”. Eidfjord kommune ligger helt i toppskiktet når det gjelder kulturmidler. I 2008 brukte kommunen kr. 10 004 i netto driftsutgifter for kultursektoren pr. innbygger, mens tilsvarende tall for Hordaland-kommunene i snitt var kr. 1 667 og for alle landets kommuner kr. 1 568. Ses dette i prosent av kommunens netto driftsutgifter utgjør kulturbevilgningene 10,4% i Eidfjord, 4,7% i snitt i Hordaland-kommunene og 4,4% for alle kommunene (www.ssb.no/Kostra/nokkeltall).

En skal forøvrig ikke se bort fra at en tilleggsbegrunnelse for et så godt velferds-, kultur- og tjenestetilbud kan ligge i at tjenestene også representerer arbeidsplasser på et sted der det er lite folk og ikke så mange jobber.

Den gode kommuneøkonomien og det den muliggjør framstilles altså som en klar attraktiv dimensjon ved stedet. Tilflyttere, både norske og utenlandske, bekrefter gjennom sine mange uttalelser bildet av en velstående kommune. Dette inngår også i profileringen og salgsargumentene overfor nederlendere som lokkes til kommunen. Dessuten er det tydelig at dette bidrar til en form for kollektiv trygghet; det er trygt å ha god råd.

Men flere retter samtidig søkelyset på at det finnes en bakside av denne medaljen: at det faktisk har noen negative implikasjoner. For det første framholdes det at hver gang ”noe skal gjøres” så kjøper kommunen inn konsulent-tjenester eller ansetter nye folk, og at dette reduserer motivasjonen til frivillig innsats. Voksne bygdefolk spør seg om det også har andre negative konsekvenser: ”Rik kommune kan skape splid og misunnelse”, skriver en av dem, mens en annen at ”For mange støtter seg på kommunale tilskudd. Lite risikovilje”. En jente på 18 år skriver: ”Dårleg dugnadsånd, føler folk MÅ ha betalt for å gjera noko positivt for kommunen”.

Men fremdeles gjelder ordførers utsagn om at ”vi er flinke på store skippertak”, noe som nok er en forutsetning for at Eidfjord er arena og vertskap for mange store arrangementer.

4.4.2 Bildet av en kommune som vertskapsted for mange store arrangementer

En viktig del av det lokale selvbildet, - oppfatningen av ”hvordan vi her er”, - er knyttet til evnen til å gjennomføre store arrangementer. Dette er en tydelig en viktig del av fortellingen om Eidfjord, og det bidrar til at eidfjordingene blir stolte av så vel stedet som huser spesielle arrangementer som det at de klarer å få dem vel i havn, - på tross av at det er et lite sted med relativt sett få folk. Sommeren 2009 bodde det 955 mennesker i Eidfjord. Nesten 25 prosent av dem er barn og ungdom, og om lag 15 prosent er pensjonister. Selv om også noen av de unge og pensjonistene inngår i dugnadskorpene som må stables på bena når større arrangementer skal finne sted, er det den voksne befolkningen på 5-600 som må bære det. I noen tilfelle er det en eller noen få som er involvert i dette i kraft av sin jobb, men det trengs mange flere hoder og hender.

Mens dette ble skrevet var ”alle” i bygda opptatt med det nye store historiske spelet som hadde premiere i slutten av mai 2009. Selv om det var profesjonelle teaterfolk og produsenter så trengtes det mange lokale folk til alt fra roller i skuespillet til vaffelsteking i pausen. *Heilagbrotet – saga om Rika Ragna* foregikk i naturskjønne omgivelser der Simadalen møter fjorden, utenfor kraftanlegget inne i fjellet.

Stykket er skrevet på bakgrunn av en lokal dramatisk historie fra 1200-tallet om Rika Ragna, og regissøren fra Stiklestadspelet om heilag Olav var hentet inn. Rika Ragna krevde en enorm arbeidsinnsats og var under forberedelsene til tider svært krevende, også sosialt. Men da dette historiske spelet ble en stor suksess med alle forestillingene utsolgt på forhånd, da var de stolte: ”Fy flate hva vi fikk til!” sa de til hverandre. Bygdefolkets selvilde bekreftes: dette er et sted der vi er i stand til å slutte opp om og dra i havn slike store tilstelninger!

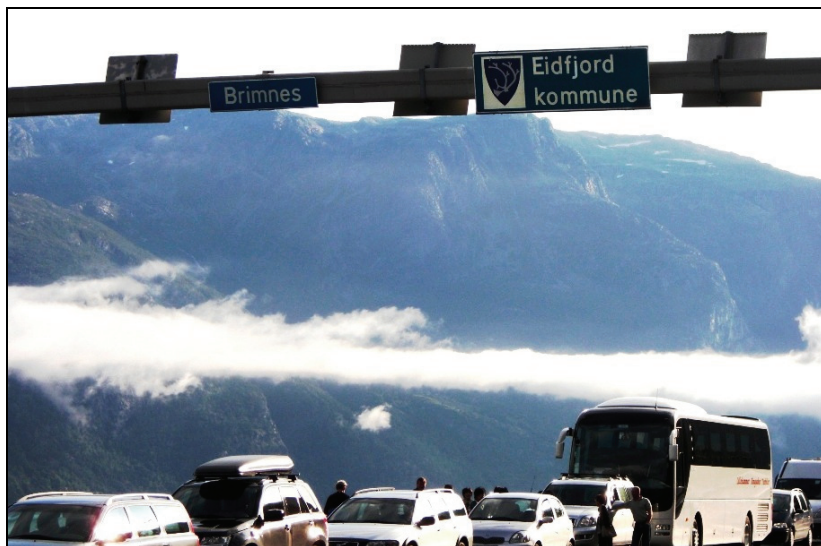
Kyrkja i forestillinga Heilagbrotet om Rika Ragna (Foto: John Bour)

Det forrige store arrangementet fant sted noen få måneder tidligere, og det snakkes enda om den vellykkede folkefesten da Eidfjord var vertskap for *Brufesten*: markeringen av at kontrakten var i havn og bygging av den nye Hardangerbrua som gjør hovedveien mellom Oslo og Bergen fergefri var startet. Dette har vært en kamp og en symbolssak som det har tatt mange år å få på plass, - ikke rart at festen med taler, lokale kulturinnslag og Ole Ivars som danseband samlet 850 mennesker. Nå vil de ha brufest hvert år, sies det. Brua skal stå ferdig i 2013, og blir en av verdens lengste hengebru.

Men årlig er Eidfjord arena og vertskap for flere ulike store arrangementer som både samler mange folk og deltakere, og som krever mye innsats fra bygdefolket. Rundt skoleslutt i juni arrangeres *Eidfjord småbanecup*, en fotballturnering for barn som samler rundt 2000 tilreisende i sentrumsområdet. Noen av arrangementene er så store og spesielle at de får oppmerksomhet i nasjonale media; som at A-magasinet i 2008 hadde reportasje om verdens hardeste triathlon som starter i Eidfjord og ender på Gaustadtoppen. Dette *Norseman Xtreme Triathlon* samlet i 2009 deltakere fra 23 nasjoner, - da ble det laget et eget TV-program om det som ble sendt på TV2. Når startskuddet går ved at deltakerne kaster seg i vannet fra en båt 3,8 km ute på fjorden kl. 05 om

morgenen, står eidfjordingene på kaia i sentrum og klapper dem i land og heier dem videre på sykkeletappen opp Måbødalen med Vøringsfossen til Hardangervidda med Gaustadtoppen i Telemark som mål. Samtidig arrangeres det lokalt *Eidfjord Minitriathlon* der deltakerne gjennomfører 1/10 av kravene/etappe-lengdene. All denne idrettsaktiviteten rammes inn av den store *Sommerfesten* i sentrum med aktiviteter, marked og underholdning for store og små. Det kryr av folk i sentrum og på serveringsstedene, og vi blir fortalt at denne helga er det få som går glipp av.

Mange besøker Eidfjord i forbindelse med større arrangementer

Et annet stort arrangement som er verdt å nevne i denne sammenheng er *Vøringsfoss Race* i september: ”3-dagar, 3-dalar, 3-fossar”, der deltakerene løper ett løp for dagen og ender til slutt opp på Fossli ved Vøringsfossen. I oktober er det tid for den årlige *Matkulturfestivalen*, som i løpet av de fem åra den har eksistert i Øvre Eidfjord har vokst seg til et stort regionalt arrangement som også mange hyttefolk besøker. Her er det marked med tradisjonsmat, underholdning, foredrag, konsert og aktiviteter. Den lokale identiteten knyttet til mattradisjoner befestes ved slike arrangementer, samt ved at de deltar med stand med lokal mat på

verdens største forbruksmesse for mat, landbruk og hagebruk (Grüne Woche i Tyskland).

Eidfjordingenes eget bilde av bygda som et velegnet og bra sted for store og spesielle arrangementer, og dem sjøl som et godt verskap, bekreftes altså av alle de tilreisende deltakerene og besøkende, enten de kommer fra regionen, fra andre steder i Norge eller fra utlandet.

4.4.3 Bildet av Eidfjord som turiststed

Eidfjord er først og fremst en naturbasert turistdestinasjon. ”Eidfjord - unik fra fjord til fjell” forteller turistbrosjyrene og kommunens informasjonsmateriell. Bildene bekrefter dette: stupbratte fjell ned mot Hardangerfjorden der Eidfjord sentrum ligger som en hjerteformet lagune ved elevmunningen. Derfra kan en følge et vakkert dalføre opp til Øvre Eidfjord og opp forbi den berømte Vøringsfossen til Hardangervidda. 90% av kommunens areal ligger over 800m, noe som betyr at det først og fremst er fjellområdene med nasjonalparken som dominerer arealet. Hardangervidda er Europas største høfjellsplatå med den største villreinstammen. Kontrastene er store og avstandene små; i løpet av en halv time kan en kjøre fra fjorden opp til 1200 m over havet.

Det er svært mange overnattings- og gjestesteder innenfor kommunens grenser: hoteller, pensjonater, hytter, campinghytter, gjesthus, fjellstuer og turisthytter. Noen er bare sommeråpne, mens andre driver hele året. Det er også mange private hytter opp mot fjellet, og større utbyggingsprosjekter er på gang.

I sentrum er det to hoteller. Eidfjord fjell & fjord hotel er et lavt bygg som ligger på skrenten over sentrum med en flott utsikt over stedet, fjorden og fjellene omkring. Det var opprinnelig husvære for folk som jobbet med kraftutbyggingen på slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 80-tallet. Hotellet er i privat eie og holder en profil som bygger opp om dette. Nede på kaien troner det nye Quality Hotel & Resort Vøringsfoss. Flott synes noen, for dominerende synes andre. Hotellet ble bygd i 2001, og den nye cruisekaien rett utenfor ble innviet i 2005. Det har vært cruisetraffikk i Eidfjord og Hardanger siden begynnelsen av 1900-tallet, men stadig større skip stiller nye krav til kaianlegg. Det var en kampsak da det ble bestemt at det skulle satses fra

fylkeskommunen på 1 kaianlegg i Hardanger. Eidfjord vant. Nå er det rundt 30 cruiseanløp i året, dvs. i sommersesongen.

Cruisekaien midt i Eidfjord sentrum har om lag 30 anløp fra mai til september

Blant lokalbefolkningen er bildene av Eidfjord som turiststed først og fremst knyttet til cruise-anløp nede ved fjorden og natur- og friluftsliv på Hardangervidda. Men bildet utfylles også av ”mat og reiseliv” der stolte lokale tradisjoner og naturressurser danner grunnlaget for arrangementer og profileringer. Aktivitets- og opplevelsesbasert turisme er ikke bare knyttet til tradisjonelt friluftsliv sommer og vinter, også ekstremспорт bygges nå opp av aktører knyttet til Destinasjon Eidfjord. At bygda er vertskap for en rekke større arrangementer (se over), gjør dessuten at mange tusen besøkende deltakere og tilskuere gjester stedet i løpet av et år.

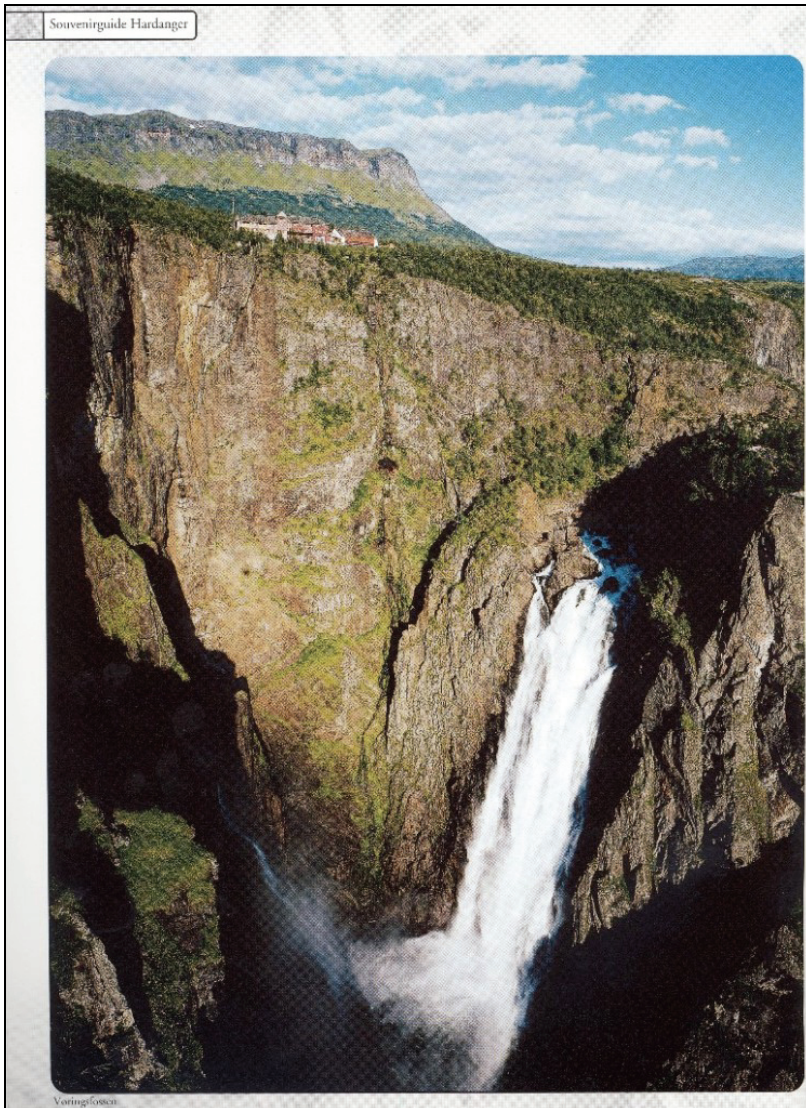
Mange større turistdestinasjoner i bygde-Norge erfarer at de gode turistene fører med seg også følger av noen ulemper, blant annet at turistene dominerer i et antall og på en måte som bidrar til at lokale til tider føler seg fortrenget. En annen ulempe kan være at det største fokus i lokalt utviklingsarbeid er på turister og ikke på framtida for bygdas egne ungdom. Dette kom blant annet fram i

en nylig gjennomført studie av Geilo og Hemsedal som attraktive turistdestinasjoner (Vestby og Ekne Ruud 2008). Men slike forhold var overhodet ikke framme i fortellingene om Eidfjord som turiststed. Bygdefolket klager ikke på turister eller på sider ved turistnæringen. Ingen vi har møtt gjennom intervjuer og møter har noen gang ytret seg negativt. Dette må bety at det er bred oppslutning om det positive turistbildet. Turistinformatoren forteller for øvrig at de får positive tilbakemeldinger fra turister om at lokalbefolkningen er hyggelig og imøtekommende. Når de første cruisebåtene kommer om våren møter de fram på kaia, og mange lærer seg fakta om de enkelte båtene.

Bildet av turiststedet rommer også ”stoppestedet” Eidfjord. Dette er noe mange er opptatt av, og i særlig grad næringslivet. Siden dette tettstedet ligger på veien fra Oslo til Bergen, via Geilo og Hardangervidda, er det mange som kjører igjennom og en ønsker at flere skal stoppe der. Når veien i 2013 blir fergefri med den nye Hardangerbrua, forestiller en seg at enda flere vil kjøre igjennom Eidfjord. Siden stoppen på ferga forsvinner (eller motsatt vei: at de kjører på for å rekke en ferje), vil sjansene for at de stopper opp i Eidfjord øke. (Dette kommer vi mer tilbake til under forslag om tiltak og aktiviteter for å øke attraktiviteten som ”stoppested”). I følge Statens Vegvesen er trafikken beregnet å øke i åpningsåret fra 1150 til 2000 biler i døgnet (men ”fordeles” på retning til/fra Eidfjord eller Kinsarvik/Odda på sørøstsiden av fjorden). Gjennomreisende vil da både være norske og utenlandske turister på ferie og folk som er ute i ulike jobbesammenhenger og transportvirksomhet.

Den nye Hardangerbrua kan for øvrig komme til å bli en turistattraksjon i seg selv som en av verdens lengste hengebruere; større enn den berømte Golden Gate Bridge i San Francisco i USA. Brua vil bli om lag 1380 m lang, brutårnene får en høyde på 86 m og innseilinghøyden blir 55 m (www.vegvesen.no/hardangerbrua)

Vøringsfossen: Norges mest kjente fossefall (182 m) (Fra Souvenir Guide bok)

4.4.4 Bildet av den naturskjønne plassen mellom Hardangerfjorden og Hardangervidda

Det er naturen som er noe av det første alle kommer med når vi spør hva som er positivt med Eidfjord. "Natur å oppleve og bruke" står de i turistbrosjyrer. Lokalbefolkningen er like mye som

turistene opptatt av de mulighetene naturen gir med ”Store vidder og høye fjell. Dype daler og blågrønne fjorder. Isbreer, fjellvann, elver og fosser. Frodig fjordlandskap med grønne lier og hvite topper” (Eidfjord. Guide til Hardanger). Dette bildet tegner turistdestinasjonen og dette bildet tegner bygdefolket. Mest av alt er de et fjellfolk, sies det. Det er flere enn ordføreren som forteller at identiteten er knyttet til fjellet. Også ungdom mener dette: ”Eidfjordingen er et fjellfolk som tilfeldigvis bor ved fjorden”. En av de best besøkte turistsentrene på Vestlandet er Hardangervidda Natursenter i Øvre Eidfjord, et natur- og kulturhistorisk opplevelsessenter som formidler kunnskap om geologi, glasiologi, botanikk, ornitologi, zoologi og arkeologi, og som byr på Ivo Caprinos supervideoGRAF ”Fjell, fjord og foss”. Natursenteret bidrar til å befeste bildet av det spesielle med naturen i Eidfjord.

Hardangervidda Natursenter og Hardangerviddahallen ligger i Øvre Eidfjord

Det samme gjør tilflytterne, særlig nederlenderne, som jo kommer fra helt andre naturmessige omgivelser. ”The nature is very close to us”, er det en som sier, mens en annen har dette bildet av Eidfjord: ”Vakker, storslagen natur, fasinerende både vinter og sommar”. Dette løftes også fram av unge bygdefolk, sammen med fordelene med at det er så kort vei til fine naturopplevelser. Superlativene er mange fra både unge og voksne. Selv om

identiteten i stor grad er knyttet til fjellet, synes det som stedstilhørigheten – som ganske mange gir uttrykk for – er forankret i alt naturen her representerer både for bruk og visuelle inntrykk.

Bildet av den naturskjønne plassen deles altså av bygdefolk og tilflyttere, turister og besøkende, unge og voksne. Naturen gir også en spesiell innramming til tettstedet og sentrumsområdet. Stupbratte fjell omkranser tettstedet og fjordlandskapet. Et steds identitet er selvsagt nært forbundet med natur og landskap, og derved også med beliggenhet. Eidfjord ligger innerst i en av fjordarmene i Hardanger. Det er langt til andre tettsteder i Hardanger, og det er over 1 time til Voss. De lange avstandene og dermed en noe avsondret beliggenhet er det vårt besøkende blikk som ser. Et godt eksempel på at fakta og forestillinger er noe relativt, får vi ved å låne øre til ungdom som sier at det ”Ikkje (er) så langt å reisa for å komme seg til Voss eller Geilo”, eller at Eidfjord ”Ligger ikkje for langt fra byer; Odda, Voss, Bergen” (sitat ungdom). I et stedsutviklingsperspektiv vil slike forestillinger kunne ha betydning for innstillingen til å etablere seg der i hjembygda som voksne. De ser det som mulig siden det i deres øyne ikke er så langt til andre plasser der det finnes større muligheter for å få arbeid enn det gjør i Eidfjord. Når Hardangerbrua står klar i 2013, vil Eidfjords beliggenhet antakelig vurderes som enda mindre avsondret enn i dag.

4.4.5 Bildet av Eidfjord som et trygt og godt sted

Det er ikke uvanlig at norske bygder og småsteder beskrives som ”trygt og godt”, men det er ikke så vanlig at det er en del av fortellingen til de grader som det er i Eidfjord. Det er en merkelapp som både unge og voksne, ur-innbyggere og tilflyttere stadig løfter fram og bekrefter overfor hverandre. De tenker trygghet i litt vid forstand. For det første dreier dette seg om ”trygge oppvekstkår for ungar” og ”godt oppvekststad for born”, som ungdommer uttrykker det. Det deles av voksne i foreldregenerasjonen, som sier at det her er ”Så små forhold at alle kjenner kvarandre og tek godt vare på kvarandre”. Eller som en tilflytter framhever: ”Trygg og enkel kvardag. Alltid nokon å spørje om hjelp”.

Men bildet av det trygge og gode sted rommer også fraværet av kriminalitet. I Eidfjord er det ”trygt og godt, lite kriminalitet, lite narkotika”, som en av de voksne sier. Dette bildet kan stemme på mange norske bygder, men framstår i et spesielt lys her i bygda når det møtes av erfaringene fra tilflyttere fra europeiske storbyer. Nederlendere som forteller at de ”hjemme i Rotterdam hadde fire låser på døra” lever her uten å låse huset for natta. Det er en ekstrem forskjell som blir holdt opp for eidfjordingene: ”I can leave my door open without problem”, skriver en av tilflytterne i fokusgruppemøtet vårt. En annen skriver at en klar kvalitet ved Eidfjord er ”Safety in the everyday life, no violence”.

4.4.6 Bildet av stedet som går i vinterdvale

Sommerhalvåret er det mye liv og røre i Eidfjord, vinterhalvåret er det dødt og stille. Denne todelingen av året synes å være mer ekstrem her enn andre steder i Norge fordi turister og besøkende strømmer til i den lyse årstiden. Nabokommunen Geilo, og i enda større grad Hemsedal, har det helt omvendt og der er det ”som å skru av en bryter 1. mai da skisesongen avsluttes” (Vestby og Ekne Ruud 2008). I Eidfjord skrur en på samme tidspunkt seg ut av det de betegner som vinterdvalen, og det skjer symbolsk ved at cruiseskipene vender tilbake og legger til kai midt i sentrum av Eidfjord. Det pleier å være i første halvdel mai, men i år var dette vårtegnet ekstra tidlig ute da Saga Ruby ankret opp 4. april. Cruisesesongen varer i år til 3. september; da vil rundt 30 cruiseskip ha gjestet Eidfjord. På samme tid vil et annet velkjent og kjært sommertegn gå i vinterdvale, nemlig det sommeråpne Vik Pensjonat midt i sentrumsområdet. Serveringen på pensjonatets terrasse er det ikke bare turistene som setter pris på, også mange lokale tar seg en tur innom når de ser det sitter kjentfolk på terrassen mellom mai og september.

Alle cuiseturistene, gjennomreisende på veg til eller fra Østlandet over Hardangervidda, fjellturistene, hyttefolket eller besøkende til arrangementene sommerstid, - alle disse skaper liv og røre i sentrumsområdet. Kontrasten til vinteren blir derved ekstra stor og vinterdvalen synes mye tyngre. Attpåtil er veien over vidda tidvis stengt vinterstid pga. dårlig vær- og kjøreforhold, noe som gjør stedet mer avsondret. Da ligger Eidfjord inne i en blindtarm.

Sommeråpent: mange møtes på terrassen på Vik Pensjonat midt i sentrum

”Masse liv om sommeren, ”dødt” om vinteren”, sier en av de unge. Voksne bygger også opp om dette bildet av Eidfjord, og flere peker på dette uavhengig av hverandre. ”Trist vinter, ”alt” er stengt”; ”Vert veldig stilt når turistsesongen er over”; ”Vinterdvale, virkar spesielt skremmande på dei unge”. Alt dette er utsagn som mange kan stille seg bak. De unge på videregående, som i stor grad bor borte på hybel i uka, påpeker det vinterstille når de kommer hjem i helga: ”Folk blir sittande heime i helgane. Er veldig lite å gjera då”. Siden vår datainnsamling og vårt feltarbeid foregikk høst og vinter, ble dette enda tydeligere. Også tilflyttere synes dette er dårlig: ”Folk er ”berre” heime hjå seg sjølv, få går ut for å møte andre” sies det. Det er også derfor mange ønsker seg en uformell møteplass for å bote på vinterdvalen: ”Savner café i vinterhalvåret. Pub som naturlig samlingspunkt”. (Dette kommer vi nærmere tilbake til i forbindelse med sosiale møteplasser).

4.4.7 Stedsbilder omfatter lokalbefolkningen

Folks forestillinger om et sted preges også av erfaringer og oppfatninger om hvordan de som bor der *er*. Særtrekk og karakteristika ved lokalbefolkningen og det sosiale livet knytter seg til flere forhold: som lokal mentalitet og humor, den sosiale

takhøyden, normer og verdier, vaner og sosial praksis, omgangsformer og samværsformer (Vestby 2003). Med til denne delen av stedsbildene hører også hvordan sosiale miljøer oppleves, i hvilken grad de er åpne eller lukkede, og hvordan maktposisjoner og nettverk forvaltes. Hvordan tilflyttere tas imot og hvordan de opplever å bli integrert i bygda, er også en del av ”fortellingen om stedet” som de snakker seg imellom om.

Jo større stedet er, dessto mer sosialt og kulturelt mangfold finner en og jo mindre entydige bilder av lokalbefolkningen eksisterer. Men også storbyer, som for eksempel Bergen, opprettholder selv forestillingene om hvordan bergensere *er* sammenlignet med andre folk...

Når erfaringer og forestillinger om lokal mentalitet og lokalbefolkning trekkes inn i sosiokulturelle stedsanalyser, er det blant annet fordi dette har betydning for stedsutviklingsprosjektene. For det første inngår det som del av stedsidentiteten, så vel de interne selvbildene av ”vi her” som de eksterne oppfatningene av eidfjordingene. For det andre vil erfaringer med og blant folk påvirke hvordan prosessen med stedsutvikling forløper som et sosialt samspill. Dette samspillet vil også være preget av hvordan andre samspill i bygda har foregått eller foregår, og hva slags klima som er forbundet med disse. For det tredje vil det påvirke de forestillinger som eksisterer eller vokser fram om stedets potensial og muligheter og hva *vi her* er i stand til å realisere.

Det er ikke sjelden en finner at de lokale selvbildene er annerledes enn de eksterne ”image”-ene og omdømmene. Det var ikke drammensere selv som framholdt at byen deres var befolket med harry-typer, selv om de selv etter hvert kom til å bruke dette som en selvforsterkende karakteristik (Carlsson 2001).

Tilflyttere som skal etablere seg på plassen kan ha et annet inntrykk enn de ”innfødte. De tilflytterne vi har vært i kontakt med er både norske og utenlandske, de har bodd i bygda fra et halvt til rundt ti år, de kommer uten familietilknytning eller de gifter seg inn i en familie fra stedet. Deres utgangspunkt er altså ganske forskjellig. Den gjennomgående erfaringen de gjør seg er at folk her er hyggelige og hjelpsomme: ”People help you so much when you have a problem” sier en tilflytterkvinne, mens en tilflyttet mann skriver det slik: ”Folk bryr seg om hverandre, hilser hverandre, hjelper hverandre. Dugnad”. Dette bildet av

lokalbefolkningen befestes når tilflyttere snakker om hvordan det er å komme dit. Og det er noe som blir sant når det både snakkes om og skrives om. I en liten velkomst-brosjyre fra kommunen står det at ”I Eidfjord bur det hjelpsame og venlege menneske, og me vert sett på som gjestmilde mot nyinnflyttarar”. Kanskje betyr det noe at de har erfaring med imøtekommenhet fra tidligere (arbeids)tilflytting, da kraftutbygginga tok til på slutten av 1970-tallet og det var mange som bodde der i kortere og lengre perioder. Noen ble og værende.

Slike karakteristika er ikke bare av betydning i hverdagslivet. Det har også betydning for stedsutviklingen, som er en prosess som gir god anledning til sosial integrasjon og å bli kjent med andre folk. Gjennom å møtes og arbeide for felles sak for stedet skapes et *vi* som kan være starten på å viske ut noen av de andre *vi-de*-skillelinjene. Eidfjordingene opplever at relativt nyttilflyttede mennesker ser på bygda som sin nye hjemplass og engasjerer seg i stedsutviklingen. Et spesielt positivt trekk framheves forøvrig særlig av nederlendere, og det er at folk her er mye mindre stresset enn der de kommer fra.

Bygdefolket selv synes stort sett å være enige i at det er positivt og trivelig med små forhold der de fleste kjenner hverandre eller kjenner til hverandre og at folk ”stort sett er veldig hyggelige og greie med kvarandre” (jente 22 år). Da vi intervjuet ungdom på videregående, var det mange positive utsagn om befolkningen (selv om vi faktisk ikke hadde spurt spesielt om folk, bare om sted). Et knippe eksempler illustrerer dette: ”Flott miljø blant ungdommen”; ”Flotte mennesker”; ”Alle kjenner alle, hjelper hverandre”; ”Fint sosialt miljø”. Dette med å ta vare på hverandre og hjelpe hverandre går for øvrig igjen blant voksne bygdefolk. Det er tydelig at dette er en viktig del av det kollektive selvbildet som er knyttet til stedet.

Men tilflyttere opplever også at ”Folk er berre heime hjå seg sjølv, få går ut for å møte andre”. Behovet for uformelle sosiale møteplasser, som for eksempel en pub, er derfor større blant de nyankomne enn blant de som er født og oppvokst der og som har sine eksisterende sosiale nettverk. En tilflyttet kvinne sier at det er ”Lukkede sosiale nettverk, vanskelig å komme i kontakt/”inn i varmen” ”.

Et annet mindre positivt forhold – noen påpeker, både ungdom og voksne, er at noen folk bryr seg mye om hva ”naboen” har, eller ”av og til for opptekne av materielle ting – korleis ting tek seg ut utad. I staden for dei ”mjuke verdiar” som verkeleg betyr noko” (voksen bygdekvinne). Noen menn sier at jantelova står sterkt i Eidfjord, at folk er litt redde nye ting og at det finnes ”misunnelse på positiv framgang – veldig synlig i små forhold”. Slike mentaliteter kan lett virke som bremse eller barriere i stedsutvikling der nye ting skal prøves ut og nye samarbeidsrelasjoner etableres.

4.5 Stedsidentitet, omdømmebygging og stedsutvikling

Stedsutviklingsprosjektet har ikke spesifikt vært knyttet opp mot aktiv omdømmebygging, slik det gjøres mange andre steder, men har indirekte vært inkludert gjennom oppdraget å gjøre bygda mer attraktiv og å skape bo-lyst. Det har imidlertid i liten grad har vært trukket inn av aktørene vi har møtt og som har deltatt i prosessen. Det noe påfallende fraværet av temaet ’omdømmebygging’ kan ha flere årsaker. Dels synes dette å ha sin forklaring i at befolkningstallet – med den tilflytning av (særlig) nederlendere som har funnet sted – er relativt stabilt og ikke faretruende redusert. Dels er forklaringen – i hvertfall akkurat nå – at det faktisk er blitt et problem å skaffe boliger til folk, de må si nei til nye nederlendere.

Omdømmebygging som en merkevarebygging for å profilere bygda foregår likevel; for å trekke turister til stedet, for å øke stoppeeffekten blant gjennomreisende eller å få nederlendere til å velge Eidfjord når de kaster sitt blikk på Norge som mulig nytt bosted. Tilflyttingsprosjektet samarbeider regionalt med ”Flytt til Hardanger” om å profilere kvaliteter og muligheter rettet inn mot norske potensielle bygdeboere.

Omdømme som fenomen formes uansett, med pluser og minuser, som et resultat av historie og den generelle utviklingen av bygda (I). Omdømmebygging skjer og som en konsekvens av sosiale og kulturelle meningsdannelser blant folk i og utenfor kommunen (II). Mange norske bygder har fått endret sitt omdømme, også i negativ retning, uten at de har villet det. Bilder av bygda – og folka der – blir sosialt (re)konstruert, og aktiviteter

og hendelser bidrar til den kontinuerlige konstruksjonen eller formingen av bildene. Dette gjelder enten konstruksjonen – og omdanningen – går i negativ eller positiv retning. Men i tillegg vil omdømmet påvirkes av konsekvenser av en aktiv stedsutvikling (III), eventuelt også som resultat av strategisk merkevarebygging, profilering og omdømmeprosjekter (IV) (Vestby 2009). I Eidfjord er alle disse omdømmekonstruksjonene aktuelle. Om den aktive stedsutviklingen som nå er påbegynt vil bidra til at omdømmet styrkes i positiv retning, vil avhenge av hvordan dette arbeidet følges opp videre.

I Eidfjord er omdømmet i stor grad knyttet til det vi presenterte som dominerende forestillinger om bygda; stedsbilder (se foregående kap. 4.4). Her viste vi hvordan disse forestillingene ble holdt oppe og forsterket, men også hvordan noen særtrekk kunne ha både en positiv side og en mindre bra side: bildet av den rike kraftkommunen; det attraktive turiststedet; den naturskjønne plassen mellom Hardangervidda og Hardangerfjorden; det trygge og gode stedet; stedet som går i vinterdvale; bygda med den vennlige og imøtekommende lokalbefolkningen (men og med noe lukkede sosiale nettverk); og bildet av Eidfjord som vertskapssted for store arrangementer.

Profileringen av bygda er i særlig grad knyttet til naturens mangfold og muligheter, og til bildet av den naturskjønne turistkommunen. Overfor potensielle bygdeboere lokkes det dessuten med bildet av den rike kraftkommunen, som blant annet kommer innbyggerne til gode når det gjelder tjenester, tomter og kultur- og fritidstilbud. Dessuten et trygt og godt samfunn der folk tar vare på hverandre. Dette er sentrale budskap i Tilflytterprosjektet. Bortsett fra den spesielle kommuneøkonomien, er de andre elementene noe som inngår i svært mange norske bygdekommuners omdømmebygging. Det er mye vakker natur i Norge, men noen steder, som i Eidfjord, er den spesielt storslått og blir derfor genuin.

Strandsonen er en ressurs for videreutvikling av stedets særpreg

Når internasjonale turistguider også skriver begeistret om Eidfjord spres og befestes dette bildet: ”In the innermost reaches of Hardangerfjorden Eidfjord wins our prize as the most beautiful town among many in this part of Norway. Dwarfed by sheer mountains and cascading waterfalls, accesible by spiral tunels and close to charming farms perched on mountain ledges with great views, Eidfjord is simply magnificent” (Lonely Planet 2008). Eidfjord har kanskje det som i faglitteraturen betegnes som en faktor x, det som skiller ett sted fra mange andre: ”Identity is what distinguishes place from place or city from city” (Murray 2001). Stedet skiller seg spesielt ut med sine naturmessige kvaliteter og særpreg.

Stedsidentitet som begrep er imidlertid ikke bare basert på natur, landskap, beliggenhet, infrastruktur, bebyggelse og andre fysiske forhold, altså *fysiske særpreg og romlige kvaliteter*. Det knytter også an til stedets *næringsliv* (som næringshistorie, struktur, bygg/anlegg, utviklingstendenser), *kultur og historie* (som tradisjoner, hendelser og begivenheter, kulturopplevelser- og aktiviteter, materielle og immateriell kulturarv), og kjennetegn ved *lokalbefolkning og det sosiale liv* (som lokal mentalitet, verdier, vaner og sosial praksis, sosiale

miljøer og nettverk, og tradisjoner for fellesinnsats og kollektiv handling) (Amundsen 2001, Vestby 2009).

Stedsidentitet dreier seg også om menneskene som bor og virker der og deres forståelse av *likhet* seg imellom og *ulikhet* vis a vis andre. Ved å sammenligne seg med andre (steder) ser en tydeligere hva som er særegent ved "vårt sted" og "oss her". "In place identity there is a relation based on similarity, and a relation based on difference" (Hague 2004). Et eksempel på noe som er uttrykk for en spesiell lokal mentalitet og praksis i Eidfjord er tradisjonene for fellesarrangementer og kollektive innsatser (se kap. 4.4.2 om vertskapsstedet). Det kollektive selvbildet blir en del av "imaget" som uvegerlig gang på gang presenteres: bildet av bygda og bildet av bygdefolket er sammenvevd rundt en stor dugnadsånd og deres særegne evne til å mestre det å være arena for store arrangementer og begivenheter. Det uvanlige ligger ikke først og fremst i innholdet - for det er mange steder i Norge det er arrangeres store fotballcuper, historiske spel, matfestivaler og folkefester. Det uvanlige ligger i mengden og størrelsen på alle disse arrangementene og det at et sted med så få folk klarer å dra dette i land. Bygdefolket vet det: det er et selvbilde de gang på gang får bekreftet, sist med den krevende oppsettingen av det nye historiske spelet om Rika Ragna. Derved blir dette også en selvpresentasjon for omverdenen, og en viktig del av omdømmet. De soler seg i omverdenens betraktninger, og særlig regionalt er dette synlig.

Det ligger en innebygd kraft i dette selvbildet og omdømmet; en optimisme og et bevis på at de ikke er redde for å ta i et tak, også store skippertak. Dette samler folk i et *vi* på tvers av andre skillelinjer og ulikheter. Folk som ellers ikke ville samhandlet gjør det gjennom alle disse aktivitetene og arrangementene. Dermed foregår det en sosial og kulturell brobygging mellom ulike miljøer.

Stedsidentitet og omdømme henger sammen. Med tanke på omdømmebygging framover ligger et uutnyttet potensial i det vi har beskrevet som egenskaper ved lokalbefolkningen og det sosiale liv, knyttet til kulturliv og til stedsutvikling. For det første vil en større bevissthet om den særpregede evnen til store fellesinnsatser kunne bidra til at dette er noe som tas vare på, vedlikeholdes og synliggjøres som en kvalitet ved bygda. Denne kvaliteten – som styrker bygdas sosiale kapital - kan imidlertid forringes dersom folk i stedsutviklingsprosessen erfarer å engasjere seg i dette

fellesarbeidet ikke gir noen gevinst. For det andre vil en tilsvarende bevissthet om eidfjordingenes imøtekommenhet og ivaretagelse av tilflyttere opplagt kunne gagne et positivt omdømme. Men det fordrer at grepet med å gi tilflyttere bidragsytende roller i kulturlivet forsterkes, og at imøtekommenheten i tillegg til praktisk hjelp og støtte også åpner etablerte sosiale nettverk for nye bygdefolk. Dessuten har arbeidet med denne stedsanalysen og stedsutviklingsarbeidet så langt vist at tilflyttere gjerne vil delta i formingen av bygda for framtida og er en klar ressurs. Å integrere dem sosialt via stedsutviklingen er en gylden anledning som attpåtil vil bli en av flere positive merkelapper knyttet til bygdas omdømme.

Avslutningsvis vil vi også peke på at bildet av Eidfjord som kultursted synes noe underkommunisert. Det er ikke ”merkelappen kultur” som innbyggerne løfter fram for oss, - da er dette kanskje heller ikke noe som har en stor plass i ”fortellingen om Eidfjord” som de beretter for hverandre eller utad til andre. Viljen til å satse på kultur er ikke en selvfølgelighet, derfor vil det i omdømmesammenheng være strategisk viktig å holde fram dette. I Eidfjord er som nevnt bevilgingene til kulturformål målt i kroner pr. innbygger skyhøye (se kap. 4.4.1). På hjemmesiden kan vi for øvrig lese at ”Eidfjord kulturskule er den einaste kulturskulen i landet der det ikkje kostar noko å vera elev”. Kommunen har en egen satsing på kunst og kultur som nå skal følges opp med konkrete tiltak. Hver sommer etableres en ny skulpturutstilling i sentrumsområdet, noe som er resultat av et samarbeid med Norsk Billedhoggerforening. Kommunen har to kunststipender: ett utviklingsstipend til innbyggere som tilskudd til kunstnerisk utdanning på høgskolnivå, og ett stipend til kunstnere eller kunsthåndverkere som vil oppholde seg en periode i Eidfjord. Da kan de ha bosted og atelier i kunstnerboligen Bergsliskorane. I 2001 bygde de et eget kunstgalleri for Nils Bergslien, sentralt plassert i tilknytning til kultursalen som er del av hotellet på kaien. I Kommunehuset er det laget til en egen ”kunstløype” med kunst og kunsthåndverk som kan besiktiges i de offentlige arealene. Dette og mye mer bør samles i en tydeligere kulturprofilering.

Skulptur utenfor Hardangervidda natursenter i Øvre Eidfjord

5 Stedsinteresser: stedsutvikling som produkt og prosess

5.1 Samhandling og interesser

Hvilke interesser eksisterer for ulike utviklingsretninger for Eidfjord sentrum og bygde som helhet? Gjennom å få ulike aktører i tale kommer en på sporet av om det er svært ulike interesser når det gjelder synet på hva som er viktig å ta vare på, bygge videre på, endre eller tilføre for at dette skal bli et livskraftig og attraktivt sted. Selv om en har forskjellig ståsted kan det likevel være en har sammenfallende interesser. Det motsatte vil være at interessene spriker i ulike retninger, eller at de står i et motsetningsforhold til hverandre. Å identifisere interessene er viktig fordi det skaper større bevissthet om at det her kan ligge positive drivkrefter, eller noen barrierer, for å realisere målene og de konkrete tiltakene i utviklingen av ”produktet” Eidfjord.

Som et inntak til denne problematikken retter vi oppmerksomheten mot samhandling og sosiale relasjoner mellom aktører med ulike ståsteder og posisjoner. Stedsutvikling som prosess kan foregå på en måte som fremmer, eller hemmer, den ønskede utviklingen.

5.1.1 Stedsutviklingsprosjektet som sosial samhandlingsarena

Den måten vi har drevet datainnsamling på har også fungert som en sosial medvirkningsprosess der mange og ulike aktører fra Eidfjord har vært aktive bidragsytere og har kommet fram med sine meninger og forslag. Det har vært både gjennom intervjuer,

gruppesamtaler, selvstendig jobbing i temagrupper, folkemøte og større fellesmøte. Mange diskusjoner og meningsbrytninger har funnet sted, og rotekte eidfjordinger møtte nytilflyttere fra inn- og utland som de oppdaget hadde et ekte engasjement for utvikling av bygda deres. Et ”vi her” er begynt å vokse fram på tvers av andre skillelinjer.

Lerka ved gamleskolen

Prosessen ble en *sosial samhandlingsarena* som bidro til å skape engasjement og forankre stedsutviklingsprosjektet blant en lang rekke innbyggere, noe som representerer en ressurs for det videre arbeidet. Samtidig ble dette sosialt sett et kollektivt fellesanliggende: synliggjøringen av *sammenfallende interesser* rundt det overordnede mål å skape et livskraftig og trivelig sentrum i kommunen. Alle vil på en eller annen måte tjene på det. Samlet har dette fungert som positive drivere. Men det har også avdekket at det finnes erfaringer i Eidfjordsamfunnet som fungerer som sosiale barrierer i stedsutviklingsprosessen og som kan komme til å få konsekvenser for oppslutning og engasjement.

5.1.2 Samarbeid og konkurranse mellom ulike næringslivsaktører

Allerede på det første fokusgruppeintervjuet med representanter for næringslivet ble det klart at de har noen sammenfallende interesser. Dette dreier seg for det første om å samordne markedsføring mot hyttefolk og andre turister, åpningstider rundt spesielle helger og ferier, samt produkter og tjenester som kan utvikles for å få flere av hyttefolkene som kunder. For det andre var det felles interesse knyttet til å øke stopp-effekten blant gjennomkjørende; både med trafikkale forbedringer og parkeringer, og med skilting og informasjon i sentrum. De fant ut at deres felles interesser kunne ivaretas i et næringslag som inkluderte ulike bransjer. Et slikt næringslag ville samtidig styrke dem som en samordnet aktør for dialog og forhandlinger med kommunale og regionale myndigheter. Også her er det et interessefellesskap. Aktører i næringslivet har dels sammenfallende interesser, dels er de motstridende ved at de er i konkurranse med hverandre. Det er for eksempel to dagligvarerbutikker og to hoteller i sentrum. Serveringsmuligheter finnes på begge hotellene og på Mix-kiosken (gatekjøkken med uteservering sommerstid). Vik Pensjonat midt i sentrum serverer mat og drikke i sommersesongen. Konkurranse-elementet framholdes ellers mest eksplisitt i omtale av potensielle nye etableringer, for eksempel når det etterlyses uformell pub eller lignende. Det sies at "Evt. nye uformelle arena må samkøyrast med dei eksisternade slik at ein unngåud unaudsynt konkurranse".

Mange interesser er knyttet til å få etablert nye virksomheter og aktiviteter i Sjøbua

5.1.3 Samhandling mellom aktører innenfor og utenfor beslutningssystemet

Allerede tidlig i prosessen ble det klart at det var en del som, på tross av sitt engasjement, stilte seg selv og stedsutviklingskomiteen spørsmålet om ”dette var noen vits i”. De var ikke overbeviste om at det var verdt å bruke tid og krefter på dette, ettersom de tvilte på om deres meninger, erfaringer og forslag ville bli tillagt noen vekt. Dels grunnet dette i manglende lokale tradisjoner når det gjelder reell medvirkning, - at ”det er de på kommunehuset som bestemmer uansett” og ”hvorfor skal vi da engasjere oss”? Det var ikke bare mangel på medvirknings-prosesser ved tidligere anledninger, men dårlige erfaringer med prosesser som hadde vært kjørt.

Tillit mellom de på innsiden og de på utsiden av beslutningssystemet, dvs. mellom de som legger premisser eller bestemmer og de som bare kan ytre seg, er av stor betydning. Generelt vil posisjoner ”på innsiden” både kunne være forankret i kommunens administrative og politiske ledelse, og i private firmaer som for eksempel entreprenører og utbyggere. En av årsakene er at private reguleringsplaner dominerer arealplanleggingen. Ikke sjelden finner vi allianser mellom disse offentlige og private aktørene, noe som bidrar til at viktige beslutninger og planleggingsgrep tas uten at for

eksempel lokale lag og foreninger og vanlige innbyggere lyttes til. Dette fant vi for eksempel da vi studerte helhetsplanleggingen i Sandvika utenfor Oslo (Røe, Eidheim og Schmidt 2002). Flere studier viser dessuten at medvirkning fra lokalsamfunnet utover lovens minstekrav er relativt sjelden i reguleringsaker (Fallet og Sandkjær Hansen 2009). Dette innebærer at noen interesser eller synspunkter ikke blir fremmet tidlig nok i planprosess eller stedsutviklingsprosess, eller at de ikke tillegges vekt blant dem som sitter i beslutningsposisjoner. Disse posisjonene kan ses som maktposisjoner siden de som innehar dem kan velge om de vil trekke lokalbefolkningen med eller ikke. Den nye Plan- og bygningsloven legger imidlertid avgjørende vekt på at medvirkning skal skje tidlig i planprosess.

I Eidfjord er det tydelig at stedsutviklingsprosessen har blitt en prøveklut for troen på at det nytter å engasjere seg; vil denne prosessen bekrefte oppfatningene om at dette ikke er noen vits, eller vil den motsatt avkrefte denne mistanken? Hvis prosessen gir folk erfaringer med at synspunkter og forslag blir lyttet til og tas videre, bygges tillit og en forhindrer at folk trekker seg. Slike deltakerdemokratiske prosesser garanterer selvsagt ikke at alle forslag blir realisert, siden demokratiske prosesser i seg selv er en avveining og prioritering mellom ulike formål og tiltak. Dessuten vil det alltid være avveining av økonomisk eller faglig karakter som kan endre dette. Men det avgjørende er at slike prosesser har et "ekte mottakerapparat" og at de er transparente, dvs. gjennomsiktlige og åpne slik at alle kan se hva som foregår. Slik unngår en spekulasjoner om skjulte beslutninger og maktmisbruk.

Tillit er en av hovedingrediensene i begrepet sosial kapital, og dette er en type kapital eller ressurs som er uhyre viktig for stedsutviklingsprosjekter, som et slags "sosialt lim" som binder folk i lokalsamfunnet sammen. Tillit letter arbeid med koordinering og gjør det lettere å samarbeide for felles mål (Putnam 1993). Å ta i bruk Eidfjords sosiale kapital, dvs. å engasjere og involvere mange mennesker i ulike lokale nettverk, fører samtidig til at denne kapitalen vokser og styrkes (Sobels, Curtis og Lockie 2001, Vestby og Røe 2004). Vesentlige elementer som styrkes er fellesskap og tilhørighet, noe som samtidig vil være ressurser i det videre arbeidet i bygda.

Det synes som det bak de sammenfallende interessene i å skape et livskraftig og trivelig sentrum i bygda også eksisterer visse interessemotsetninger. Ulike aktører ute i lokalsamfunnet, innbyggere og næringsliv, ønsker mer åpenhet i prosesser og beslutninger, og at deres stemmer lyttes til og at de tas med i dialoger. ”Manglande dialog mellom kommunen og næringsdrivande. Motstandarar istadenfor lagspelarar”, skriver en av deltakerne i det første fokusgruppeinterjvuet med næringsaktører. Deres erfaringer tilsier at det er andre aktører på innsiden av beslutningssystemene i kommunen som ikke deler denne interessen i samme grad. Dersom dette er en beskrivelse som *ikke* stemmer med virkeligheten, vil det være avgjørende at aktørene ”på innsiden” tar grep som motbeviser dette og overbeviser skeptikerne ”på utsiden”, slik at den nødvendige tillit heller styrkes enn svekkes.

Med i dette bildet, om enn som et bakteppe, ligger også andre kollektive erfaringer. Som i mange andre småsamfunn har det også i Eidfjord vært begivenheter og hendelser som har ført til at det dannet seg to leire på hver sin side av en konflikt, relasjoner ble brutt og tillit mellom folk ble ødelagt. Uten å gå inn på den konkrete historien, vil vi likevel si at det er tydelig at dette enda har virkninger på sosial samhandling i forbindelse med stedsutviklingsprosessen. Vi har merket at folk har vært litt tilbakeholdende eller avventende. Samtidig har flere påpekt at stedsutviklingen er en ”ny” prosess som bærer i seg muligheten for å rette blikket konstruktivt framover. Det er neppe slik at noen interesser knyttes opp til at slike skillelinjer fortsatt skal eksistere. Tross ulike ståsteder i en tidligere konflikt vil vi tro at de har sammenfallende interesser i at dette ikke skal ha innvirkning på arbeidet med styrkingen av hjertet i Eidfjord.

Når bygder og småsamfunn utsettes for en stadig sterkere ekstern stedskonkurrans, blir det enda viktigere å være bevisst på betydningen av å forene interne krefter og fokusere på felles interesser i stedet for skillelinjer.

Skulptur i Eidfjord sentrum

5.1.4 Stedsutviklingen som samhandlingsarena for tilflyttere og eidfjordinger

Det bofaste og det tilflyttede ståstedet representerer ulike interesser fordi de har ulike behov.

Sammen med andre kommuner i Hardanger har Eidfjord i noen år drevet med aktiv profilering og rekruttering av nederlendere gjennom organisasjonen/institusjonen Placement. Hvert år arrangeres det en messe i Nederland der kommunene presenterer seg og kommer i kontakt med potensielle tilflyttere. Det er også slik at kommunen i en del tilfelle ønsker seg folk med spesielle kvalifikasjoner og går aktivt ut for å tiltrekke seg disse. Til nå er det kommet over 20 nederlendere flyttende til Eidfjord. I tillegg er det noen som fra før hadde etablert seg der og som i flere år har drevet gjestgiveri i Øvre Eidfjord. Noen få er reist tilbake, men mange er blitt boende. 19 er nå bosatt der. Sist år fikk de flere konkrete henvendelser etter profileringsmessen, men befant seg plutselig i den situasjonen at de ikke kunne skaffe det tilstrekkelige antall boliger.

Vi har intervjuet noen av dem og snakket med folk i kommunen om erfaringene. Et gjennomgående trekk er at nederlendere som kommer hit er glade i natur- og friluftsliv, de synes det er utrolig god plass her og er glad for å slippe å bo så tett. Mange framholder at det er mye mindre stressende tilværelse, og at folk her er mindre stressa. Dette er en klar forbedring av livskvaliteten slik de ser det. En annen viktig ting er tryggheten, både fravær av kriminalitet og tilstedeværelse av sosial trygghet ved at både naboer, bygdefolk og kommuneansatte er lett å spørre om hjelp og råd.

Samtidig ble det tydelig gjennom intervjuene og deres deltakelse i temagruppen arbeid at tilflyttere savner uformelle sosiale møteplasser. Noen sier de opplever lukkede sosiale nettverk og at det er vanskelig å komme inn i varmen. For tilflytterne synes problemet med den ”sosiale vinterdvalen” å være større enn for de som er født og oppvokst der. ”Everybody is in their own houses in the winter. In the summer everyone is outside”, forteller en av nederlenderne vi intervjuet. ”Nordmenn er litt reserverte”, er det en som sier. Konkret pekes det dessuten på at veier og transportmuligheter mellom Øvre Eidfjord (der en del tilflyttere bor) og sentrum nede ved fjorden burde bli bedre slik at det ble lettere å komme til og fra.

Ankepunktene dreier seg altså i stor grad om hvor viktig det er for dem å bli sosialt integrert på sitt nye hjemsted. Mange betrakter Eidfjord som den nye hjemplassen, her skal de slå seg ned. De har frivillig forlatt sitt gamle hjemsted med familie, venner, naboer og kjente og er i gang med ”omplantingsprosjektet”. Innbakt i dette prosjektet ligger klare *interesser* knyttet til behovet for å bli sosialt integrert. Eidfjordinger som er født og oppvokst på stedet har sine nettverk og har derfor ikke det samme behovet. Dette kan ligge bak tilflytternes mer uttrykte interesse av å få etablert flere uformelle sosiale møteplasser.

Samtidig synes det som tilflytterne blir tilbudt å tre inn i en *bidragsytende rolle* relativt raskt. De bidrar i bygdas arbeidsliv og etter kort tid får de viktige roller i bygdas kulturliv. Samtidig fortelles at de selv har vært aktive med å involvere seg og engasjere seg i bygdelivet. Dette er ikke noen selvfølge. I mange småsamfunn oppleves det som problem å komme utenfra, særlig med nye tanker som går på tvers av rådende praksis og væremåter. Den sosiale takhøyden for kulturelt og næringsmessig

entreprenørskap er en kritisk faktor som er underkommunisert som kvalitet ved steder, ikke minst når det gjelder det å holde på folk som kommer flyttende.

Stedsutviklingsprosessen virker i så måte i positiv retning: tilflyttere har vært aktive og inngår tilsynelatende på lik linje med den øvrige lokalbefolkningen. Fordi de kommer utenfra bidrar de med ”nye øyne” på Eidfjord, og bringer inn nye tanker og forslag om hvordan ting kunne være. Noen av tilflytterne representerer dessuten nye virksomheter, som for eksempel film- og teaterproduksjoner. Flere av dem er verdifulle ressurser som er viktige for stedsutviklingsprosessen som nå foregår, både fordi de engasjerer seg og har lyst til å gjøre en innsats for sin nye hjembygd og fordi de stiller med andre spørsmål, ønsker og betraktninger enn de som har bodd der i generasjoner.

De nederlandske tilflytterne bringer dessuten med seg forventninger siden de fleste av dem er aktivt rekruttert til bygda. Denne foranledningen gjør at de på forhånd ble fortalt at de er viktige for bygda, at bygdefolket trenger dem og vil ta vel i mot dem. Dette forplikter, og det vet sannsynligvis det nye bygdefolket, noe som gir større mot til å kaste seg inn i lokale diskusjoner. Den aktive rekrutteringen innebærer dessuten en form for *sosial kontrakt* som må oppfylles i større grad enn ovenfor andre tilflyttere som har kommet av seg sjøl. Hvis gullet ikke glitrer like mye som de ble forespeilet og de grønne skogene er av en litt annen karakter enn profileringen ba bud om, så blir det legitimt å påpeke det med mer og mindre åpne henvisninger til ”kontrakten”.

I norske kommuner er viderflyttingsprosenten høy. Det betyr at bygdekommuner bør ha interesse av å klare å sørge for at noen flere blir boende, da vil befolkningstallet opprettholdes og de humane ressursene styrkes. Eidfjord har et potensial de må forvalte med klokskap og høy grad av bevissthet vedrørende ”kontrakten” med tilflytterne. Det er lettere å se at dette må gjøres overfor nederlenderne som er aktivt rekruttert, men det er likeså viktig overfor de norske eller andre utlendinger. Å gi de nye bygdefolka en *bidragsytende rolle* synes altså å være en nøkkel for sosial intergasjon. Kan Eidfjord bli en kommune som i særlig grad lykkes med dette, både konkret og holdningsmessig, vil dette ”ryktet” spre seg. De kan da også bruke det aktivt i profilering som en attraktiv dimensjon ved bygda. Dette kan representere en

utfordring dersom de blir hjemmeblinde på denne kvaliteten slik at de ikke ser at dette er noe spesielt.

5.2 Interesser knyttet til fysisk utforming av sentrumsområdet

5.2.1 Arealbruk og stedsinteresser

Tidligere i rapporten har vi beskrevet det fysiske sentrumsområdet som kompakt, men oppsplittet med flere åpne plasser som ser tomme ut og med gjennomkjøringsveien som en dominerende åre. Cruisekaien med det tilhørende store hotellet er også et dominerende element i sentrum.

Gjennom drøftinger og diskusjoner om forslag for fremtidig utforming av sentrum avdekkes noen ulike interesser. Utfordringen framover blir å balansere disse interessene mot hverandre slik at noen valg og beslutninger ikke virker ødeleggende for noen og positive for andre.

For det første går det et hovedskille mellom interesser knyttet til turisme og til lokalbefolkning. Det er i stor grad turistene som definerer behovet for store parkeringsplasser, til biler som stopper i Eidfjord eller busser som skal frakte cruiseturister på sight-seeing. Utenom turistsesonger blir dette liggende som store åpne arealer som umuliggjør en tettere og mer sammenhengende utbygging som ville gitt et mer helhetlig preg. Lokale næringsdrivende som selger varer, tjenester og opplevelser til besøkende har også interesse av at disse parkeringsarealene eksisterer, selv om størrelse, utforming og plassering kan diskuteres (noe også temagruppen for trafikk gjorde og kom med flere konkrete forslag). Mange mener mye om disse fysiske forholdene i sentrum. Dersom lokalbefolkningens interesser imøtekommes på en bedre måte, og det blir triveligere oppholdssoner i sentrum, vil dette også kunne bidra til å styrke kundegrunnet for de lokale næringsdrivende. Alle i Eidfjord slutter opp om turismen og om målet å øke stopp-effekten overfor gjennomreisende. Et triveligere sentrumsområde vil sannsynligvis ha positiv innvirkning på denne stopp-effekten.

Å forene og dels balansere disse ulike interessene blir en sentral utfordring i den fysiske stedsanalysen og den videre planleggingen.

5.2.2 Visuell og estetisk utforming og stedsinteresser

En annen utfordring er knyttet til behovet for et mer helhetlig grep på den visuelle utformingen. Dette dreier seg om flere forhold som vi tidligere har beskrevet: å bevare siktlinjer mot fjorden, videreutvikle strandsoner og kaiområde, istandsetting av historiske bygninger, skape avkjørmede oppholdssoner, mer grønt og beplantning i sentrum, renovere halvgamle bygninger, ivareta lokal byggeskikk ved nybygg- og anlegg, og få på plass enhetlig og pen skilting. Er det motstridende eller sammenfallende interesser forbundet med disse forholdene?

Istandsettes? Utendørs opprusting? Helhetlig kulturhistorisk miljø?

Private gård- og grunneiere, næringsdrivende, lokalbefolkning og kommunale myndigheter er ulike aktører i dette bildet, samtidig som enkeltpersoner tilhører flere av disse kategoriene. Interessene er dels sprikende, dels sammenfallende. Dette betyr at vi her har et felt der både aktører og ulike interesser går på ”kryss og tvers”. Hva man mener og forfekter som gårdeier kan tenkes å være noe

annet enn hva man isolert sett måtte mene som en vanlig innbygger. I tillegg er det tidvis andre og mer eksterne aktører inne i dette feltet; så vel private (som entreprenører og utbyggere) som offentlige (som fylkesmyndigheter, vegvesen og kulturminnemyndigheter).

Det er klart at dette samlet sett er et felt der det er en del ulike interesser. Dels er det avgrensede økonomiske vurderinger som ligger til grunn, dels er det varierende faglige vurderinger. Når en vurderer istandsetting og (ny) bruk av historiske bygninger som Heggjagarden, sjøbua, gamleskulen og ungdomshuset, så er det både kulturminnefaglige, økonomiske og lokalsamfunnsmessige interesser og vurderinger som er inne i bildet. Planene om et nybygg med næringslokaler og boliger (Sentrum terrasse) innenfor denne sonen av historiske bygninger, har synliggjort at dette byr på visse interessekonflikter. På den ene siden vil et slikt nybygg kunne styrke vitaliseringen av sentrum, på den andre siden kan det komme til å redusere den visuelle og estetiske helheten i denne delen av sentrumsområdet. Det avhenger helt av hvordan et slikt bygg blir utformet. Sentrum terrasse ses dessuten av noen som eksempel på at avgjørelser tas uten hensyn til helheten. Det synliggjøres at det her eksisterer ulike interesser.

En lignende problematikk finner vi når det gjelder renovering av halvgamle bygninger. Det er økonomisk kostbart for eierene, men siden resultatet er så viktig for helhetsinntrykket av Eidfjord sentrum, bør kommunen etablere en dialog med gårdeiere for å skape en felles forståelse for den visuelle helheten. Det kunne dessuten tenkes at kraftkomunnen kunne bidra noe med stimuleringsmidler til dette formålet.

Ansvar for de nødvendige helhetlige vurderingene ligger hos de kommunale myndighetene. Dette er en oppgave som både innebærer at de må avveie de ulike interesser mot hverandre og at de må sørge for at avgjørelser som nå tas ses i en helhetlig visuell sammenheng. Lokal identitetsbygging av Eidfjordsamfunnet har også en fysisk, visuell side. Prinsipielt dreier dette seg om helhet og fellesskapets interesser sett i forhold til delområder og enkeltinteresser. Dette kan bli et konfliktfylt felt eller et framforhandlet interessefellesskap.

6 Avsluttende kommentarer om vegen videre

6.1 Stedsbruk, stedsbilder og stedsinteresser

Både i den overordnede planleggingen i kommunen og i strategiarbeid for å gjøre Eidfjord til et trivelig og attraktivt sted for så vel bygdefolk som besøkende, trenger en et kunnskapsgrunnlag som avspeiler mangfoldet på stedet. Mangfoldet kommer til uttrykk gjennom kartleggingen av hva slags behov, funksjoner og formål folk i Eidfjord ønsker at stedet skal dekke. Dette arbeidet skal peke framover og derfor også inspirere til nyskaping. Mange har vært involvert i arbeidet med denne sosiokulturelle stedsanalysen og bidratt med sine erfaringer om stedet og synspunkter på hvordan det kan utvikles. Gjennom denne prosessen har *bildene* av stedet i framtida endret seg: nå rommer de langt flere muligheter for hvordan det kan tas i *bruk* på nye og kreative måter. Bevisstheten om hvordan eksisterende virksomheter og funksjoner bør og kan ivaretas samtidig som nye utvikles, synes å være klart større. Dette er særlig viktig i en liten kommune som Eidfjord. Prosessen har synliggjort at *interessefelleskapet* er større enn interesse-motsetningene, og dette bør inspirere til at særinteresser og delområder ses i et mer helhetlig perspektiv. Når planer for sentrumsområdet i Eidfjord skal utformes og myndigheter, privatpersoner og næringsliv skal begynne å realisere tiltak som nå er foreslått, blir dette en sentral utfordring.

Erfaringer med bedre internt samarbeid om utvikling av sentrumsområdet, selv om en i visse sammenhenger er konkurrenter eller har ulike interesser, kan vise seg å bli en viktig ressurs, både for kommunen og i fremtidig regionalt samarbeid. Det er uvisst hvordan kommunestrukturen i Norge vil være 10-20

år fram i tid. Kanskje blir det kommunesammenslåinger eller nye regionale enheter som stiller store krav til evnen til å kunne kombinere konkurranse og samarbeid. Uansett vil regionalt samarbeid øke og erfaringer med å analysere stedsbruk, stedsbilder og stedsinteresser vil være nyttig i et framtidig regionalt perspektiv.

Skulptur med kommunehuset i Eidfjord i bakgrunnen

6.2 Den lokale stedsutviklingen: hva nå?

Kommunestyret i Eidfjord ga som tidligere beskrevet Statututviklingskomiteen et utvidet mandat som dreide seg om:

1. Fysisk utforming og opprusting av sentrumsområdet
2. Tiltak for å gjøre bygda mer attraktiv, slik at en kunne få befolkningsøkning og skape bli-lyst i Eidfjord
3. Fremme lokal kreativitet, skaperkraft, engasjement og bevisstgjøring, - gi folk en mulighet for å påvirke utviklingen, ta medansvar og medstyring

I denne rapporten har vi beskrevet hvordan måten vi har samlet datamateriale og drevet kartlegginger på samtidig har fungert som en medvirkningsprosess. Det har vært et stort engasjement og stor kreativitet. Da temagruppene vurderte hvordan prosessen

hadde vært var det en som sa: ”Utrolig interessant! Så mye spennende. Vi trodde vi var mye mer uenige da vi begynte. Men gud så enige vi er!”. En av nestorene i kommunepolitikken og lokalsamfunnet sa det slik: ”Voldsomt interessant! Det gleder meg at det er så mange ukjente som er kommet frem her!”. Han siktet til at mange tilflyttere hadde vært så engasjerte i å forme lokalsamfunnet for framtida. En framhevet at ”det hadde vært en unik mulighet”, mens en annen sa ”Så fint med alle vyene og visjonene! Kan hende det går an å realisere noe”.

Stadutviklingskomitèen får her svært mange konkrete forslag til så vel fysisk utforming og opprusting av sentrum som tiltak som kan gjøre stedet trivelig, mer funksjonelt og mer attraktivt. Dette kan i sin tur bidra til bo-lyst og bli-lyst øker, noe som jo inngikk som en overordnet målsetting. Det er et gode at dette kommer nedenfra, fra en lang rekke aktører i Eidfjordsamfunnet, og ikke utenfra fra vår forskningsinstitusjon. Samtidig tror vi det har vært en fordel med vårt eksterne blikk og kjennskap til lignende arbeid i andre lokalsamfunn. Det analytiske blikket som vi anlegger på konkrete forhold, forslag og prosesser kan forhåpentlig også bidra til en økt bevisstgjøring om kritiske forhold og utfordringer, og ikke minst om stedskvaliteter- og særpreg som er viktig å se, ta vare på og utvikle. Og profilere mer aktivt.

Underveis er det ved flere anledninger stilt spørsmål ved hva som nå skjer, både alle forslagene som bygdefolket har kommet med og materialet fra våre intervjuer og øvrige datainnsamling. I ettertid ser vi at det hadde vært en fordel om dette var gjort enda tydeligere på forhånd. Særlig gjelder dette forslagene temagruppene laget: Hvilken status har de? Hvordan skal dette tas videre? Skal deres materiale legges fram for politikerne som skal ta stilling til dem? Andre som skal kjøre lignende prosesser bør avklare dette på forhånd.

Det er Stadutviklingskomitèen som skal legge fram for kommunestyret forslag til tiltak og prioriteringer innenfor sitt mandat. Til grunn for utforming av en handlingsplan for stedsutvikling, vil komitèen bruke denne sosiokulturelle stedsanalysen fra NIBR, som både bygger på og synliggjør eidfjordingenes egne forslag og synspunkter. Den fysiske stedsanalysen som Asplan Viak utarbeider med arkitektfaglige og

planfaglige forslag vil på samme måte være et viktig grunnlagsdokument for komiteens videre arbeid.

Kommunestyret har igangsatt dette arbeidet. Mye av det som foreslås vil høre til deres ansvarsområde, enten som konkrete tiltak eller som grunnlag for overordnet kommuneplanlegging, konkrete arealplaner eller detaljplaner. Tidshorizonten vil variere fra det kortsiktige som kan realiseres ”i morgen” til det langsiktige som krever mye planlegging, finansieringer og forhandlinger.

Men mye av det som nå ligger på bordet er det private aktører som kan eller bør ta ansvar for, enten det er innbyggere, gård- eller grunneiere, lag og foreninger eller næringsdrivende. En slik analyse synliggjør at stedsutvikling egentlig er alles ansvar og påvirkes av hva alle aktørene i et lokalsamfunn gjør og ikke gjør.

6.3 Utfordringer framover

Samarbeidsforum for det videre arbeidet?

Stedsutvikling er altså alles ansvar. Utfordringer er ikke minst knyttet til prosess: hvordan arbeidet foregår framover, hvem som deltar og hvordan de samarbeider. Det er derfor naturlig å tenke seg at en sørger for at arbeidet følges opp på en systematisk måte gjennom etablering av en form for *samarbeidsforum* på tvers av offentlige og private aktører, interesser og erfaringer. Slik vil en dessuten imøtekomme det uttrykte behovet for mer dialog på tvers av offentlige-private skillelinjer og for prosesser som er preget av mer åpenhet og informasjonsflyt. Vi understreker betydningen av at kommunen fortsetter å involvere ungdom i stedsutviklingen, da ungdom er en viktig og nytenkende ressurs i slikt utviklingsarbeid (Ekne Ruud m.fl. 2005, BLD 2009).

Boliger i bygda

Det ligger flere type utfordringer foran alle ”stedsutviklerne” i Eidfjord. En ting er de konkrete utfordringene knyttet til behovet for å utvikle arbeidsplasser og skaffe boliger for å trekke til seg de menneskelige ressursene til bygda. Mens det er en del muligheter for inntektbringende arbeid som ikke nødvendigvis er fysisk forankret i Eidfjord, så må boligen være der. Det er tankevekkende at det er mulig å bygge hytter og leiligheter som det er visse

problemer med å få solgt etter finanskrisen satte inn, mens det ikke er mulig å skaffe nederlendere som nå vil flytte dit et husvære.

Sentrum terrasse er planlagt på denne tomte. Det vil gi boliger i sentrum. Utfordringen vil være tilpassing til miljøet rundt og beliggenheten ved riksvegen

Tilflytterprosjektet har nylig (august 2009) gått ut på nettet med forespørselen ”Har du eit tomt hus eller ei tom leiligheit?”. De forteller at både eidfjordinger som vil flytte hjem, livsstilsflyttere og arbeidstilflyttere trenger bosted, og minner om den kommunale ordningen med støtte til oppussing av gamle boliger (en kan få opptil kr. 200.000 i stønad, der 25% er tilskott og resten er rentefritt lån). Dette er et bra tiltak. I tillegg må kommunen sannsynligvis gå enda mer aktivt til verks for at dette ikke skal bli en barriere for befolkningsvekst. Mange som flytter til bygda ønsker å bo landlig. Hvordan kan kommunen skaffe hus, bygge om bruk eller tilrettelegge flere tomter? Noen ønsker å bo i sentrumsområdet, noe som og vil bidra til at dette blir mindre dødt store deler av året. Det synes å være et klart behov for å se mer samlet på hvilke muligheter for boligbygging som finnes i forbindelse med ubebygde arealer i sentrum. Vurderinger av hva som er attraktivt dreier seg sannsynligvis om forhold som avstand til gjennomfartsvegen og nærhet til fjord og strandsoner.

Estetisk og miljømessig opprusting

Når det gjelder selve sentrumsområdet, hjertet i bygda, har vi pekt på noen hovedutfordringer. Balansen mellom å imøtekomme turistenes behov og lokalbefolkningens behov for utforming og bruk av området er sentralt. Fordelene med alle turistene som sommerstid stopper eller går i land på cruisekaien er åpenbare, men samtidig stiller dette store krav til ekstra store arealer og anlegg for trafikk, transport og parkering. Sammen med en del åpne plasser som er lite brukt, gir dette et inntrykk av oppsplitting og fragmentering, og folk synes det mangler hyggelige sitteplasser og oppholdssoner som er skjermet fra trafikken. Kommunestyret framhevet i vedtaket før oppstart at Stadutviklingskomiteèn skulle komme med framlegg vedrørende detaljplanlegging og tiltak som (blant annet) ”bidrar til ein estetisk og miljømessige opprusting av Eidfjord” (Eidfjord kommunestyre 12.11.2007). Estetisk opprusting synes å være spesielt påkrevd for å skape et større helhetlig preg, dvs. at det er behov for noen sammenbindende elementer som reduserer det fragmenterte inntrykket.

Strandsone og kulturhistorisk miljø

Vi synes og det ligger en spesiell utfordring i å videreutvikle anlegget med strandpromenaden og kaiområdet. Her er det skjedd mye positivt de siste årene, og mange er opptatt av områdene langsmed fjorden. Dette er også en del av sentrumsområdet som er særpreget og som har klare kvaliteter. Å ta vare på siktlinjer og åpninger mot fjorden blir etter vår vurdering viktig, samtidig som elementer som har tilknytning til historie og kultur i Eidfjord blir sentralt i utformingen av fjordnære arealer, bygninger og trasèer. Med til dette hører behovet for et helhetlig blikk på istandsetting av historiske bygninger som ligger i samme del av sentrum og beslutninger om hva slags aktiviteter og funksjoner de skal romme. (Heggjagarden, Sjøbua, gamleskulen og ungdomshuset). Et større kulturbasert og kulturhistorisk preg vil styrke sentrumsområdets særpreg. Denne sonen ligger midt i gjennomfartstrasèen og i tilknytning til fjorden, og vil derfor også være en viktig del av det bildet besøkende får av stedet.

Sjøbua: fra gammelt av et knutepunkt i hjertet av ladestedet ved fjorden

Liv og røre i sentrumsområdet

Den fysiske uformingen og det visuelle inntrykket blir kjedelig og dødt dersom det ikke er folk der. Å skape flere anledninger, aktiviteter, anlegg og arealer som kan fungere som tiltrekkende sosiale møteplasser for lokalbefolkningen vil være noe av det viktigste. Det lokale næringsliv, handel og serveringssteder vil også tjene på dette, samtidig som deres tilbud er med på å trekke folk til sentrumsområdet. Men det er klare utfordringer knyttet til at det er få folk der, relativt sett, og det er derfor grenser for hva det er grunnlag for utenom de beste turistukene. Dessuten er det som i dag fungerer som møteplasser spredt rundt i nedre og øvre del av sentrum. Utfordringen blir ”å samle det som samles kan”; komprimere og samle ulike typer bruk og funksjoner slik at det treffer flest mulig. På samme tid. For folk trekker folk. Å skape ”liv og røre” i sentrumsområder er ikke enkelt, heller ikke i byer av en viss størrelse. Den norske kulturen er ganske hjemmebasert og det mangler en kultur for å trekke ut for de uformelle møtene mellom mennesker. Det sosiale livet foregår i stor grad enten privat eller i tilknytning til aktiviteter, møter og arrangementer. Et typisk norsk trekk. En bør se samlet på alle forslagene fra bygdefolket i lys av denne problematikken, for svært mange av

tiltakene som ble foreslått vil kunne bidra til mer liv og aktivitet i sentrum.

Ulike oppfatninger om behovet for stedsutvikling

Det er også en annen type sosiale og kulturelle utfordringer som ”stedsutviklerne” vil møte på fremover. Dette dreier seg om at det er ulike forståelser for hva som er viktig, noe som også legger føringer for den fysiske utforming av sentrum og hva som får oppslutning. En opplagt bremsekloss for det videre arbeid vil være at en ikke ser behovet for stedsutvikling og hvordan dette egentlig - direkte og indirekte - berører lokalsamfunnsutvikling i stort. Det har vært antydning at enkelte ikke ser poenget med å bestrebe seg på å øke befolkningsveksten, eller redusere nedgangen, når en er en så rik kommune som det Eidfjord er. En slik forståelse av dagens og morgendagens situasjon kan føre til at Eidfjord kommer i bakleksa sammenlignet med andre kommuner som gjør en stor innsats langs en rekke dimensjoner for å framstå som attraktive og tiltrekkende. Det er mange kommuner som gjennom sitt stedsutviklingsarbeid signaliserer at det der eksisterer en offensiv mentalitet og at de klarer å samle seg om fremtidsrettet bygdeutvikling.

En offensiv og nyskapende mentalitet

Næringsetablering er viktig for nyskaping og verdiskaping, og Eidfjord Utvikling spiller en viktig rolle i form av så vel økonomiske stønadsmuligheter som at den nye daglige lederen bidrar med faglig råd og vegledning.

De som skal *velge* å bo eller virke i Eidfjord, vil først og fremst være ungdom som med tid og stunder kommer i etableringsfasen, samt tilflyttere som både skal velge å komme dit og å bli der. Det er langt på veg disse gruppene som skal stå for fremtidens nyskaping og verdiskaping. Det er neppe feilaktig å antydning at disse gruppene også nettopp tiltrekkes av tegn på en offensiv og nyskapende mentalitet. Innovasjon, nytenkning og nyskaping fordrer imidlertid mot til å prøve og feile, og ikke minst takhøyde eller aksept for at ikke alle initiativ lykkes like bra. Det dreier seg om å få klapp på skulderen i stedet for smekk på fingrene, fordi en prøver og har vilje til utvikling. Lokalkulturelle koder kan fungere som barrierer som gjør at kreative aktører avholder seg fra å satse, eller: de kan motsatt virke oppmuntrende. Bevissthet om slike sosiale og kulturelle mekanismer bør ligge som et bakteppe for

stedsutviklingen Eidfjord nå skal ta videre grep om. At tilflyttere er gitt bidragsytende roller i arbeidsliv og kulturliv, - og nå også i stedsutviklingen-, er i så måte et positivt tegn på at det er en åpen og inkluderende lokal mentalitet i Eidfjordsamfunnet. Å forvalte de menneskelige ressursene er likeså viktig som å forvalte naturressursene.

Morgenstemning i Eidfjord

Litteratur

- Amundsen, A. B. (2001): *Articulations of Identity: A Methodological Essay and a Report on Askim and Tidaholm*. Ref. in: Hague & Jenkins (eds.): *Place, Identity, participation and Planning*. Routledge.
- BLD (2009): Barne- og likestillingsdepartementet: *Ungdoms fritidsmiljø. Ungdom, demokratisk deltakelse og innflytelse*. Utredning fra ekspertgruppe (Halvor Fausk, Yngve Carlsson og Guri Mette Vestby). Rapport 2009
- Carlsson, Yngve (2001): *Et sted mellom Venezia og Harry-by. En utredning om stedsidentitet, stedsimage og steds kvalitet i Drammen og Drammensregionen*. NIBR-rapport 2001:13
- Cresswell, T. (1996): *In Place/ Out of Place. Geography, Ideology, and Transgression*. University of Minnesota Press, Minneapolis
- Eidfjord kommune (2001): *Kommuneplan for Eidfjord 2001-2012*
- Eidfjord kommune (2008): *Stadanalyse – inkludert ein sosiokulturell analyse*. Eidfjord kommune: kommunestyrereferat 10.03.2008
- Eidfjord Turistkontor (2008): *Eidfjord. Guide til Hardanger*.
- Ekne Ruud, Marit m.fl. (2005): *Jessheim i vekst – Ungdom, møteplasser og byutvikling*. Norges Byggforskningsinstitutt, prosjektrapport 387
- Ekne Ruud, Bratbakk, Røe og Vestby (2007): *Sosiokulturelle stedsanalyser – en veileder*. NIBR, Akershus fylkeskommune, Husbanken, Kommunal- og regionaldepartementet, Miljøverndepartementet

- Falleth, Eva Irene og Sandkjær Hanse, Gro (2009): *Deltakelse og innflytelse i byplanlegging – en undersøkelse av reguleringsplanprosesser*. Kart og plan 1-2009
- Gundersen, Frants (2005): *Næringsliv i bykommunene i Østfold og Buskerud*. NIBR-notat 2005:125
- Gunnerud Berg, Nina og Lysgård, Hans Kjetil (2004): *Ruralitet og urbanitet – bygd og by*. I: Berg, Dale, Lysgård, Løfgren: *Mennesker, steder og regionale endringer*. Tapir Akademisk forlag / Norges Forskningsråd
- Hague, Cliff (2004): *Planning and Place Identity*. In: Hague & Jenkins (eds.): *Place Identity, Participation and Planning*. Routledge
- Holloway, L. & Hubbard, P. (2001): *People and places- the extraordinary geographies of everyday life*. Prentice Hall 2001
- Hordaland fylkeskommune (2008): *Regionalt utviklingsprogram for Hordaland: "Eit nyskapande Hordaland"*
- Husbanken (2009): *BLEST- bolyst og engajement i små byar og tettstadar*. www.husbanken.no
- Kommunal- og regionaldepartementet (2009): *Småsamfunnsprosjektet* www.krd.dep.no/småsamfunnsprosjektet
- Kommunal- og regionaldepartementet (2009): *Trivselsbygda*. Norges Bygdekvinnelag, KRD og Husbanken. www.krd.dep.no
- Lonely Planet (2008): *Norway*
- Massey, D. (1991): *The political place of local studies*. I *Environment and Planning A*, vol. 23
- Miljøverndepartementet (2005): *Miljøvennlige og attraktive tettsteder. Erfaringer og anbefalinger fra tettstedsprogrammet*.
- Miljøverndepartementet (2008): *Ot.prp. nr.32 (2007-2008): Om lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (plandelen)*

- Paavola, Mette og Østebø, Bernhard (2008): *"Krafttak for Eidfjord" – en kulturstrategi for stedsutvikling*. Stavanger/Vormedal 2008
- Putnam, R. D. (1993): The Prosperous Community. Social Capital and Public Life. *The American Prospect* Vol.4 no 13
- Vestby, Guri Mette (2003): *Ungdoms bilder av bygda og tanker om framtida*. NIBR-notat 2003:119
- Vestby, Guri Mette og Per Gunnar Røe (2004): *Fortellingen om en stedsutvikling – en sosiokulturell prosess. Evalueringsrapportering fra arbeidet med sentrumsutvikling i Eidskog*. NIBR:notat 2004:101
- Vestby, Guri Mette (red.) (2005): *Byenes attraktivitet. Byutvikling som grunnlag for profilering og markedsføring*. NIBR-rapport 2005:13
- Vestby, Guri Mette og Ekne Ruud, Marit (2008): *Attraktive turistdestinasjoner – gode oppvekstmiljøer? Geilo og Hemsedal for lokal ungdom*. NIBR-rapport 2008:17
- Vestby, Guri Mette (2009): *Stedsidentitet og omdømmebygging. Kulturarv som ressurs*. Foredrag på regional konferanse "Stedet som omdømmebygger – slik får vi det til". Verdal 8.09.2009. Arrangør: Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag fylkeskommuner i samarbeid med Verdal kommune, Norsk Form og Husbanken (www.ntfk.no)
- Relph, E. (1976): *Place and Placelessness*. London: Pion
- Riksantikvaren (2009): *Kulturhistorisk stedsanalyse. En veileder i bruk av DIVE*.
- Røe, Per Gunnar m.fl. (2002): *Sandvika i støpeskjeen. En sosiokulturell studie av stedsutvikling*. NIBR-rapport 2001:14
- Sobels, Curtis og Lockie (2001): The Role of Landcare group networks in rural Australia: exploring the contribution of social capital. *Journal of Rural Studies*. Vol. 17. 2001
- Statsbygg (2005): *KRYSS- veileder for kulturplanlegging i byer og tettsteder*

St.meld. nr. 25 (2008-2009): *Lokal vekstkraft og framtidstru. Om distrikts- og regionalpolitikken*. Kommunal- og regionaldepartementet

Sørli, Kjetil (2003): Bosetting, flytting og regional utvikling. I. Frønes og Kjølrsrød (red.): *Det norske samfunn*. 5.utg. Gyldendal Akademisk. Oslo

Sørli, Kjetil (2008): *Bo- og flyttemotivundersøkelsen*. NIBR/SSB

Tuan, Y.-F. (1997): *Space and Place: the Perspective of Experience*. Minneapolis: University Minnesota Press

www.hardangervidda.org: Hardangervidda Natursenter, Øvre Eidfjord. Informasjon

www.krd.dep.no/ry: Omdømmeskolen. Kommunal- og regionaldepartementet

www.kryss.no: KRYSS – veileder i kulturplanlegging i byer og tettsteder (Statsbygg)

www.nibr.no: NIBR (Norsk institutt for by- og regionforskning) hjemmeside

www.ra.no: Riksantikvaren. Publikasjoner: DIVE (veileder)

www.stedsforskning.no: NIBR's egen nettside for den tverrfaglige stedsforskningen på instituttet

www.stedsutvikling.no: Stedsutviklingsinspirasjon- og idéer. Miljøverndepartementet m.fl.

www.ssb.no/kostra/nokkeltall : Kulturstatistikk

www.vegvesen.no/hardangerbrua: Informasjon om byggingen av den nye Hardangerbrua